

84
Ա-92

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՍՈՒԼԻԷ

20 APR 2006

ԴԵՊՈԶԻՏ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՎԷՊ

Թարգմանեց

ՋԱՐՄԱՅՐ Ա. ԴԶՆԵ. ԿԷՋԻՐԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԻԹԵՄՊԵՐԿ

Կ. Ն. ՄԱԳԱՍՏԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1932

05.08.2015
0003 894 0 2

7392

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻՆ

Այս գողտրիկ վեպը քարգմանելու շարժառիթ եղած է մեզի, այն բարձր ոգին որով համակուած է հեղինակը՝ Հաճրի Սուլիէ:

Հեռու վասառողջ հետաքրքրութիւն մը արթնցնելէ, ԴԵՊԻ ԼՈՅՍԸ, ընդհակառակն, ընթերցողը կը շահագրգռէ գերազանցօրէն՝ երկու սիրող սիրտերու միացումին խոչընդոտ դարձող փափուկ խղճահարութիւններու առաջ բերած յուզումնալից դեպքերովը:

Այնտեղ կը տեսնուի թէ հաւատքի տաք շունչով լեցուն մաքուր եւ փափկազգաց աղջիկ մը ի՞նչ հրաշալի, ի՞նչ բարեբար ազդեցութիւն կրնայ գործել կեանքի ապականութիւններով քաթաւուն, բայց բարձր զգացումի, խորհող մտքի եւ զգայուն սրտի տէր երիտասարդի մը նկարագրին եւ զգացումներուն վրայ, զայն հասցնելով հոգեկան մաքուր կեանքի բարձր ոլորտներուն:

Այս սրտառուչ պատմութեամբ միեւնոյն ասեմ կու գայ քաղցր սփոփանք մը բերել բոլոր վշակեղանքներուն, իրենց սիրելիին անդարձ կորուստով միացող սգաւորներուն, ցուցնելով անոնց՝ հեմարիտ մխիթարութեան լուսաւոր համբան, եւ ներքին կեանքի ազնուացման, ընկերային կեանքի բարձրացման հետամուտ խորհող միտքերու առջեւ կը բանայ մտածումի լայն հորիզոններ:

ԹԱՐԳՄԱՆՈՂԸ

638/9-67

ԴԵՊԻ ԼՈՅՍԸ

Ա. ՄԱՍ

Ա.

Յուենիսը կը վերջանար, տաք ամառ մը կը գուշակուէր: Շաբաթներէ ի վեր ամպ չկար երկինքին վրայ, և խաբիզ հնոցի մը տպաւորութիւնը կը թողուէր: Ուստի իրիկունան ժամը հինգին ամէն մարդ տունէն գուրս կը նետուէր: Աճապարանքով կ'երթային դէպ արուարձանները, նա մանաւանդ Պուլոնի Անտառը:

Այդ իրիկուն, ժամը վեցին ատեններ, Շանգ-իլիզէն, անտառին ծառուղին և անոր շարունակութիւնն եղող լայն հորիզոնները անբախտատեղի կերպով գրաւիչ տեսարան մը կը պարզէին:

Ամէն ինչ մաս կը կազմէր այս կախարդանքին, բնանկարը՝ ներդաշնակ զիծերով, երկինքը իր ջինջ մաքրութեամբ, մթնոլորտը՝ իր գարնանային գինովցնող շունչով, կիներու արդուզարդերը՝ իրենց վառ երանգներով:

Այս համայնապատկերին տիրող զիրքի մը վրայ, մարդ մը՝ տակաւին երիտասարդ՝ Անտոէ Վալլէ՝ կը դիտէր: Շանդ էլլիզէի տան մը հինգերորդ յարկի սենեակի մը պատշգամին կրթնած՝ նայուածքովը կը հետեւէր շողշողուն կոհակին որ կը հոսէր իր ոտքերուն տակ: Շատ լաւ կը ճանչնար այդ մարդկային կոհակը՝ տարիներ շարունակ իր հոգին անոր մէջ խառնած ըլլալով: Այն ատեն կը կարծէր թէ կեանքը, ամբողջ կեանքը, այդտեղ կը գտնուի: Ի՞նչ կ'ընէր ուրեմն այս իրիկուն պատշգամին վրայ, միտ մինակ, թախծոտ երեւոյթով մը:

Սորհրդաւոր տագնապ մը կ'անցընէր: Երկար ատենէ ի վեր կը զգար անոր մօտենալը: Փորձեր էր միտքն զբաղեցնել, ինքզինքը մոռնալ, բայց այս ժամուն այնպէս կը թուէր թէ պատրանքը վերջ գտած էր:

Զգայասէր բնաւորութեամբ մէկն էր ինքը, և հիմա առաջին անգամ ըլլալով, թէեւ 38 տարեկան էր, սովորական զբօստնքները զգուանք կը պատճառէին իրեն: Իր կեանքը, որ վայելքներով անցած էր գլխաւորապէս, և զոր հիմնալի կերպով լեցուն կը կսրծէր, յանկարծ անհունօրէն պարապ կ'երեւար իրեն: Ինքզինքը փոխուած կը զգար: Նախ իբրեւ սկեպտիկ մը, ժպտած էր, կարծած էր թէ ֆիզիքական պարզ յոգնութիւն մըն է զգացածը: Կը խորհէր թէ քանի մը օր հանդիստ բաւական պիտի ըլլար վերսկսելու կեանքը իր երբեմնի սովորութիւններով:

Եւ սակայն, հակառակ իր կամքին, յոգնածութեան տագնապը օրէ օր կը սաստկանար: Ո՛չ նոր հաճոյքները, ո՛չ խորհրդածութիւնը, ո՛չ կամքը ո և է ազդեցութիւն չէին կրնար ընել այդ տագնապին վրայ: Ասիկա իրողութիւն մըն էր, պէտք էր հասկնար այդ բացայայտ իրականութիւնը: Յամբօրէն, Անտոէ բոլորովին տարբեր մարդ մը եղած էր: Ինքզինքը հազիւ կը ճանչնար իր զգալու ամբողջ կերպերուն մէջ, ձիշգ այն տեղերը ուր երբեմն զուարճութեան զինովութիւնը կ'ըմբողջանէր, հիմա զըզուանք միայն կը զգար:

Պատշգամէն անցաւ աշխատութեան սենեակը, պատուհաններն և վարագոյրները փակեց: Այս կերպով պողոտային վրդովիչ աղմուկները ա՛լ իրեն չէին հասնիր: Այս կէս մթնօթիւնն ու լուսթիւնը վայրկեանի մը համար հանգարտեցուցին իր ջլայնութիւնը: Թիկնաթոռին վրայ երկնցաւ, և մտադրիւ շարժումով մը առաւ ձեռքին հանդիպած առաջին հատորը: Ընտանեկան լուսանկարներու ալպով մըն էր: Իւրաքանչիւր էջին Անտոէ ինքզինքը կը գտնէր, այստեղ՝ պուպրիկի շրջագրեստով, անդին՝ վարժարանի համազգեստով: Այս կերպով մղուեցաւ փոյրկեան մը մոռնալու ցաւազին հանգրուանը որուն կը յանգէր իր կեանքը, և սկսաւ վերյուշել իր քալած ճամբան՝ լայն գիծերուն մէջ:

Հեռո՛ւն, շատ հեռուն, ճամբուն սկիզբը, յիշատակները սրող բան մը չունէին: Իր առաջին մանկութիւնը հազիւ թէ կը նշմարէր:

Ամեն անոնց համար որոնք գիւղերը ապրած են, հազար ու մէկ ընտանի և զրեթէ անշարժ, անփոփոխ բաներ, — ինչպէս տունին բակը, նստարաններ, առուակներ, ճամբաներ — կը յիշեցնեն անցեալը որուն տկանատես եղած են: Ինքը՝ երիտասարդը՝ գլխաւորաբար Բարիդ ապրած ըլլալով, զանազան թաղերու մէջ, չունէր այս գիւղին յուշանիշերը, և այս պակասին տեղը լեցնելու համար սչինչ կար: Բնաւ չէր ճանչցած իր մայրը, որ մեռած էր՝ երբ ինքը հազիւ երեք տարեկան էր: Ուստի և ան չէր կրցած իրեն պատմել այն առաջին յիշատակները զոր մայրերը հաճոյք կը զգան պատմելու իրենց զաւակներուն: Եւ ասո՛ր համար, Անտոէի առաջին տարիները կորսուած կը թուէին ստուերին մէջ:

Բայց հետզհետէ իր հետեւած ճամբան կը դժուէր նշուազ անորոշ շրջագիծերով: Հասարակ և փոփոխական գիմազիծերու մէջտեղ, մէկ հատ մը կ'անջատուէր յստակօրէն. — իր հօրը գէմքը: Լուսանկարը զոր հոն, աչքին տակ ունէր, շատ ճիշդ կը նմանէր: Երիտասարդին հայրը, ժամ

Վալլէ, բարձրահասակ էր ու նիհար. գէմքը միշտ խնամով ածխուած էր: Ոսկի ակնոցը մարած երանգ մը կուտար անոր կարճատես տէքերուն: Ճաշակով կը հագուէր: Ուղղամտութիւնը անոր բնաւորութեան յատկանիշն էր: Ամէն բանի մէջ, իր գործերուն, իր յարաբերութիւններուն, նոյն իսկ զաւակին հետ իր վարմունքին մէջ չէր շեղիր անկէ: Շատ խօսիլ չէր սիրեր: Այգասեան ծագում ունէր, և այդ ուժեղ ցեղէն պահած էր մասնաւորապէս գործնական յատկութիւնները: Վալլէները, սերունդէ սերունդ, 17րդ դարերէն ի վեր Միւլհաուզի մէջ ապրած էին: Իրենց պարզ և կանոնաւոր կեանքով, և իրենց քաջածանօթ պատուաւորութեամբ մեծ հարստութիւն գիգած էին: 1871ին Անտէի հայրը եկած Բարիլ հաստատուած էր: Ընկերակիցը կ'ըլլար իր եղբօրը՝ Կիւսթավ Վալլէի՝ որ պետէր Վանտովի հրապարակի պանքային: Այս վարկի հաստատութիւնը, որ 1812 ին հիմնուած էր, և Միւլհաուզի պանքան միեւնոյն տնօրէնութեան տակ էին:

Բարիլը ու եւ է ազգեցութիւն չէր ունեցած ժան Վալլէի վրայ: Մեծ քաղաքը բնաւ չէր մեղմացուցած իր խնտամբեր սկզբունքները: Իրաւ է որ անոր չէր տուած նաեւ չափաւորութեան և վայելչասիրութեան ճաշակը: Հին և քիչ մը կոշտ բնաւորութեան տէր էր, և աշխատութենէն, պարկեշտութենէն և ընտանեկան կեանքէ միայն համ կ'առնէր: Ամէն բանի, և նոյնիսկ կրօնական խնդրոց մէջ, զգացումը կասկած կը ներշնչէր իրեն: Կնոջը մահը, երբ դեռ 35 տարեկան էր, աւելի շեշտած էր իր նկարագրի այս տրամադրութիւնները:

Անտէ յստակօրէն կը տեսնէր այն խտամբեր յարկը ուր մեծցած էր, և որ իր յիշողութեան մէջ կը թողուր աւելի՛ ուժի քան վայելչութեան տպաւորութիւն մը. որովհետեւ զգուսնքը այնքան տեղ չէր բռներ հոն, որքան տրուած լաւ խորհուրդները:

Ժան Վալլէ մեռեր էր յիսունևչորս տարեկան, առնա-

կան ուժի կատարելութեան մէջ, կարճատես հիւանդութենէ մը ետքը:

Այն ատեն Անտէ քսան տարեկան էր: Հօրը յայտնած բաղձանքին վրայ, պանքան մտած էր, անոր հնազանդելու համար աւելի, քան թէ մասնաւոր կոչում մը զգալով: Հօրեղբայրը, Կիւսթավ Վալլէ, գիտնալով անոր ճամբորդելու փափաքը, զանազան պաշտօններ յանձնեց իրեն՝ օտար երկիրներու մէջ: Այս կարգի զբաղում մը պարապոյ շատ ժամեր կ'ընէ այժմ Անտէի:

Այս պարապոյ ժամերէն օգտուեցաւ նախ ընդարձակելով իր արուեստագիտական և գրական զարդացումը: Այսպէս, երեսուն տարեկանին փնտռուած գէմք մըն էր աշխարհիկ ընկերութեանց մէջ: Ամենուն հաճելի էր՝ իր նիստակցային փափկութեան, զիմագծերու նրբութեան, իր հմայիչ խօսակցութեան և խոր հմտութեան պատճառով:

Բայց շատ չանցած՝ աշխարհիկ հաճոյքները զինովցուցին զինքը: Գէշ զերքերը, — յամառ ընթերցող մըն էր — վրդովեցին իր նկարագիրը: Զղայնոտ մէկն էր, և չկրցաւ երկար ատեն պահել իր հաւասարակչութիւնը: Անդալաբար, իր ընտանեկան կեանքէն ստացած նկարագրի ամուր գրոջմը մեղմացաւ: Իր հօրը խտամբեր սկզբունքները նեղմտութիւն թուեցան իրեն: Ընտանեկան կեանքը շատ միօրինակ դուռ: Այն ատեն երազեց ո'չ թէ ամուսնութիւն, այլ դիւրին հաճոյքներ: Ամէն բանի մէջ ծայրայեղ լլալով, զիւրաւ տարուեցաւ կիրքերէ: Եւ սակայն իր նախնիքներու բարոյական ժառանգութենէն պահեց պատշաճութիւնները յարգելու զգացումը, նոյնիսկ մոլեգին կիրքի վայրկեաններուն մէջ: Բնագրական տեսակ մը ամօթղածութիւն զինքը հեռու կը պահէր աղմկալից ցոփութիւններէ:

Այս կերպով Անտէ մղուեցաւ իր կեանքը երկու մասի բաժնելու: Մէկը՝ յայտնի, բացարձակապէս ուղիղ կեանք մը, որ կը փրկէր երեւոյթները: Միւսը՝ ծածուկ, և կաղմուած այն բաներէն, զորս «անխուսափելի թերացումներ,

թուլատրեալ տկարացումներ» կը կոչէր: Եւ այս բաժանումը առանց պայքարի չեղաւ: Նախ խիղճը բողբոքեց՝ ողջմտութեան, հետեւողականութեան անհրաժեշտութիւնն զգացնելով: Բայց՝ շատ չանցած այս ձայնը մրմունջ մը միայն եղաւ, և ատու իսկ զազրեցաւ տաղտուկ պատճառել:

Երիտասարդին խղճմտանքին ձայնը լսեցնող վերջին հանգրուանն եղաւ իր հաւատքին աստիճանաբար փլշիլը: Տասնըհինգ տարեկանին, — հիմա շատ լաւ կը յիշէր, որ պէս թէ երէկ պատահած ըլլար, — քանի մը շաբաթ ապրած էր բարոյական խանդավառութեան մը մէջ, որ հոգեկան խորհրդաւոր ձեւ մը առած էր: Գարնան եղանակն էր, գիւղը զատկական արծակուրդի պահուն, իր Առաջին Հազորգութեան նախօրեակներուն: Ընտանեկան մատենադարանին մէջ գտած էր «Ֆելիքս Նէֆի կեանք» մը: (Ֆելիքս Նէֆ Վերին Ալպեանց առաքեալը եղած է): Այս գրքին ընթերցումը խանդավառեց զինքը: Այդ միջոցին ինքը՝ Անտուէ եւս կ'երազէր անձնուիրութիւն, որ մինչեւ անձնագոհութեան աստիճանին կը հասնի: Գաղտնաչեւ առանց մէկու մը բան ըսելու, յաճախ կ'երթար կը պէս, առանց մէկու մը բան ըսելու, յաճախ կ'երթար կը տանէր պառաւ Սիւզանի ջուրի սափորը: Խեղճ կինը մեծ դժուարութիւն կը կրէր մագլցելու աղբիւրէն՝ զէպի գիւղ տանող զառիվերը: Այս խանդավառութիւնը իրիկունները բանաստեղծական անուշ երանգ մը կ'առնէր: Աստղերը, այս անգամ սիրտը՝ մաքրութեան համար:

Եւ սակայն ասիկա վաղանցիկ գինովութիւն մը եղաւ: Բարիզ գալը, իր յաճախած երկրորդական վարժարանին սկեպտիկ միջնորդութիւնը, և կարգ մը խօսակցութիւններ՝ կործանեցին շուտով բանաստեղծութեան և իտէալի այն շէնքը որուն ծնունդը տեսած էր գարունը: Թեթեւաբարոյութեան հետ յաղթեց տարակոյսը: Առանց Աստուծոյ ներ-

կայութեան, խղճի ներքին ձայնը կորսնցուց իր հեղինակութիւնը:

Այս վայրկեանին դժուարութիւն չէր կրեր աչքի առնել բերելու իր կեանքի վերջին քսան տարիները, որոնք մասնաւորապէս ամօթալի, տգեղ դործերով լեցուն էին: Աստիճանական վայրէջքով մը հասեր էր տեսակ մը ցաւազին անելի մէջ: Չէր կրնար այս տեսակ կեանք մը շարունակել: Հեշտութեան ճամբուն վրայ՝ երջանկութիւն փնտռել և հառնութիւն միայն գտեր էր: Բաժակը յորդելու աստիճան լեցուած էր: Իր կեանքին պարապութիւնը անհունօրէն ծանր կը կշռէր իր վրայ: Այս վայրկեանին ինքզինքէն կը զանէր, ամօթ կ'զգար: Յուսահատութեան աղաղակ մը ակամայ գուրս թռաւ իր ճնշուած կուրծքէն:

Եւ եթէ անցեալէն կ'ամչնար, ապագան կը սարսափեցնէր զինքը: Գիտէր թէ իր հետեւած ճամբան լարձուն զառիթափ մըն էր: Իր շարունակական անկումը ճակատագրական կերպով պիտի յանդէր բացարձակ ստրկացումի մը: Անտուէ կը նշմարէր՝ ապագային՝ ծերութիւն մը անխոստովանելի կացութեան մէջ: Եւ այն ատեն, շատ ուշ պիտի ըլլար ետ դառնալու համար: Իր շուրջը բացարձակ միջակութիւն պիտի ըլլար, որովհետեւ մոլութիւնը երբեք չըստեղծեր տեւական համակրութիւն մը: Վերջնական հանդուանին ինքզինքէն ուրիշ ճամբու ընկեր չպիտի ունենար: Եւ, այժմէն, այս բացարձակ առանձնութիւնը, միակը, ինքնիրեն, սարսափ կ'աղգէր իրեն: Ի՞նչ պիտի վերջուէր՝ իր կեանքին նուազման վերջին օրերուն: — Իր ծերունիի ցօփութիւնները...

Այս մտածումին վրայ ամբողջ մարմնովը դողաց: Իր առջին, բաց ալպոմին մէջ, կ'երեւալին իր հօրն ու մօրը լուսանկարները: Երկուքն ալ կարծես կը խօսէին իրեն հետ: Հայրը՝ առնական կշիռովի, և մայրը՝ մաքրութեան վրայ: Տենդոտ շարժումով մը էջը դարձուց: Այս լուռ դասը շատ վշտառիթ էր իրեն: Հաստատապէս որոշած էր աւելի վար չիջնել: Եթէ բուժումն անհնար էր, — և ատկէ՛ կը վախնար —, անձնասպան պիտի ըլլար:

Անտոէ մեքենաբար իր զրպանի փոքրիկ բեկովները քունքին տարաւ: Պողպատին հպումէն առաջ եկած պաղը երկար սարսուռ մը տուաւ իրեն: Զէնքը սեղանին վրայ դրաւ, և հանգարտօրէն դիտեց զայն: Մահը չափազանց չէր վախցներ զինքը. անիկա իրեն համար գերազոյն քունն էր, որմէ չարթննար մարդ:

Այդ վայրկենին սպասաւորը դուռը զարկաւ: Պանքային մէկ պաշտօնեան կը խնդրէր որ անձնագէտ երիտասարդին յանձնէ կարեւոր գործի մը թղթածրարը: Այս պարզ իրողութիւնը ընդհատեց իր մտածումները, և փոխեց անոնց ընթացքը:

Սեղան նստաւ, բայց՝ իր անցուցած ցաւազին տագնապէն ջլատուած՝ անկարելի եղաւ իրեն ուտել: Ուստի պառկեցաւ՝ ինչ որոշում տալու մտածումով պաշարուած, որովհետեւ ա՛յլ չէր ուզեր ապրիլ այսպիսի կեանք մը:

Բ.

Անտոէ երբ արթնցաւ, որոշումը տուած էր: Բացաւ՝ ձակապէս կ'ուզէր փախչիլ Բարիզէն, և նոյն իրիկունն իսկ երթալ Թօնօն:

Կիւսթավ վալլէ շատ բռնաւոր գտաւ այս յանկարծական մեկնումը: Անշուշտ ո՛ր է տեղեկութիւնն չունէր եղբորորդւոյն անցուցած հոգեկան տագնապէն, որմէ չէր կասկածիր անգամ. բայց շատ տոգուեալ կը տեսնէր զայն, ուստի հրաւիրեց որ հնար եղածին չափ շուտով մեկնի:

Այն օրը անցաւ ճամբու պատրաստութիւններով: Գրնումներ ընելու համար, Անտոէ պտտեցաւ Պուլվառներուն և անոնց յարակից փողոցներուն ամէն կողմը: Ճնշող օդ մը կար. փողոցները, վաճառատուները շատ բազմութիւն կար, թարմ արգունգարգեր, վառվռուն նայուածքներ:

Նօրէն կը սկսէր ներքին պայքարը. բոլոր այս շնոր-

հալի գեղեցկութիւնները, տարփոտ հրապոյրները, զորս կը տեսնէր մարդոց և իրաց վրայ, կարծես նօրէն կը գրաւէին զինքը: Պիտի մեկնէ՛ր, բայց սիրտը հոս չալի՞տի ձգէր: Ի՞նչ պիտի ընէր հոն, հեռո՛ւն. ձանձրոյթը չալի՞տի գտնէր այնտեղ: Գուցէ այո՛. բայց անգառնալի էր որոշումը. իրիկոնն իսկ պիտի մեկնէր Բարիզէն:

Կամքի այս գործը քիչ մը ուրախութիւն տուաւ իրեն: Կը խորհէր որ իր հիւանդութեան պատճառն էր մասնաւորապէս մեծ քաղաքին թունաւորուած մթնոլորտը: Սիրուած բանաստեղծի մը քանի մը տողերը միտքն ինկան. —

«Օն, հեռացի՛ր քաղաքեամբ, ետիդ քո՛ղ մեծ քաղաքներ,
«Անոնց նամբուն փոփով ա՛յլ ոսկերդ մ'աղսոսեր»

Բանաստեղծին տուած խորհուրդը շատ յարմար թուեցաւ իրեն:

Ժամ իննին Թօնօնի ձեպընթացը Անտոէն կը տանէր լոին զաշտերուն մէջէն: Դեռ նոր միջնելու վայր էր. երիտասարդը ակնարկովը կը հետեւէր այս խաղաղ զաշտերուն: Հոս հոն կ'երեւային ագարակներ՝ աղօտ կերպով լուսաւորուած, և կէս մը մրափած՝ իրիկուան լուսթեան մէջ: Երիտասարդը ուժգնօրէն կը զգար հակադրութիւնը յուզումնալից քաղաքին՝ որմէ կը փախչէր, և զինքը շրջապառօղ խաղաղ լուսթեան միջեւ:

Դուրսի այս խաղաղութենէն մասնիկ մը կարծես արգէն իսկ կը թափանցէր ճամբորդին թախծոտ սրտին մէջ: Անտոէ՝ նախորդ օրուան փորձութիւններէն հեռու՝ ինքզինքը նուազ վրդովուած կը զգար: Թէեւ առտուան ժամ մէկը եղած էր, բայց չէր քնանար, և ասիկա իսկ կ'ուրախացնէր զինքը: Իր ազատագուման այս առաջին հանգրուանը կ'ըմբոշխնէր հիմա:

Քիչ մը վերջը, երբ քունը եկաւ, երազին մէջ երիտասարդը ինքզինքը լանկարծ ազատուած տեսաւ երէկուան գերութենէն: Բարիզէն հեռու, խաղաղ անկիւն մը,

ազնիւ, սիրուած ընկերուհիի մը հետ մէկտեղ նոր կեանք մը կը սկսէր:

Արեւածագին ևրիտասարդը արթնցաւ: Կառախումբը ֆիւլօզէն նոր մեկներ էր և գէպի Թօնօն կ'ուղղուէր: Լեռները կ'երեւային իրենց ձիւնոտ գագաթներով: անոնք իրենց կարգին կը խօսէին խաղաղութեան և մաքրութեան վրայ, բայց միեւնոյն ատեն իրենց սեպ գառիվերերով կը յիշեցնէին շարունակական պայքարն և ճիգերը զորս կը հարկադրուի ընել զբօսաշրջիկը՝ զաշտէն լեռնագագաթը հասնելու համար:

Պանգոկն ուր իջաւ Անտոէ, բարձունքի մը վրայ չինուած էր: Առտուան ժամ ինն էր: Վարը, լիճին վրայ, ձկնորսները իրենց ուռկանները կը նետէին: Մեծ նաւ մը լոին կ'ուղղուէր գէպի էվիան: Եղբւրքին վրայ կ'երեւային քանի մը գիւղեր՝ կարգով շարուած:

Իրիկունը շատ գեղեցիկ էր տեսարանը: Լեռներու գագաթը կ'ուրուագծուէր ծիրանի երկինքի մը տակ: Իսկ լիճը զանազան երանգներ կ'առնէր քանի՛ կը մթննար: Բայց ինչ որ ամէնէն աւելի քաղցր տպաւորութիւն մը կ'ընէր երիտասարդին վրայ, հանգարտ, լոին, խորո՛ւնկ խաղաղութիւնն էր: Կը բաղձար որ այդ խաղաղացումն յառաջ գար իր ամբողջ էութեան մէջ: Այս ճամբուն մէջ առաջին քայլ մը առած էր: Բայց այնքան յստակատես էր որ չէր ուզեր ատով խաբուիլ: Չէր անգիտանար հին սոոր չէր ուզեր ատով խաբուիլ: Չէր անցուցած տազնապը վորութեանց ուժին: Գիտէր թէ իր անցուցած տազնապը վերջ գտած չէր: Տակաւին հեռու էր նաւահանգիստը գրտնելէ: Այսուհանդերձ կ'ըմբռնէր այս վաղանցիկ խաղաղութիւնը: Առանց մեծ հաւատք մը ունենալու, փրկութիւնը կը սպասէր ժամանակէն և այն խորհրդաւոր գէպքերէն որոնց մէջէն կը սահի կ'անցնի մեր կեանքը:

Գ.

Յաջորդ առտուն Անտոէ ծանօթացաւ Թօնօնի շրջականերուն: Հետեւեցաւ այն ուղիին, որ լիճը եղբերով կ'անցնի Ռիբայլի գղեակին քովէն և կ'երթայ կը միանայ էվիանի: Պտոյտ ընող քիչ կար: Դաշտերուն մէջ քանի մը գիւղացիներ, և ջուրին վրայ՝ ձկնորսներ: Լեռները անզգալաբար կ'ոսկեգօծուէին նորածագ արեւուն առաջին շողերուն տակ: Ճիշդ նախորդ իրիկունն կախարդիչ հմայքը սփռուած էր, խաղաղ գեղեցկութեան միեւնոյն թովիչ տպաւորութիւնը:

Քանի մը օր առաւօտեան այս պտոյտները շատ օգտակար եղան երիտասարդին: Իրիկուններն ևս կանոնաւորապէս կը բերէին իրենց հանգարտեցնող չեշտը: Բայց շատ չանցած այս բարերար տպաւորութիւնը մեղմացաւ: Նոյն իսկ երբեմն Անտոէի այնպէս կուգար թէ կը ցնդի կ'անհետանայ այն փոխակերպութիւնը, զոր ինք շատ խորունկ կը կարծէր: Մարմինը՝ բնութեան կենսանորոգ աղբիւրնէն կազդուրուած՝ նոր և կորովի երիտասարդութիւն մը ղգեցած էր:

Բայց հոգին,—իր անձին հիւանդ մասը—, անձկութեան մէջ կը մնար: Երբեմն, առանց բացայայտ պատճառի, պարապութեան տպաւորութեան մը կ'ենթարկուէր երիտասարդը, և այդ տպաւորութիւնը չո գելով ոչնչանալ սնունդի պակասութեան հետեւանօք, եղազանքի թեւերով կը խուսափէր, և ըղձանքի մոլեգնութենէն տառաւած՝ կ'երթար քաղաքին մէջ թողուած հեշտանքներուն: Երիտասարդը չկրնալով կապկպել այդ երազանքը, կը թողուր որ երթայ թափառի երբեմնի ճամբաներուն վրայ: Առտուան ժպիտը, իրիկունն հանգարտ ջուրին խոխոջը, այս բոլոր իրերուն մէջէն ընդնշմարուած խաղաղութիւնը՝ պահ

մը զբաղեցուցած էին իր միտքը, բայց չէին կրցած զինքը փոխակերպել: Ամբողջ անիծեալ անցեալ մը կը ճնշէր երիտասարդը, որուն պարտասուսման ու վրդովումը կը կրկնապատկուէին:

Օրին մէկը, պատահած միջադէպ մը բացայայտօրէն երեւան բերաւ այսպիսի անցեալի մը ուժը: Ամպոտ, տըխուր առաւօտ մըն էր. Անտուէ այդ օրը ետ կեցած էր իր առտուան պտոյտէն: Բարիդի սուրհանդակը հրաւէր մը բերաւ իրեն: Իր մէկ ընկերը, անտեղեակ իր բացակայութենէն, ճաշի կը հրաւիրէր զինքը, յաջորդ շաբաթ օրը Սէն Քլուսի տաղաւարը, ուր զուարթ ընկերակիցներ պիտի գտնէր: Օրը երեքշաբթի էր, և հրաւէրը ստիպողական, նամակը մանրամասնութիւններ կուտար հաւաքութիւն վերայ: Քանի՛ կը շարունակէր ընթերցումը, այդ երեկոյթը՝ սիրային տօնի հեռապատկերով՝ ջերմապէս կը հրապուրէր երիտասարդը: Զգլխումի վայրկեանի մը մէջ, երիտասարդը թերթ մը թուղթ առաւ եւ գրեց թէ կ'ընդունի հրաւէրը: Այս պարագ պանդուկը, միակերպ օրերը, այս անվրդով հանգարաութիւնը կը յոգնեցնէին զինքը: Ա՛լ չէր ապրիր: Այստեղ գալով խաբուած էր: Առանձնութիւնը, փոխանակ իր հիւանդութիւնը բժշկելու, կը ծանրացնէր, կամ գոնէ աւելի ցաւագին կը դարձնէր զայն: Նամակը գրելէ ետքը քիչ մը հանգարտեցաւ: Իր երբեմնի սովորութեանց դառնալու հեռանկարն իսկ մեղմացուց իր ցաւը:

Ժամը տասնին դուրս ելաւ, նամակը թղթատուն յանձնելու: Տուփին մէջ ձգելու վայրկեանին վարանում մը ունեցաւ: Տեսակ մը անհանգստութիւն կ'աղդարարէր իրեն թէ այս պարզ շարժումին տակ ողբալի պարտութիւն մը ծածկուած էր: Բայց անգամ մը եւս հեշտանքը յաղթեց պարտականութեան, անցեալը՝ տարբեր մարդ մը ըլլալու երազանքներուն, եւ նամակը անհետացաւ պատէն կախուած տուփին մէջ:

Մեքենաբար դէպի լիճն իջաւ Անտուէ, ու հետեւեցաւ լիճը եզերող ճամբաներէ մէկուն: Այնտեղ փորձեց ամէն

բան մոռնալ, ե՛ւ իրեն եղած հրաւէրը, և՛ զրած նամակը, և՛ երէկուան պարտասուսմը, և՛ վաղուան կասկածելի հաճոյքները, և՛ այսօրուան իրական վրդովումը: Բայց պարագ ջանք մը եղաւ ատիկա: Այն ատեն յոտակօրէն տեսաւ անելը, որուն կուգար կը յանդէր նորէն: Մէկ կողմէ՝ երբեմնի ճամբան որուն կրնար վերադառնալ, եւ նոյնիսկ ատոր տրամադիր կը թուէր. բայց այնտեղ գտնելիք զուարճութիւնները պիտի աւհետանային այնքան արագ որքան ամպը ճեղքող փայլակը, և իր հոգին պիտի թողէին այնքան մթին որքան նոյն ամպը՝ փայլակին անցնելէն ետքը: Իսկ միւս կողմը ելք չկար: Կարծած էր թէ Բարիզէն հեռանալով քիչ մը հանգստութիւն պիտի գտնէր: Խաբուած էր: Հիւանդութիւնը որով կը տառապէր, այժմ յօտակ կը տեսնէր թէ ներքին էր մանաւանդ, և կը հասնէր իր էութեան կենսալից աղբիւրներուն: Քանի՛ որ այսպէս էր, ուրեմն ի՞նչ օգուտ բուժում փնտռելէն:

Այս տխուր մտածումներով պաշարուած՝ պանդուկ դարձաւ: Դռնապանը շարժումն հաշուեցոյցը յանձնեց իրեն, և գուշակելով թէ երիտասարդը տունը քիչ մը ամառի կը գտնէ, զոհունակ դէմքով մը՝ բաղձաթիւ յաճախորդներու ժամանումը իմացուց: Անտուէ նայուածք մը նետեց պատէն կախուած «օտարականներու ցուցակին» վրայ. մըտաղբաղ վիճակով մը կարգալէ յետոյ քսանի չափ իրեն անձանօթ Անգլիացիներու և Գերմանացիներու անուններ, բարձրաձայն արտառանց ցուցակը փակող վերջին անունն էր. — Տիկին տը Կօֆան:

Այսպիսի վայրկեանի մը մէջ Տիկին տը Կօֆանի Թօնօն ժամանումը իոր տպաւորութիւն գործեց երիտասարդին վրայ: Այն իրիկունը ուր իր անցուցած տաղնապը գահավէժ սկզբնաւորութիւն մը ունեցած էր, Շանգ էլիզէի իր յարկաբաժնին մէջ, լուսանկարներու ալպօմը թղթատած ատեն մասնաւորապէս հարցափորձած էր մօրը նայուածքը: Կը զգար որ եթէ ան ողջ ըլլար, իր քովիկը, այս դժուարին վայրկեաններուն մէջ իր լաւագոյն խորհրդակիցն

և ամենէն ապահով առաջնորդը պիտի ըլլար: Այնքան քաղցրութիւն և ամբոժութիւն կար իր նայուածքին մէջ:

Այդ իրիկունը Անտոէ քանի՜ անգամներ նշմարած էր նաև՝ ալպօմի միեւնոյն էջին վրայ՝ իր մօրը լաւագոյն բարեկամուհւոյն լուսանկարը: Արդ, այդ բարեկամուհին նոյն ինքն Տիկին տը Կօֆանն էր: Առաջին անգամ ըլլալով Անտոէ նշմարել կարծած էր երկու կիներուն միջեւ տեսակ մը նմանութիւն: Միեւնոյն չափաւորութիւնը՝ արդուզարդի մէջ, միեւնոյն լընութիւնը՝ նայուածքի: Շատ քիչ բան գիտէր անոնց բարեկամութեան վրայ: Անտեղեակ չէր սակայն որ իր հայրը այդ բարեկամութիւնը շատ տիրապետող դտնելով, ցուրտ վերաբերում մը ունեցած էր Տիկին տը Կօֆանի հանդէպ:

Մինչ Անտոէ ճաշելու պահուն մտքի առջև կը բերէր այս յիշատակները, և մտովի կը հարցնէր թէ պէ՞տք է ծառայութեան այ իր մօրը բարեկամուհւոյն հետ, Տիկին տը Կօֆան ճաշասրահ մտաւ: Երիտասարդին դիմացը նստաւ, պատուհանի մը մօտ, և ճաշին ամբողջ տեսողութիւնը ընկղմած ֆնաց գրքի մը ընթերցման մէջ: Երիտասարդը կրցաւ դիտել զայն առանց նշմարուելու: Այդ կնոջ գէմքին վրայ կը դտնէր ճիշդ լուսանկարին դիմագիծերը: Կերպարանքը լուրջ էր, և սակայն շրթունքին արտայայտութիւնը զուրկ չէր քաղցրութենէ:

Երիտասարդը կը փոփաքէր հիմա ճանչնալ Տիկին տը Կօֆանը:

Ճաշէն վերջը Տիկինը գացեր նստեր էր պանդոկին դարտափին վրայ: Գիրքը սեղանի մը վրայ դրեր էր, և կը դիտէր հեռուն լիճին հայելիացումը: Այնքան պարզութիւն կար այդ կնոջ անձին վրայ, որ Անտոէ մօտեցաւ առանց վարանելու: Եւ երբ իր անունը տուաւ,

— Ի՞նչ անակնկալ, դուք տիկինը, բայց ի՞նչպէս հասկցաք ո՞վ ըլլալս:

— Ձեր անու ը կարգացեր էի «օտարակոմներու ցուցակին» վրայ, և ձեզ տեսնելուս պէս ճանչցայ, տիկին: Շատ

անգամներ զիտած էի ձեր լուսանկարը, որ մօրս լուսանկարին քովիկը դրուած է:

— Ծիշտ է, իրեն տուած էի լուսանկարս. բայց անկէ ի վեր շատ ժամանակ անցած է, շատ փոխուած եմ:

— Եւ սակայն ճանչցայ ձեզ:

— Դիմագիծերը ճանչնալու սուր յիշողութիւն մը ունիք:

— Քիչ մը մայրիկին կը նմանիք, չէ՞:

— Շատեր ա դպէս կ'ըսեն, բայց վստահ չեմ որ ճիշտ ըլլայ: Կրնայ ըլլալ սակայն որ մեծ բարեկամութիւն մը վերջ ի վերջոյ դիմագծերու նմանութիւն մը յառաջ բերէ:

— Թերեւս. ամէն պարագայի մէջ, ձեր լուսանկարները մօտեցնելով, ես ալ բաւական նման գտած եմ դէմքի արտայայտութիւնները:

— Կը յիշէ՞ք ձեր մայրը:

— Ո՛չ, տիկին, ըսաւ Անտոէ տխրութեամբ:

— Ծիշտ է, մոռցայ որ հազիւ երեք տարեկան էիք սիրելի տիկին Մատէնի մահուան ատեն:

— Ինծի ըսած են թէ մայրս շատ բարի կին մըն էր:

— Այո՛, շատ բարի: Այս բառին պէտք է տաք իր ամենալայն նշանակութիւնը, Պարոն Անտոէ. կը թոյլատրէք անշուշտ որ այսպէս կոչեմ ձեզ ի յիշատակ հանգուցեալին: Այո՛, այդ բառին պէտք է ընծա՛ք իր մեծագոյն նշանակութիւնը: Տիկին Մատէն ամենաբարձր աստիճանով ունէր սիրելու և ինքզինքը սիրցնել տալու ձիրքը, և այդ սիրոյն կեդրոնը դուք էիք բնականաբար:

Տեսնելով որ Անտոէ կը յուզուի, Տիկին տը Կօֆան խօսակցութեան աւելի ընդհանուր ընթացք մը տուաւ.

— Ձեր մայրը Սէն-Մօ, իցի մէջ ճանչցայ, ըսաւ, ան 25 տարեկան էր, ես 27: Վեց տարի առաջ ամուսնացած, բայց զաւակ չէր ունեցած: Կը տառապէր ընտանեկան յարկի այդ պարապութենէն: Երբ պտոյտ կ'ընէինք, անտառին եզրը խաղացող մանկիկի մը տեսքը կը տմոռնեցնէր զինքը. եռանդուն, խանդավառ հոյի մը ունէր, որ ինքզին-

քը նուիրելու պէտքը կը զգար: Իր երազները մանկիկնե-
րով լեցուն էին, կ'ըսէր ինծի: Ցաւազին կերպով կը յամա-
ռէր մայրութեան այս երազին մէջ որ չէր իրականանար:

«Շուտով ինքզինքնիս իրարու մօտեցած զգացինք.
ինքնաբերաբար յառաջ եկած այս ձգողութենէն զատ, մեր
կեանքին մէջ ամէն ինչ շեշտեց այս մերձեցումը: Եւ յի-
շաւի, ես նոր կորսնցուցած էի մէկ հատիկ զաւակս, վեց
ամսուան մանչ մը. այս մահը մազ մնաց իմ մահուանս
ալ պատճառ ըլլար: Խախտուած առողջութիւնս վերստա-
նալու համար էր որ բժիշկը զիս Սէն—Մօրից զրկած էր:
Կը տեսնէք, Պարոն Անտոէ, թէ ինչպիսի հասարակաց
ճամբու մը վրայ և առանց ճիգի հանդիպեցանք իրարու:
Ձեր մայրը ամէն օր մանկիկ մը կը տեսնէր դէպ առաջ նա-
յելով, ես ալ ամէն կողմ տղեկ մը կը տեսնէի, իմ յիշատակ-
ներովս ապրելով: Մանուկը միակ նիւթը եղաւ, որուն
վրայ կը միանային մեր սիրտերը...: Սէն Մօրիցի մէջ մեր
բնակութեան միջոցին— իբր ամիս մը — ամէն օր տե-
սանք իրար:

«Այս բարեկամութիւնը,— որուն խորութիւնը կը
զգայինք արդէն, և երկուքս ալ կը փափաքէինք որ բար-
ձրը, բարեբար ըլլար—, ուղեցինք նուիրագործել նմանո-
րինակ հիմնարկութեամբ մը: Ուղեցինք ընտանեկան յարկ
մը աւել քանի մը որբերու: Ձեր մայրը ութ մանչ հաւա-
քեց և իր «պզտիկ ընտանիքը» հաստատեց Պուլժնի մէջ
(Սէնի վրայ): Ես ալ նմանօրինակ Հաստատութիւն մը հիմ-
նեցի ասիէ երկու քաջ անդին, Իվուաոի մէջ: Երկու տու-
ներն ալ միեւնոյն անունը կը կրեն. «Բոյնը»: Բեռադլի-
կըս, Տընիզ աը Լիւզի, որբուհի մը զօր ես մեծցուցած եմ
և ինձ հետ կ'ապրի, եռանդով կը զբաղի անով:

«Հազիւ տարի մը կար որ այս որբանոցները հաստա-
տեր էինք, երբ ձեր մայրը մեծ լուր մը հաղորդեց ինծի:
Պէպէքի մը կը սպասէր... զուք էիք:»

Անտոէի ծնունդին և երիտասարդ մօր ուրախութիւն-
ներուն վրայ Տիկ. աը Կօֆան հազար ու մէկ մանրագէտեր
պատմեց:

— Բայց ինքզինքս կը մոռնամ, ձեզի պատմելով այս
սիրելի յիշատակները, ըսաւ՝ ժամացոյցին երեք զարնելը
լսելով:

— Ինծի համար ալ շատ սիրելի են տոնք, պատաս-
խանեց երիտասարդը: Թոյլատուելի են պիտի խնդրէի,
տիկին, յանուն զձեզ մօրս միացնող սերտ բարեկամու-
թեան, երբեմն տեսնելու ձեզ:

— Յօժարակա՛մ, պատասխանեց Տիկ. աը Կօֆան: Բա-
նի որ միեւնոյն պահով կը բնակինք, շարունակ առիթ
պիտի ունենանք իրարու հանդիպելու, և շատ երջանիկ
պիտի ըլլամ յաճախ տեսնելով ձեզ:

Անտոէ Տիկ. աը Կօֆանէ հրաժեշտ անելէ ետքը, զէ-
պի լիճը ուղղուեցաւ: Եզերքը նստաւ՝ խորասուզուելով
այս անակնկալ հանդիպումին թելադրած մտածութիւն-
ներուն մէջ:

Երիտասարդը, իր մօրը բարեկամուհւոյն հետ ունե-
ցած խօսակցութիւնէն ի վեր, ինքզինքը նուազ որբ կը
զգար: Երկու կիներն ալ իրարու չէին նմանիր ֆիզիքա-
պէս, և մանաւանդ բարոյապէս: Փառասուն տարուան բա-
ժանումէ մը ետքը, Տիկ. աը Կօֆան ինչ եռանդով կը
խօսէր իր բարեկամուհւոյն վրայ: Ասիկա իսկ ամենապե-
ղեցիկ ներքսդ մը չէ՞ր երկու կիներուն համար ալ: Խիստ
գեղեցիկ հոգի մը ըլլալու էր՝ այսպիսի հաւատարմութիւն
մը ներշնչելու համար, և մեծ, ազնիւ սիրտ մը՝ այսքան
լաւ յիշելու համար անցեալը:

Կէս օրէն վերջը, Անտոէ շարունակ մտածեց Տիկ. աը
Կօֆանի հետ ունեցած խօսակցութեան վրայ: Միտքին առ-
ջեւ կը բերէր իւրաքանչիւր մանրագէտ, ամէն մէկ ման-
րամասնութիւն, զանոնք կը կարգաւորէր ու կը մեկնա-
բանէր յարաճուն շահագրգռութեամբ մը: Ասոր շնորհիւ,
պատկեր մը կը կազմէր իր մօրը և Տիկ. աը Կօֆանի: Հի-
մակ անոնց ոչ միայն զիմացձերը կը ճանչնար, այլ և
քիչ մըն ալ անոնց նկարագիրը:

Վայրկեաններ կային որ երկու կիները բաւական տար-

ԴԵՊԻ ԼՈՅՍԸ

63819-64
79-61869

բեր քնաւորութիւն մը ունենալ կը թուէին: Մէկը — Տը-
նիկի մօրաքոյրը — հանդարտ միտքի, չափաւոր զգայնու-
թեան և հաւատարակչիս հաւատքի տէր էր: Միւսը — իր
մայրը — զգայութիւն էր համակ, յաջորդաբար պարտաւորումի
և ջերմեռանդ հաւատքի ժամեր կ'ունենար:

Բայց բոլորէնք ալ կային, որ տարբերութիւնները
ստուերի մէջ կը մնային, և կերպարանքներն իրարու
ձուլուել կը թուէին: Այն ատեն Անտոէ կը կարծէր զոնէ
մասնակի կերպով կենդանի տեսնել տա նուիրակն իրա-
կանութիւնը: — Մայր մը: Մինչև հիմա կնոջ մէջ գրեթէ
ոչինչ տեսած էր, եթէ ոչ ցանկութեան, հաճոյքի յատուկ
էակ մը, և անոյ յանկարծ աչքին առջեւ կը կանգնէր մայրը՝
մաքրութեան լուսապսակով մը: Այս պատկերին առջեւ
ինքզինքը համակուած կը զգար ակնածանքով: Այս վայր-
կեանին չափաւոր կրնար գրել քիչ առաջ նամակատուութիւն
գա՞ծ տոմար:

Հիմա, Անտոէ աւելի կ'ամէնար ինքզինքէն, քան
անցեալ իրիկունը՝ Բարիկի մէջ: Այս վերջին քսան տարի-
ները, նոյն իսկ իր վիճակի մէջ, կրնար գաւկի մը պէս
ապրել, և ինք գերիի մը պէս սպրած էր: Իր անցեալին
նոգեալները կը զգար հիմա աւելի՝ դառն, աւելի՝ ցաւազին:
Պիտի ջանար կանգ առնել լոյրծուն զատիթալին վրայ,
խիտ անարժան չըլլալու համար, սոյսահետեւ, Տիկ. տը
Կօֆանի բարեկամութեան, և իրաւունք ունենալու համար
անոր միջոցաւ արթնցնելու իր մօրը յիշատակը: Բայց
պիտի կրնա՞ր ընել այդ: Քիչ առաջ գրած նամակը սաստիկ
կ'ամբօջէր զինքը, նորէն կը յիշեցնէր իրեն՝ հիւանդու-
թեանը ծանրութիւնը: Պահ մը խորհեցաւ հետադիւր մը
ուզելով վճարար մերժել եղած հրաւերը: Բայց ի վերջոյ
տակարութիւնը ունեցաւ տախիտ աւելի ետքի թողելու:

Գ.

Անտոէ իրիկունը Տիկ. տը Կօֆանի հետ անցուց: Յա-
ջորդ օրը դաշտին մէջ միասին պտուղ տը բրին: Երկուքն
ալ հաճոյք կը զգային միասին խօսակցելով: Յաճախ երի-
տասարդէն մօրը կեանքը կը վերլուշուէր: Այսպէս, իրենց
յարաբերութիւնը կերպով մը ընտանեկան հանգամանք կը
ստանար:

Մէկ կամ երկու անգամ միայն Տիկ. տը Կօֆան խօ-
սած էր իր քրոջ աղջկան մօտալուտ գալուստին վրայ:
Անտոէ պիտի բազմար այդ օրը յետաձգել կարենալու: Կը
վախնար որ Տընիկ չվրդովէ իրենց նորածին մտերմու-
թիւնը:

Վաղայաջորդ օրը, ուրբաթ, ճաշի համար նստած էր
իրեն յատկացուած պզտիկ սեղանին առջեւ, երբ Տիկին
տը Կօֆան ներս մտաւ, հետն ունենալով քրոջ աղջկիւ:
Տընիկի խօսած էր երիտասարդին վրայ, ուստի ներկայա-
ցումը ընական եղաւ: Անտոէ ակամայ ջղախոտ վիճակ
մը ունէր:

Եւ սակայն ճաշի միջոցին երիտասարդը սկսաւ զազո-
նապէս գիտել Տընիկը: Հետզհետէ իր գրգռութիւնը կը
մեղմանար: Աչքին առջեւ ունէր մանկամարդ աղջկան
խիտ նոր տիպար մը: Իր սովորութեան համաձայն, ու-
զեց աչքէ անցնել անոր մարմնայն գիծերը: Բայց անծա-
նօթ ոյժ մը ակնածանք ներշնչեց իրեն. ինք իր վրայ
խնդաց: Յետոյ, գտնալով անոր գիմազութեան, ոչ թէ
կանոնաւոր, այլ ներդաշնակ գտաւ գոհունք: Այս վայր-
կեանին Տընիկ աչքերը վեր առած շլլալով, նայուածքը
հանդիպեցաւ երիտասարդին նայուածքին: Այնիւ քաղց-
րութիւն մը, պարկեշտութեամբ և բաւականութեամբ կազ-
մուած, խորապէս ներգործեց երիտասարդին վրայ, որ

մոռցաւ մանկամարդ աղջկան լալն ճակատը, սե մազերը, անփայլ և քիչ մը տոգոյն դէմքը, յիշելու համար միայն անոր նայուածքին քաղցրութիւնը:

Տիկին տը Կոֆան և անոր քրոջ աղջիկը շուտով դուրս ելան ճաշարանէն: և գացին յարակից մեծ պատշգամբ որ լինէր վրայ կը նայէր: Առաջինը նստաւ ոգորահիւս թիկնաթոսի մը մէջ, իսկ երկրորդը կ'երթեւեկէր պատշգամբին վրայ:

Անտուէ իր նստած սեղանէն կրնար հիմա ուզածին պէս դիտել Տընիզը, առանց ուշադրութիւն հրաւիրելու: Նրբակալմ էր և միջահասակ, բարեձեւ շարժուածք մը ունէր, և քանկեւորութիւն—երեսուն տարեկան կ'երեւար:

Քիչ յետոյ երկուստարդը երկու կիներուն քով գնաց: Տիկ. տը Կոֆանի մէկ նշանին վրայ, նստաւ անոր մօտ: Տընիզ ոտքի վրայ մնաց՝ վանդակապատին կրթնած:

Յուլիսի այն գազլ իրիկուններէն մէկն էր որոնք կ'երկարին անսահմանօրէն: Ամէն բան հանգարտ էր: Հեռուէ հեռու, եկեղեցիի մը զանգակը լուռութեան մէջ կ'արձակէր սուր, արծաթի հնչիւն մը: Իրիկուան այս խաղաղութեան մէջ կարծես կ'օճային լրջութիւն մը կար, ու խօսիլը տեսակ մը սրբապղծութիւն պիտի ըլլար: Երեքն ալ հասկցան ասիկա և պահ մը լուռ մնացին: Երբեմն երբեմն Տիկ. տը Կոֆանի շրճակած մէկ պարզ բացադանչութիւնը՝ «Ի՞նչ հիւսալի գիշեր, ի՞նչ հանգարտութիւն», համառօտիւ կը բացատրէր զգացուած տպաւորութիւնը:

Այս լուռութիւնը շատ գոհ թաղուց Անտուէն: Երկուստարդը կ'ուզէր որ միշտ տեսէ ան: Մէկ մը լինէր կը նայէր, մէկ մըն ալ Տընիզի: Քիչ մը առաջուրնէ աւելի կը զգար թէ մանկամարդ աղջիկը հեռուն էր: Անիկա խորատուգուած կը թուէր երազանքի մը մէջ որ իրենին բոլորովին հակառակն էր: Այդ երազանքին բնութիւնը կը կարգացուէր անոր մտածկոտ դէմքին վրայ: Այս վայրկեանին Տընիզ կը նմանէր այն կոյսերէն մէկուն զորս նախնի նկարիչները նկարած են: Ի՞նչ պիտի ըսէր ինք անոր, անկա-

րեւոր խօսք մը իսկ բացայայտօրէն երեւան չպիտի հանէր իրենց բնաւորութեանց տարբերութիւնը:

Մանկամարդ աղջիկն ալ զանազան պատճառներով վրդովուած էր Անտուէի ներկայութենէն:

Երկուստարդը բարձր և նուրբ հասակ մը ունէր, դէմքը ձուածեւ էր՝ կապոյտ, խոշոր աչքերով, խորունկ, բարի նայուածքով: Դիմագծերը կանոնաւոր բայց յոգնած էին: Մազերը խարտեաշ էին, երեսը բոլորովին անխուստ էր: Իր ազնուական շարժուածքները տպաւորութիւն կը գործէին Տընիզի վրայ:

Այսու հանգերձ մանկամարդ աղջկան վրդովումին մէջ աւելի երկիւղ կար քան իրական համակրութիւն: Զարգացած, շատ կարգացած աղջիկ մը ըլլալով, որ ամէն նիւթի վրայ համարձակօրէն կը խօսէր իր մօրաքրոջ հետ,— Տընիզի մէջ ծանօթութեանց ընդարձակութիւնը կատարելապէս կը հաշուէր պարզմտութեան հետ—, մանկամարդ աղջիկը գիտէր թէ ի՞նչ է ընդհանրապէս Բարիզի մէջ Անտուէի գիրքն ունեցող աշխարհիկ երկուստարդի մը կեանքը, և շատ մը աղջիկներու կողմէ փնտռուած այս տիպարը անհաճոյ էր իրեն: Առաջուրնէ կը վախնար անոր բոլոր ընթացքէն, անոր անկեղծութենէ զուրկ քաղաքավարական խօսքերէն, անոր ինքնաշատան նիստ ու կացէն, անոր չարաճճի նայուածքէն կամ վատախտարակ հետաքրքրութենէն: Ուստի բնազդաբար պաշտպանողականի վրայ կը մնար, ո՛չ թէ նազանքի, այլ խոհեմութեան զգացումով:

Դժնապանը իրիկուան սուրհանդակը բերաւ: Անտուէ քանի մը նամակներ ու լրագրեր սւնէր: Տիկին տը Կոֆան և քեռ աղջիկը մէկ լրագիր մը միայն: Հրաւիրեցին երկուստարդը որ կարգայ իր նամակները, զորս անփութօրէն դրեր էր քովի սեղանին վրայ: Բայց Անտուէ այն տեղուանքը չեղաւ:

— Անշուշտ հետաքրքիր էք գիտնալու թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Բարիզի մէջ, ըսաւ Տիկ. տը Կոֆան:

— Բնա՛ւ, պատասխանեց Անտոէ:

— Եռանդագին չէ՞ք սիրեր ուրեմն Բարիզը:

— Ո՛չ, պէտք ունէի էքելու Բարիզն և իր յուզումները: Այստեղ աւելի՛ զիւրին է ինքնափոխուել...

Անտոէ կանգ առաւ: Եթէ Տիկ. տը Կօֆան մինակ ըլլար, թերեւս աւելի առաջ պիտի երթար Կէս-խոտոտվանութեանց ճամբուն մէջ: Բայց Տընիզի ներկայութիւնն արգելք եղաւ խօսքը շարունակելու:

Երկու կիները նշմարեցին երիտասարդին չփոթուածութիւնը: Այն ատեն սկսան խօսիլ Բարիզեան կեանքի առաւելութիւններուն և վտանգներուն վրայ: Տիկ, տը Կօֆան կը խորհէր թէ մեծ քաղաքները իրարու հակընդդէմ արդիւնքներ յառաջ կը բերեն, իւրաքանչիւր անձի բնաւորութեան համաձայն. մշտնակար են ոմանց, բարերար՝ ուրիշներու:

Անտոէ, հակառակ իր կամքին, իր խօսքերէն ընդհմարել կուտար կարծես իր ցաւագին փորձառութիւններուն արձականքը, կը զգացուէր որ Բարիզը աղետալի եղած է իրեն:

Ասիկա չվրիպեցաւ Տընիզի ուշադրութենէն: Չէր կասկածիր երիտասարդին ենթարկուած հիւանդութեանը բնութեան մասին, բայց բնազդաբար գթաց անոր վրայ: Այն ատեն ինքն ալ մասնակցեցաւ խօսակցութեան: Մեծ քաղաքներու վրայ լսածները միայն կը խօսէր: Խիստ կարճատեւ բնակութիւն մը միայն ունեցած էր Բարիզ և Հոռմ: Եւ սակայն կարծիք կը յայտնէր թէ Լեմանի եզերաց խաղաղ կեանքը կը նախընտրէ միշտ մեծ քաղաքներու աղմկալից կեանքէն:

Յետոյ ուղղակի խօսքն Անտոէի ուղղելով ըսաւ.

— Տեսէ՛ք, մեր գիւղական տունը հոն է. ա՛յս ուղղութեամբ:

Եւ մատովը կը ցուցնէր լճեզերքին լուսաւոր մէկ կէտը: (Ամառուան այս գիշերուան մէջ գրեթէ ցորեկուտն պէս լոյս էր):

Այն ատեն Տընիզ նկարագրութիւնը կ'ընէր Իփուաուի և շրջականերուն: Եւ գիտցաւ այնքան գրաւիչ ընել այդ նկարագրութիւնը, որ երիտասարդն արդէն կ'երազէր այդ գիւղին մէջ ապրել: Տընիզ չէր բաղդատեր մեծ քաղաքը գիւղին հետ, կը նկարագրէր միայն այս վերջինին հրապուրը, երբ մարդ այնտեղ պարզ, օգտակար կեանք մը կ'անցընէ:

Այս պարզ աղջիկը որ այնքան զգուշաւոր ու խոհական էր, այն աստիճան մոռցած էր ինքզինքը, որ կ'երգէր գեղեցկութիւնն այն շրջանակին ուր կը սահէր իր իսկ կեանքը:

Տընիզ լռեց, գրեթէ չփոթած՝ այս խօսակցութեան մէջ իր հոգիէն չափազանց մաս մը գրած ըլլալուն համար:

Ժամանակը ուշ էր. բաժնուեցան:

Անտոէ սենեակն ելաւ. պատահանէն կը զիտէր հեռուն: Պանդոկին լոյսերը մշկիկ մէկիկ մարեցան: Գիշերուան խորին լուսթիւնը կը տիրէր: Երիտասարդն իր տագնապը մոռցած՝ Տընիզի վրայ կը խորհէր: Երբէք այս տեսակ զինովութիւն մը զգացած չէր: Յափառալու աստիճան ճանչցած էր զգայարանքներու յուզումները: Այս աղջկան հոգի՛ն էր, ընդհակառակն, որ կը գրաւէր զինքը: Կը մոռնար անոր վայելչագեղ մաւմինը, մաղերուն առաւելութիւնը, և կը յիշէր միայն անոր նայուածքը, որ հոգեկան բնոյթ մը ունէր իր մէջ:

Երիտասարդին զգացած յուզումը իրեն հետ կը բերէր նաեւ հանդարտութիւնը: Առանց խղճահարութեան անձնատուր կ'ըլլար ատոր: Սէ՞ր էր այդ, չէր կրնար ըսել: Ամէն պարագայի մէջ, նոր ոյժը որ առաջին անգամ ըլլալով կը մտնէր իր կեանքին մէջ, կը գուշակէր թէ առողջ, բարերար է: Տընիզ ինչո՞ւ չպիտի ըլլար իրեն խօսեցեալ մը և միեւնոյն ատեն տեսակ մը պահապան հրեշտակ:

Այս կրկնակ կարելիութիւնը հիացումի մէջ ձգեց զինքը: Բայց այս երազին պայծառութեան տոջեւ, հակադրութեամբ մը, իր անցեալն աւելի մթին երեւցաւ: Եթէ

Տընիզ գետէն. և ինչո՞ւ չպիտի գտնակէր: Երիտասարդին յոգնած և կանխահառ կերպով ծերացած գէմքը իրեն գէմ չպիտի՞ վկայէր:

Բայց եթէ Տընիզ կարեկցութիւն ցուցնէր իրե՞ն. . . :

Այս պարզ ենթադրութեան մէջ, որ ճիշդ է թէ քիչ առաջուան խօսակցութենէն թեկադրուած էր, երիտասարդը ուժ գտաւ ետ կենալու Բարիզ ճամբորդութենէն: Անն Քլուի հացկերութիւն յաջորդօրէն պիտի տրուէր: Անմիջապէս հեռագիր մը խմբագրեց, իր սեղանակիցներուն ծանուցանելու թէ Թօնօն մնալ ստիպուած է:

Հետագիրը գրելէ և գոնապանին յանձնելէ ետքը, ինքզինքը նուազ անարժան դատաւ սիրուելու:

Թեթեւ, շատ քաղցր տենդ մը գուարթ զինովութիւն մը կուտար իրեն: Վերջին օրերու այնքան անակնկալ գէպքերը, և ատենց ծնուցած հակրնգգէմ զգացումները ճամբու նոր անկիւնի մը վրայ գտնուելու տպաւորութիւնը կ'ընէր իրեն: Անգամ մը եւս ինքն իր տէրը կը գտնար: Անցեալը, իր բանակալութիւններով կը հեռանար, և ապա արտաքին կուտար լաւագոյն ապագայի մը, որ թեւեւ տարտամ էր տակաւին, բայց ջերմապէս բաղձալի, հիմա որ Տընիզ մատովը ցուցնել կը թուէր ճամբան որ կը բարձրանար գէպի վեր. . . :

Ե

Այս առաջին հանգիստէն քա՛ն ի մը օր ետքը, ժամը առաւան հօթնին, նախօր իրիկուն տրուած որոշման համաձայն, Անտոէ պանդոկին պատրջութիւն վրայ՝ Տընիզի գալուն կը ոգտէ: Մանկամարդ ազջիկը թեկադրած էր անոր՝ միջև ելուտ իրեն ընկերանալու: Թերեւս հարկերորդ անգամն ըլլալով, երիտասարդը ինքնիրեն կը հարցնէր թէ ինչ պիտի ըլլայ իրենց խօսակցութեան ամէնէն նախնաորեկի նիւթը. և հազարումէկ ծրագրեր կը մշակէր, երբ մանկամարդ ազջիկը երեւնալով, ամէնքը մէկէն փրան իր օրրան ցաւագին այնքան անօգուտ ծրագրերը:

Զիրենք տանող կառքը առանց աճապարանքի կ'երթար: Զանազան նիւթերու վրայ խօսքեր կը փոխանակէին՝ ախորժ գգալով չհեռանալու հասարակ խօսակցութեան տափակ ճամբէն, ուր ամէն մարդ համամիտ կը գտնուէր:

Իււղին մօտենալու պահուն կառքէն վար իջան: Իվուռ գիւղակը՝ նկարագեղ և հին՝ իր ցածուկ դռներով մեղմ զառիվայրի մը վրայ կը տարածուէր մինչև լիճը: Ամէն ինչ քունի մէջ կը թուէր: Դռններու պատուհանները դոց էին, դաշտը կ'աշխատէին: Դաշտը անցնելէ ետքը, ձախ կողմը դարձան: Տիկին տը կօֆանի ամառը բնակած ընդարձակ և հոյաշէն տան մօտերը կը գտնուէր պղտիկ բայց ժպտուն տուն մը, զոր կը հովանաւորէր մեծ թմբի մը: Պատերը ծաղիկներով ծածկուած էին գորգէ մը պէս, կանանչ փեղկերը կիսովին գոցուած էին: Յանկարծ բարձր ձայներու աղմուկ մը լսուեցաւ:

— Մեր ազջիակներն են որ երգելով կը սկսին օրը, ըսաւ Տընիզ:

Կանոց առին, հիացումով մտիկ ընելով մանկական չրջպարի մը գուարթ եղանակը: Երբ մնացաւ Անտոէ և Տընիզ ներս մտան: Տնօրէնուէին, լաւ եւս «մայրիկ»ը — ինչպէս կը կոչէին զայն —, նստած էր, և իր շուրջը բոլորուած էին, սիրուն անմեղուկ զիրքերով, ինը ազջիակներ որոնք «քոյն»ը կը կազմէին: Ամենէն մեծը, տասներէնդ տարեկան, թեւերուն մէջ առած էր ամենէն պղտիկը՝ հագլու երկու տարեկան: Արագ ներկայացումէ մը ետքը, ձայները վերսկսան, այս անգամ անոնց վրայ աւելնալով Տընիզի ձայնը, որ ամէնքը կը վարէր: Ասիկա նոր հրապոյր մըն էր Անտոէի համար: Խմբերգը կը շարունակէր անբաժան տպաւորութիւն մը թողուլ, որովհետեւ Տընիզի ձայնը կը ներդաշնակէր այս թարմ ձայներուն հետ, ինչպէս անոր հոգին կը մասնակցէր անոնց հոգիին թարմութեան և առուզութեան:

Այս շրջանակին մէջ, մանկամարդ ազջիկն այլափոխուած էր. կը գուշակուէր օր այս տեսակի մը բարոյակոն

մայրութիւնը, որ կազմուած էր գորովով և անձնութեամբ, կը համապատասխանէր անոր բնաւորութեան:

Վերջին երգէն հազար, ըստ սովորութեան, ծուռկի եկան աղօթելու համար: Անտոէ ևս ծանկ ոքեցաւ, և մինչ աղջնակները, Տընիզի հետ, բարձրաձայն կը կրկնէին վեհափառ խօսքերը՝ «Հայր մեր որ յերկինս...», ինքը ակնածալից լուծիւն մը պահեց:

Արագօրէն աչքէ անցնելէ հազար տունը, հրաժեշտ առաւ մանկամարդ աղջիկէն, զայն թողնելով «մայրիկ» զբաղուեցնելուն մէջ: Մոռցած էր առտուան տափակ խօսակցութիւնը. քիչ առաջուան աղօթքը կը պաշարէր իր միտքը: Երբեք Տընիզ այնքան մեծ և այնքան անուշ երեւցած չէր իրեն, որքան երբ ծուռկի եկած էր: Կարծես այս գիրքին համար ստեղծուած էր: Անշուշտ այդտեղ կը գտնէր ան՝ անբացատրելի այն հրապույրը, որ զինքը ակնածանքով կը համակէր և կը նուաճէր: Ջերմեռանդութիւն կար Տընիզի ձայնին մէջ. այս «Հայր» բառին մէջ կը զգացուէր թէ ամբողջ իր հոգին կը զնէր ան:

Ահաւասիկ նոր խօչընդոտ մը իրենց միջեւ, որովհետեւ ինչ որ ամենայն ինչ էր աղջկան համար, — հաւատքը — ոչինչ էր իրեն համար: Առուակին տիղմէն աղօթք չէր կրնար բարձրանալ: Տարակոյս չկար որ Տընիզ և ինքը կը չարժէին երկու հակառակ եղերքներու վրայ: Անանցնելի անդունդ մը կը բաժնէր զիրենք: Այս պայմաններուն մէջ ինչո՞ւ աշխատել իրենց միջեւ միութիւն մը իրականացնելու: Ինչ օգուտ պիտի ունենար միացումի ունէ երազ, երբ ամէն բան կը բաժնէր զիրենք: Ինչո՞ւ ձեռք ձեռքի տալ, երբ սառմանուած էին իրար չհասկնալու: Իր սէրը երիտասարդը ուժգնօրէն կը զգար այդ սէրը այս վայրկեանին — յայտնի յուսախաբութեան մը կ'առաջնորդէր զինքը: Այստեղ ալ ճամբան անել էր: Եւ ինչ պիտի ըլլար, երբ ուղեկորոյս կամքի մը մատնուած տաղանապին վրայ աւելնար սիրահար սրտի մը յուսախաբութիւնը: Ինչո՞ւ հանգստեմ էր Տընիզի:

Բայց սէրը չի յառաջանար առանց յոյսի նշուլի մը: Խորունկ վհատութեան այս նոպայէն հտքը, Անտոէ կ'երեւակայէր զիւրին եւ ապահով լուծում մը: Մանկամարդ աղջիկը կարեկից կը գտնուէր իր կրկնապէս յուսահատական վիճակին: Վերականգնումի այսպիսի դժուար մը ճիշդ յարմար էր անոր մեծ սիրտը փորձի մղելու: Իր գուրգուրանքին ապահով արդիւնքը տեսնելով, Տընիզ վերջ ի վերջոյ պիտի սիրէր երիտասարդը, որ այս սիրոյն մէջ իսկ կը գտնէր վերանորոգուած կեանք մը, գարնանային հաւատք մը:

9.

Ամբողջ շաբաթ մը Անտոէի և Տընիզի համար կեանքը ըստ երեւութիւն միակերպ անցաւ: Օրերը կը հաշէին հանդարտիկ: Անզգալաբար, միասին ապրելու քաղցր սովորութիւնը կը հաստատուէր անոնց միջեւ: Իւրաքանչիւր ճաշէ վերջ իրար կը տեսնէին, և իրիկունը՝ մինակ կամ Տիկ. տը Կօֆանի ընկերակցութեամբ՝ մերթ ոտքով պտոյտ մը կ'ընէին, մերթ նաւակով լիճին վրայ:

Կեանքի շարժումը ներքին էր: Եթէ դուրսի կեանքը հանդարտ էր ըստ երեւութիւն, սիրտը ունէր իր յուզումները:

Տընիզ յամրաքայլ կ'ելլէր այն ճամբէն վեր ուր խիստ քաղցր է բարձրանալ, և զոր կարելի է կոչել անգիտակից սիրոյ շաւիղը: Բարի ընկերակցութեան կապերով, Անտոէի հետ մշակել կը կարծէր քաղցր և բուռն հանգամանքէ զուրկ բարեկամութիւն մը: Առանց կասկածելու բուն պատճառին վրայ, օրէ օր աւելի յստակօրէն կը նշմարէր երիտասարդին յագնածութիւնը: Կը զգար թէ հեռու, անտարբեր էր ան կրօնական կեանքի, կը տեսնէր թէ զուրկ էր աշխուժութենէ, եռանդէ. պիտի օժանդակէր անոր:

կեանքէն հաճոյք զգալու. կը դուշակէր թէ շատ վտանգաւոր է այդ դերը, բայց ատիկա խոյ համակրելի կ'ընծայէր իրեն նոյն դերը: Եւ արդէն շատ խոհեմութեամբ պիտի գործէր: Խնչ ուրախութիւն, եթէ հաւատքը՝ կեանքի այս մեծ ազգակը՝ օրին մէկը երեւնար երկտասարդին սրտին մէջ:

Խոյ Անտոէ արագարայ յառաջացած էր սիրոյ ճամբուն մէջ: Կը սիրէր Տընիզը: Ամէն օր աւելի ուժգին կը զգար զինքն անոր կապող զգացումը, որուն դէմ չէր պայքարիր արդէն, այլ բոլորովին անձնատուր կ'ըլլար: Մանկամարդ աղջկին իր կեանքին միակ շահագրգռութեան առարկան եղած էր, իր միակ յոյսը նաեւ: Անտոէ շատ բան կը սպասէր Տընիզէն. անիկա պիտի դարձանէր իր վէրքերը, և զինքը լաւագոյն ապագայի մը ճամբուն վրայ պիտի գնէր:

Այսպէս, իւրաքանչիւրը առաւել կամ նուազ արագ քայլերով կը հետեւէր միեւնոյն ճամբուն:

Առաւել Անտոէ մինակը երկար պտոյտ մը կ'ընէր: Յաճախ լճեզերքէն կը հեռանար, ու կը խորամխուէր դաշտի ճամբաններուն մէջ: Խոստ խաղաղեցնող են այս կանաչազարդ մեղմ զատիվայրերը՝ իրենց շաղանակներէն: Իրով օր կը խզեն անոր միօրինակութիւնը, և աւելի՛ մօտեւորիմ անուշութիւն մը կուտան բնական գիրքերուն:

Օր մը, այս պտոյտներէ դարձին, առուակի մը եզերքէն, ագարակի մը աւերակներուն մօտ վարդի կոկոն մը փրցուց: Միշտ սիրած էր ծաղիկները, բայց աւելի կը սիրէր գանոնք՝ յորմ հետէ Տընիզ կը զբաղեցնէր իր միաքը:

Կէսօրուան մօտ էր: Երիտասարդը կը փութացնէր քայլերը՝ տուն հասնելու համար: Պանդոկ տանող ծառուղին հասնելուն, հանդիպեցաւ մանկամարդ աղջկան և անոր մօրաքոյրին: Մէկ քանի բառ փոխանակեց անոնց հետ, և բաժնուելու պահուն, Տընիզի ներկայացուց փրցուցած ծաղիկը:

Անտոէ արագօրէն վեր ելաւ իր սենեակն առաջնոր-

դող չորս յարկերէն: Իր սեղանին վրայ, անօթի մը մէջ, քանի մը ծաղիկներ կային: Մտադրիւ վիճակով մը հոռուբայց գանոնք: Հիմակ, իր տուած վարդը միայն կը տեսնէր: Եւ որովհետեւ սիրող սիրտերը ամէնէն անշտան դէպքին մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն, երիտասարդին այնպէս կուգար որ իր ճակատագիրը կապուած էր այդ ազգուրն ծաղիկին բախտին հետ: Եթէ Տընիզ պատուոյ տեղ մը տար այդ վարդին, այն առիթ իր ապագան լեցուն էր խոստումներով: Եթէ՝ ընդհակառակն՝ ծաղիկը անփութօրէն մէկգլի նետուէր, ինչ ունէր յուսալու:

Ամբողջովին այս մտածումով համակուած, սովորականէն աւելի երկարեց իր արդուզարդին տուած խնամքը: Ենթարկուելիք փորձէն կը վախնար: Հաճոյք կը զգար իր սրտին համաձայն լուծում մը երեւակայելով: Այս պատճառով կը յայտնուէր այն ժամը, ուր իրականութիւնը՝ երջանիկ կամ յուսախաբ՝ պիտի ներկայանար իրեն:

Վերջապէս սանդուղէն իջաւ, այս անգամ յամր քայլերով: Սիրտը ուժգին կը բաբախէր, երբ բացաւ ճաշասրահին դուռը: Արագ ականարկ մը նետեց Տիկին տը Կօֆանի զրաւած սեղանին վրայ, և սիրտը ուրախութենէն խայտաց: Տընիզ վարդը կուրծքին վրայ կը կրէր:

Այդ օրը Տիկին տը Կօֆան և անոր քեռաղջիկը աճապարանքով ըրին իրենց ճաշը: Ժամը երկուքի չոգենաւով Բորէ պիտի երթային: Անտոէ իր սենեակն ելաւ: Պատշգամէն կը տեսնէր էվիանէն եկող չոգենաւը, որ կը մօտենար Թօնօնի: Շշակի սուր ձայնէ մը ետքը, նաւը դանդաղեցուց ընթացքը, յետոյ կանգ առաւ:

Թօնօն մարդ չեղաւ, մէկ քանի ճամբորդներ անմիջապէս մօտան չոգենաւ: Անտոէ, մէկ քանի տեղացի դէմքերու մէջէն դժուարութիւն չկրեց ճանչնալու Տընիզի կիսադէմքը: Զեռնակնոցը աչքը գնելով, յատակօրէն տեսաւ Տընիզը, և նոյնիսկ անոր «քօրսած»ին վրայ նշմարել կարծեց տուած ծաղիկը, և սակայն ստիպուած էր ինք-

նիրեն խոստովանելու թէ անկա իր տենդոտ երեւակա-
յութեան հիւացիկ մէկ տեսիլն էր միայն:

Կէսօրէն վերջը վարդը առկախ թողուց երիտասարդին
միտքը երկար առնելու: Անտուէ կը կարծէր միշտ թէ իր
կեանքը կապուած է ծաղիկի դուրաքեկ թերթիկներ-
ուն: Տընիկ արդեօք անփութօրէն նետած էր այդ ծա-
ղիկը լիճին կապուող ջուրերուն վրայ: Անտուէ այն ատեն
մտքին սոջեւ կը բերէր վարդը որ վայրկեան մը ջուրին
երեսը կը ծփար, յետոյ, կարծես ենթարկուած ցաւէն
ծանրացած, կ'անհետանար լիճին խորը... և ծաղիկին հետ
իր նորածին սէրն ալ ընկղմի կը թուէր:

Բայց ո՛չ, Տընիկ թերեւս կը պահէր ընդունած ծաղի-
կը, կը հսկէր անոր վրայ, յաճախ կը հոտոտէր զայն: Եւ
այս փափկանկատ ուշադրութեան տաքուկ մթնոլորտին
մէջ, Անտուէ կը նշմարէր վարդի կոկոնին փթիկը: Տընիկի
ֆօրսածին վրայ... ինչպէս վարդ՝ իրենց սէրը:

Ընթերթէն վերջը մանկամարդ աղջիկը Թօնօն դար-
ձաւ: Անտուէ կը սպասէր պանդոկին պարտէզին մէջ: Բայց
Տիկ. տը Կօֆան եւ իր քեռաղջիկը արագօրէն անցան, եւ
որովհետեւ իրիկունը զով էր, թիկնոց մը կը ծածկէր Տը-
նիկի ֆօրսածը: Վարդ չկար, կամ գոնէ երեւցող վարդ չը
կար: Անտուէ թիկնը թեթեւ խալթուածքի մը պէս ե-
ղաւ երիտասարդին սրտին:

Կէս ժամ վերջը Անտուէ պառկելու ելաւ: Չորրորդ
շաբաթի նորոնցքէն անցնելու վրայ էր մտահոգութեամբ,
երբ մանկամարդ աղջկան սրահին դրան առջեւ հասնելու
պահուն ընդգրգարար ներս գիտեց գունդնէն, զոր սենեկա-
պանուէին նոյն վայրկեանին բացեր էր: Միակ բան մը տե-
սան. — փոքրիկ հողէ անօթի մը մէջ գրուած էր տուած
վարդը: Քիչ մը թափած էր, բայց գիշերուան գովութիւ-
նը պիտի կենդանացնէր զայն: Ամէն պարագայի մէջ, վար-
դը հոն էր, եւ մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէր: Ասիկա
խորհրդանշիչը չէր այն տեղին զոր Անտուէ զրաւած էր

մանկամարդ աղջկան սրտին մէջ: Այս վարդին բոլոր բու-
րու մաւէտեց իր գիշերուան երազանքը:

Յաջորդ օրը կ'անձրեւէր. բարակ, սեղմ անձրեւ մը:
Ա՛լ հորիզոն չկար. լիճը արծաթի գորշ գոյն մը տաած էր.
Ջերմաչափը իջած էր յանկարծ. ցուրտ էր:

Անտուէ առտուն գուրս չելաւ. քանի մը բանաստեղ-
ծական գիրքեր թղթատեց: Յորմէ հետէ կը սիրէր, մաս-
նաւոր սէր մը տուած էր բանաստեղծներուն: Անոնց լե-
զուն կը խանդավառէր զինքը: Անոնց ներդաշնակութիւնը
հեշտօրէն կ'օրօրէր իր սէրը:

Աղանիւն վրայէն առնելով բանաստեղծական ծաղկա-
քաղ հատուածներու հատորիկ մը, բացաւ և ակնարկը
հանդիպեցաւ Առվէնի հոգակաւոր հնչեակին. իւրաքան-
չիւր տող, իւրաքանչիւր բառ կը գրաւէր իր յագումած
ուշադրութիւնը: Ամէնուն մէջ կը գտնէր բնականութիւն
մը, անկեղծութեան շեշտ մը որ կը հիացնէր զինքը: Բա-
նաստեղծին եւ իր միջև կացութեան խնամութիւն մը կը
նշմարէր, որ սքանչացում կը պատճառէր իրեն: Իրեն այն-
պէս կուգար որ եթէ ուզէր թարգմանել իր սրտին մէջ
անցած գործածը, տարբեր կերպով չպիտի խօսէր: Միեւ-
նոյն բառերը պիտի գային իրարու ետեւէ, յայտնելու եր-
կիւղներն և յոյսերը:

Գիրքը գոցելէ ետքը բարձրաձայն արտասանեց հրն-
չեակը: Կը գինովնար իր խսկ ձայնին մեղմ ներդաշնակու-
թենէն:

Երիտասարդը ո՛րքան հաճոյք պիտի գգար այս բա-
նաստեղծութիւնը արտասանելով Տընիկի առջեւ, որպէսզի
փորձէ կարգալ մանկամարդ աղջկան սրտին մէջ, միշտ
խորհրդաւոր եւ գաղտնալից՝ ինչպէս բանաստեղծին հերո-
սուհին սիրտը:

Անշուշտ կտր ծաղիկին պտրագան, բայց ատիկա ինք-
նին մասնաւոր նշանակութիւն մը չէր կրնար ունենալ:
Առաւուռին նպատաւոր նշան մըն էր միայն: Փայով Տը-

նիզի ընթացքին, հետզհետե՛ զանազան նշանակութիւններ ունենալ կը թուէր: Երբեք յստակ տպաւորութիւն մը չէր արտայայտեր:

Ճաշէն ետքը Տիկին տը Կօֆան Անտոնէն իր մօտ հրաւիրեց: Միասին անցընենք, կ'ըսէր, այս լալկան յետ-միջօրէն: Երիտասարդը հաճոյքով ընդունեց հրաւերը: Կը բաղձար հնար եղածին չափ շուտով վեր առնել վարագոյրին մէկ անկիւնը. և մանկամարդ աղջկան հետ երկարատեւ խօսակցութիւն մը ապահովաբար հիանալի առիթ մը պիտի ըլլար ասոր:

Փամը երեքին ատենները Անտոնէ կը մտնէր Տիկին տը Կօֆանի փօքրիկ սրահը: Տիկինը քովօ կը հիւսէր. Տընիզ տղու շրջազգեստ մը կը կարէր: Նախ անկարեւոր նիւթերու վրայ խօսեցան:

Անտոնէ ի զուր փնտուեց նախորդ օրը տուած վարդը: Ո՛չ հողէ անօթը տեսաւ և ոչ ծաղիկը: Վայրկենէ մը ի վեր մինակ Տիկ. տը Կօֆանի հետ կը խօսէր: Տընիզ լուռ կը մնար. աչքերը նոյնքան լուռ էին որքան շրթունքները: Եւ սակայն երիտասարդը պիտի ուզէր իր սէրը պօռալ անոր եւ գիտնալ թէ ան ալ կը պատասխանէ՞: Բայց ի՞նչ պէս:

Սեղանին վրայ տեսաւ միեւնոյն «Ծաղկաքաղը» զոր բացեր էր աքտուն: Առաւ զայն: Այն ատեն սկսան խօսակցիլ բանաստեղծութեան վրայ: Այս նիւթին վրայ Անտոնէ ղիւրաւ կրցաւ շահադրգուական, նոյն խօս յուզիչ խօսքեր գտնել:

Ըսաւ, լաւ եւս գուշակել տուաւ ամէն ինչ, որ մեր կեանքին մէջ չի կրնար բացատրուիլ ճշգրիտ լեզուով մը: Խորհուրդին՝ խորհրդաւոր լեզու մը պէտք է. և այդ՝ բանաստեղծութիւնն է:

Բնականաբար, իբրեւ խորհուրդի ընտրելագ ոյն կը ներկայացնէր հողը, ուր կը ծնին ու կ'աճին մեր գուր-

գուրանքները: Չէր համարձակիր սէր բոռը արտասանել:

Յորչափ խօսակցութի նը կը դառնար ընդհանրացումներու վրայ, Տընիզ յայտնի կ'ընէր իր հաւանութիւնը. բայց երբ երիտասարդը կը փորձէր ճշգրիտ մանկամարդ աղջիկը կը խուսափէր զգացնել իր մտածումը:

Այս ընկրկումները կը զայրացնէին Անտոնէն, որ կ'ուզէր գիտնալ:

Այն ատեն բացաւ այն էջը, ուր կը գտնուէր Աովէոի հնչեակը(*), Բարձրաձայն կարգաց այդ բանաստեղծութիւնը, որ լուսաբանութիւնն էր իր բանաձեւած քեզին: Իր հնչեղ ձայնով՝ երիտասարդը չեչտեց մասնաւորապէս այն տողերը, որոնք կը թարգմանէին անոր՝ աղջկան՝ պարագան.

«Մինչդեռ ինքը, շատ անուշ եւ թէեւ շատ ալ աղու,

Պիտի երթայ իր նամբէն, անփոյթ, առանց լսելու

Սիրոյ մրմունջը, յառնող իր քայլերուն հետքին վրայ»:

(*) Գրասէր ընթերցողներուն հաճոյք մը պատճառելու համար, հոս կը ներկայացնենք ամբողջութեամբ Աովէոի այդ հուշակաւոր հնչեակը՝ գեղեցիկ քարգմանութեամբ Վահան թէփէեանի.

Ինչպէս գաղտնիք մը հոգիս, խորհուրդ մ'ալ կեանքս է լրցած
Յաւերժական սէր մ'ամհունց, գոր երկվայրկեան մը ծընաւ.
Յաւս անյոյս եր ուսի չըլլայցնեցի զայն բընաւ,
Եւ զայն տուողն ալ երբէք չունեցաւ ոչ մէկ կասկած:

Ես միւս, աւա՛ղ, իր քովէն պիտի անցնիմ անհամար,
Միւս իր մօտիկը քեպէս, բայց մեմաւոր յաւիտեան.
Եւ աշխարհի վրայ ընեմ պիտի օրջանքս լրմամ՝
Ոչինչ խնդրած եւ ոչինչ ալ քսացած ինձ համար:

Մինչդեռ ինքը, շատ անուշ եւ թէեւ շատ ալ աղու,
Պիտի երթայ իր նամբէն, անփոյթ, առանց լրսելու
Սիրոյ մրմունջը յառնող իր քայլերուն հետքին վրայ.

Հաւատարիմ եւ հըլու իր սուրբ պատգիմ իստամբեր,
Պիտի քսէ երբ կարդայ իրմով լեցուն այս տողեր.

«Ո՞վ է այս կիմը արդեօք», եւ չը պիտի՛ հասկնայ:

Դեպի Լոյս

Այստեղ հասնելուն, երիտասարդին աչքերը թեթեւ ամպով մը ծածկուեցան: Ձայնն ալ բուռն յուզում մը կը մատնէր: Այն ատեն դիտեց Տընիզը, որ լուռ կը մնար՝ գլուխը հակած: Ո՛չ մէկ նայուածք, ո՛չ մէկ սարսուռ: Սիրոյ այս ճիչին, այս խոստովանութեան ո՛չ մէկ պատասխան կուտար Տընիզ: Օտար կը թուէր ան՝ այս ներքին տառապանք: Չէ՞ր գուշակած ակնարկութիւնը. անկարելի էր այդ: Չէ՞ր ուզած պատասխանել, բայց... ուրեմն ինչո՞ւ:

Բոլոր այս հարցոյ մները ցաւագին յուզումի մը կը մատնէին երիտասարդը: Սենեակին լուսութեան մէջ Անտոէ հիմա կը յետ միայն թեթեւ ազդուէր Տընիզի ասեղին, որ կարծես սովորականէն արագ կ'ելլէր, նաեւ իր իսկ սրտին աւելի՛ արագ բաբախումը:

Սրահին դուռը զարկին:

— Մտէ՛ք, ըսաւ Տիկ. տը Կոֆան:

Պանդոկին դռնապանն էր, հեռագիր մը կարկառեց Անտոէի: Երիտասարդին հօրեղբայրը կաթուած մը ունեցած էր: Տիկին վալլէ անոր եղբորորդիին կը սպասէր անհամբեր:

Ցաւալի յուրը լսելուն պէս, Տընիզ զգացուց իր ներկայութիւնը և շատ գորովալի եղաւ: Անտոէ տոգուեցած էր. ինքզինքը բռնելու համար գորտուոր ճիգ մը ըրաւ: Վայրկեանէ մը, ժամ չորսին, պիտի նստէր Լօզան գացող շոգենաւը, և այս կերպով պիտի կրնար հասնիլ գիշերւան կառախումբին, և յաջորդ առտուն Բարիզ պիտի ըլլար:

Անտոէ մէկ քանի բռն աւելցուց Պ. Կիւսթավ վալլէի վրայ: Ըսաւ թէ ո՛րքան ակնածանք, երախտագիտութիւն և խորունկ սէր մը ունեցած է իր հօրեղբոր հանդէպ, որ գաւազ չունենալով գինքը իբր գաւազը նկատած է: Յետոյ հրաժեշտ տուաւ Տիկ. տը Կոֆանի և անոր քեռաղջկան, որոնք այս վշտալի պարագային այնպիսի համակրութիւն մը ցուցուցին, որ երիտասարդն զգաց թէ շատ խորունկ է: Սրահն դուրս ելլելու վայրկեանին Տընիզի ձեռքը՝ առաջին անգամ ըլլալով՝ սովորականէն աւելի երկար ատեն մնացած էր իր ձեռքին մէջ:

Է.

Կ'անձրեւէր միշտ: Ուստի Անտոէն Լօզան տանող շոգենաւուն մէջ քիչ մարդ կար: Ծանօթ դէմք՝ բնաւ: Արդէն նախընթացի ատենն էր, և ճամբորդներու մեծ մասը սրահները իջած էր: Անտոէ գնաց հաստատուեցաւ կամրջակին վրայ, նաւուն յառաջակողմը: Շատ պէտք ունէր մինակ մնալու:

Մաքուր օդին կազդուրիչ ազդեցութեամբ, ինքզինքը նուազ ջլատուած կը զգար հիմա: Տիկին տը Կոֆանի սրահին մէջ անցուցած նախորդ ժամը ո՛րքան վշտալի եղած էր իրեն: Իր հօրեղբոր հիւանդութենէն և միևնոյն ատեն Տընիզի ցուրտ ընթացքէն յառաջ եկած բոլոր յուզումները տարտամ տաքութիւն մը պատճառեցին, ուստի հաճելի կը գտնէր այժմ այս պաղ անձրեւը որ՝ հովէն մտրակուած՝ իր դէմքը կը խաբաղանէր:

Հազիւ թէ լսեց իվիան բառը զոր պոռացեր էին նաւուն մանչերը: Չէր նշմարեր իսկ քարափին վրայ երկարող զբօսարանը: Քիչ յետոյ նաւը ելած ըլլալով լիճին բացերը, ա՛լ չերեւցան երկու եղբայրները: Բաւական խոշոր ալիքներ կը տատանեցնէին նաւը, և կ'օրօրէին Անտոէի խոռովուն հոգին:

Այո՛, սաստիկ խոռովուած կը զգար Անտոէ իր հոգին: Այս վայրկեանին կը մեռնէր գուցէ իր հօրեղբայրը, և Տընիզ հազիւ թէ կը մոռնէր իր վրայ: Իրաւ է որ Բարիզի հեռագրին մէջ ըսուած էր թէ ամէն յոյս կորած չէ, իրաւ է նաեւ որ քիչ առաջուան այցելութեան միջոցին Տընիզ գորովագին սեղմած էր իր ձեռքը, բայց այս երկու բաներն ալ որոնցմէ կախեալ էր իր յոյսը, նոյնքան դիւրաբեկ կը թուէին իրեն, որքան սա ձկնորսի նաւակը, որ հունա՛ իր աչքին առջեւ յորձանքէն կը քշուէր՝ իր կամքին հակառակ տարուելով մեծ նաւուն հետքէն:

Ինչ օգուտ պիտի ունենար ցնորքներէ խաբուիլ: Իրա կանութիւնը այս վայրկեանին յստակ, ակնառու կը թուէր Անտոէի խոհուն մտքին: Իր ճամբուն վրայ երկու հակընդդէմ ուժեր երեւան ելած էին տարբեր կէտերէ, գրեթէ միեւնոյն պահուն: Մէկը մահ կը կոչուէր, միւսը՝ չբաժնուած սէր: Այս երկու ուժերը ժամադրութիւն ըրած էին հոգիին մէջ, և միասին ի գործ կը դնէին իրենց աւերումի գործը:

Ինչ քիչ, իր սովորական յստակատեսութեամբ, Անտոէ տեսաւ իր սրտին մէջ երկու վիշտերու իրարու վրայ դիպուիլը, ինչպէս անհաւասար խառնութեամբ երկու հեղուկներ՝ անօթի մը մէջ: Մակերեւոյթը՝ հօրեղբօրը հաւանական մահը, խորը՝ մանկամարդ աղջկան անտարբերութիւնը:

Այսպէս իր ամբողջ ընտանեկան անցեալը այնքան բարձրօրէն ներկայացնող անձին մահէն աւելի՝ Տընիգի ցրտութիւնն էր որ կը տառապեցնէր զինքը: Ա՛նքան քիչ, այնքան գէշ կը ճանչնար մանկամարդ աղջիկը, — հազիւ ամիսէ մը ի վեր —, և սակայն արդէն անիկա իր սրտին մէջ գրաւեր էր առաջին տեղը, գրեթէ ամբողջ տեղը:

Այս յայտնութիւնը դող պատճառեց իրեն: Ոտքի ելաւ: Անձրեւը կը սառտկանար. Անտոէ ուշադրութիւն անգամ չէր ընծայեր դուրսը պայթելու վրայ եղող փոթորիկին, որովհետեւ աչքերը սեւեռած էին իր սրտին ներքին փոթորիկին:

Անտոէ յանկարծ ինքզինքը ահռելի կերպով մինակ զգաց: Քանի մը ժամէն, իր կամքին հակառակ, պիտի դառնար Մեծ Քաղաքը ուրկէ փախած էր: Բարեկի մէջ պիտի գտնէր նորէն երրեմնի բոլոր փորձութիւնները: Հաւանաբար պիտի ընկճուէր նորէն, որովհետեւ համակ տկարութիւն էր ինքը, և իրեն նեցուկ ըլլալու մէջ կը չուներ. հօրեղբայրը, միակ ընտանեկան նեցուկն որ իրեն

մնացած էր, մահամերձ էր: Հօրեղբօր կինը, որ անգլիական ծագում ունէր, ապահովաբար իր երկիրը պիտի դառնար: Իրաւ է որ Տընիգը կար, բայց կրնա՞ր վստահիլ անոր: Կ'ուզէր յուսալ, պէտք ունէր հաւատալու: Այսուհանդերձ այս հիմնական կէտին վրայ ու է ապահովութիւն չուներ: Ասիկա իսկ կը զայրացնէր զինքը: Հաւանակա նութիւններն այստեղ չատ աննշան էին: Մանկամարդ աղջիկը ճիշտ է որ քիչ մը համակրութիւն ցուցուցած էր իրեն, բայց ասիկա չէր բաւեր իրեն: Կը սիրէր զայն, և անկէ կը պահանջէր իրենին նման սէր մը, անվերապահ, բացարձակ, կամ բնա՛ւ: Բայց ալ սիրոյն ապացոյցը կը պակսէր իրեն, և ասկէ՛ առաջ կուգար իր միայնութիւնը:

Երիտասարդն այս ամէնը կ'ըսէր ինքնիրեն, երբ իր գրպաններուն մէջ շոգենաւի տոմսակը փնտռելու պահուն թուղթերու տրցակ մը ինկաւ վար: Իր մօրը մէկ քանի նամակներն էին: Տիկին տը Կօֆան, որուն, ուղղուած էին, նախորդ չաթթուն իրեն յանձնէր էր զանոնք: Քանի՛ քանի անդամներ կարդացեր էր այդ նամակները, որոնցմէ մէկը իր մասնաւոր ուշադրութիւնը գրաւեր էր: Ատոր մէջ իր մայրը Տիկին տը Կօֆանի կը պատմէր ընտանեկան տոհմ մը, Վանտոմի հրապարակի պսնջային տնօրէնին ամենէն կրտսեր եղբօր՝ Մաքս Վալլէի անձնասպանութիւնը: Դատավարութեան մը միջոցին անոր գայթակղալից կեանքը երեւան հանելու սպառնալիք կար. մտահոգութիւնը թեթեւցնելու համար Մաքս Վալլէ սկսեր էր խմել, և հուսկ ուրեմն գին սրբուքէ մը ետքը վերջ տուեր էր կեանքին: Ընտանիքին մեծ, բայց միակ արատն է այն, կ'ըսէր Անտոէի հայրը յաճախ: Արդ, Մատլէն Վալլէ, ինչպէս կը հասկցուէր իր նամակներէն փորձեր էր կասեցնել իր տագրը՝ զէպի անդունդ գահավէժ վազքէն: Այդ միջոցին Բարիզէն հեռու գտնուելով, անոր կը գրէր յաճախ՝ Վերջին նամակը Մաքս Վալլէի հասաւ անոր չարաշուք որոյման իրիկունն իսկ: Սեղանին վրայ գտան այդ նամակը՝ ոչ

իսկ բացուած։ Ուստի նամակը գրողին վերադարձուցին, և ան ալ մասամբ հաղորդած էր բարեկամութեան։ Անոր որ անշուշտ իր մինակութենէն տրտնջացած ըլլալու էր, Անտոէի մայրը ի մէջ այլոց կը գրէր. «Մարդուս ձեռքն է մինակ չըլլալ.— Աստուած կայ»։

«Աստուած կայ»։ Իր մայրը այս բառը գրած էր ազգականի մը, զայն նաւաբեկութենէ ազատելու համար։ Ներկայ պարագաներուն մէջ, որ շատ կը նմանէին Մաքս Վալլէի վիճակին, Անտոէի այնպէս կուգար որ մայրը իրեն ալ կը պոռար հաւատքին բոլոր ուժովն ու սրտին բոլոր խանդաղատանքովը.— «Աստուած կայ»։ Եւ Տընիզ իր սիրելի ձայնը կը միացնէր մօրը։ Այդ բառը, նուրբ գրով մը նամակին մէջ գրուած, յամառաբար կը մնար երիտասարդին աչքին առջեւ։

Բ. Մ Ա Ս

Ա.

Այն վայրկեանին որ գիշերուան կառախումբը Բարիզ կը տանէր Անտոէն, Տընիզ անկողին ինկած էր։ Աստուան դուրս ելեր էր, երթալ տեսնելու համար Իվուաոի իր «պզտիկ ընտանիքը», ու ճամբան փոթորիկի բռնուեր և պաղ առեր էր։ Երիտասարդին այցելութեան միջոցին յայտնի չէր ուզեր ընել իր անհանգստութիւնը, բայց իրիկունը տեսնող մը եկեր էր վրան։

Իր փափուկ կազմուածքը, և առողջական տկար վիճակը կը ստիպէին զինքը՝ այսպիսի պարագաներու մէջ՝ մեծ զգուշութիւններ ձեռք առնելու։

Յաջորդ օրը ընտանեկան բժիշկը՝ ծեր, փորձառու բժիշկ մը՝ ժընէվէն եկաւ հիւանդը տեսնելու։ Պարագան լուրջ գտաւ, թէեւ ո՛չ վրդովիչ։ Ուշադիր պիտի հսկէր հիւանդին, որուն վրայ միշտ վախ ունէր հիւժախտէ։

Տիկին տը Կօֆան անտեղեակ չէր այս տեւական սպառնալիքէն։ Բայց երբ իր քրոջ աղջկան առողջական վիճակը լաւ տեսնէր իր վախերը չափազանցուած կը գտնէր։ Մասնաւորապէս այս վերջին շաբաթները աղջկան առողջութիւնը շատ աղէկ էր։ Եւ անա յանկարծ՝ սպառնալիքը երեւան կ'ելլէր։

Այդ օրը, ժամ հինգին, քանի մը օրէ ի վեր տեղացող անձրեւը դադարէր էր։ Տիկին տը Կօֆան մինչեւ երկաթուղիի կայարանը ընկերացեր էր տոքդորին, և կը վերադառնար՝ խորունկ մտահոգութեան մէջ։ Ամենէն աւելի իրեն

երկիւղ ազդող պարագան էր մանկամարդ աղջկան վրայ ծանրացող ժառանգականութիւնը:

Արգարեւ, իր հարսը՝ Մաթիլտ տը Լիւզի, Տընիզի մայրը, հիւժախտէ մեռեր էր 38 տարեկան: Ամէն բան ըրած էին զայն բժշկելու համար: Ժան տը Լիւզի՝ որ հեծելաղորաց սպայ էր Քանի մէջ, հրաժարական տուեր էր, հիւանդին ընկերանալու համար յաջորդաբար ի Սէն—Մօրից, Մանգօն և Եգիպտոս: Կնոջը մահէն ետքը աղջկանը հետ հաստատուեր էր Բրանսի, Ժընէվի մօտ, ընտանեկան ստացուածքի մը մէջ:

Տիկին տը Կօֆան, որ արդէն քանի մը տարիներէ ի վեր այրիացած էր, այն ատեն Բարիզէն հեռացած էր՝ գալ եղբօրը քով ապրելու համար: Երեք տարի ետքը, ձիէն իյնալու հետեւանօք զոր նախ անվտանգ կարծէր էին, նախակին սպան ալ կը մնանէր իր կարգին: Լու մանկամարդ աղջիկը, իրաց բնական ընթացքով, Տիկին տը Կօֆանի գաւազնը դարձեր էր գրեթէ, Այս վերջինը իրապէս մայրական գուրգուրանքով մը կը հսկէր իր եղբօր աղջկան վրայ: Այս նպատակով, Բարիզի և Հոռօի մէջ կարճատեւ բնակութիւններ կ'ունենային, և առաւելապէս կ'ապրէին Ժընէվի շրջակաները և Իվուաոի մէջ:

Երբ Տընիզ հիւանդ կը պտուկէր սենեակին մէջ, հօրաքոյրը ակամայ աչքին առջեւ կը բերէր հարսին մոհուած անկողինը: Այս ժառանգականութեան կարեւորութիւնն էր որ այդ իրիկուն բժիշկին մեկնելէն ետքը Տիկին տը Կօֆանի միտքը կը պաշարէր, և սակայն, երբ որ բնակարարանը դարձաւ, եղբօր աղջկան հետ խօսակցելով՝ իր մտահոգութիւնները թեթեւցան:

Տընիզ հօրաքոյրը կը սիրէր մօր մը պէս: Զանկա մտահոգ տեսնելով, ինքը սկսաւ խնդալ: Տօքդրը իր դեղագիրը գրած էր թուղթի կտորի մը վրայ, որուն ետեւի կողմը քերթուած մը մրոտած էր: Բանաստեղծ—բժիշկը այդ քերթուածին մէջ Ալպեաններու վերելքի հաճոյքները

կ'երգէր: Այդ ոտանաւորը մէջտեղ հանելու աշխատութիւնը շատ ծանր եղած էր՝ դատելով բազմաթիւ սրբագրութիւններէն և ձեռք բերուած միջակ արդիւնքէն:

Միասին խնդացին բանաստեղծ—բժիշկին ձախաւերութիւններուն վրայ:

— Իրաւ որ մեծ հեռաւորութիւն կայ տօքդորին հրնչեակին և «Աւվէոի հնչեակին» միջեւ, ըսաւ Տիկին տը Կօֆան: Բայ քեզ առանձին կը թողում, սիրելիս, հանգստացիր լաւ մը:

Երկուքն ալ իրենց—չքին առջեւ բերած էին Անտոէն՝ Աուվէոի հոչակաւոր հնչեակը կարդալու զբաղած: Տիկին տը Կօֆան մեկնելէ ետքը, Տընիզ իր երազանքին դարձաւ նորէն:

Անտոէի մեկնումը զինքը վրդովումի, մտախոհութեան ենթարկած էր: Երիտասարդին համակրութիւնը նախ զինքը զարմացուցած էր՝ իր բոլոր հանգամանքին համար: Բայց ասիկա կը վերագրէր ֆրանսական խառնուածքին, որ բնականէն խանդավառ է:

Վերջին օրերը սակայն, Տընիզ մղուած էր ինքնիրեն հարցնելու թէ Անտոէի համակրութիւնը արդեօք իր երեւակայածէն աւելի խորունկ չէ՞ր: Ամէն ինչ այդ ենթադրութիւնը կը թելադրէր: Այս մտածումը միեւնոյն ատեն քաղցր էր իրեն և վշտալի:

Քաղցր, որովհետեւ անուշ բան էր՝ հօրաքոյրը գրեթէ մայրական գուրգուրանքին քով զգալ գոյութիւնը տարբեր համակրութեան մը՝ առնական և գորովալի: Բայց վըշտալի նաեւ, որովհետեւ ինչի՞ պիտի յանգէր այս փոխադարձ համակրութիւնը: Տընիզ չէ՛ր ուզեր ամուսնանալ, պէտք չէ՛ր ամուսնանար:

Ֆիզիքական յոգնածութեան յաճախադէպ ժամերուն, Տընիզ ինքզինքը յիշօրէն հիւանդ կը զգար: Այն ատեն կը կարծէր թէ իր մայրն զգենտող սոսկալի ախտին սպառնալիքին տակ կը գտնուի: Յետոյ, ճիշդ է թէ խիստ

չուտով, իր երկիւղները անհիմն կը գտնէր, կը մոռնար սպառնալիքը, և ապագայի ծրագիրներ կը կազմէր: Այսուհանդերձ ամուսնութիւնը տեղ չուներ այդ ծրագրերուն մէջ: Կը զգար թէ առողջութիւնը խանգարուած է, և այս պայմաններուն մէջ ինքզինքին իրաւունք չէր տար ընտանիք մը հիմնելու:

Այս խնդիրը ներկայացած էր մտքին, բժշկական խորհրդակցութենէ մը ետքը, որուն ներկայ գտնուած էր: Ի դուր փորձած էր զայն մտքէն վանել: Այն ատեն, երկարօրէն մտածելէ և ներքին պայքարներ մղելէ ետքը, այն համոզման եկած էր թէ իր պարտքն է չամուսնանալ:

Խնդրոյն այս կերպ լուծուած Տընիզ ինքնիրեն պարտադրած էր, իր միսթիք բնաւորութեան բերմամբ: Մօրը մահէն քանի մը շաբաթ ետքն էր: Հակառակ մատաղ հասակին — հազիւ քսան տարեկան էր — Տընիզ արդէն իսկ ներքին զարգացած կեանք մը ունէր: Ծնած էր կրօնակոտն զարմանալի տրամադրութիւններով: Իր հոգին կը թռչէր դէպի Աստուած՝ այնքան բնականօրէն, որքան թռչունը կը բարձրանայ դէպի արեւը: Տարակոյսի մեծ տազնապնները անծանօթ էին իրեն: Այսպէս, տարիէ տարի իր հաւատքը կը զօրանար: Այդ հաւատքը, թէեւ դիւրաւ ձեռք բերուած, բայց կը զգացուէր թէ ամուր էր, որովհետեւ առաւելապէս կը շարժէր ու կը դորձէր ամէն օրուան կեանքի խոնարհ իրականութեան մէջ: Այս պարզ և խորունկ հաւատքն էր որ Տընիզը կ'առաջնորդէր ամուրիութեան:

Տընիզ վճռական ապացոյց մը գտեր էր իր ուղիղ դատումին՝ ամենապարզ իրողութեան մը մէջ: Օրեր ամբողջ, երբ մասնաւորապէս այս խնդրոյն վրայ կը մտածէր, առիթ ունեցեր էր զբաղելու իրենց Բրաննիի ստացուածքի պարտիզպանին աղջկան պարագայով: Այդ մանկամարդ կնոջ պարագան շատ կը նմանէր իրենին: Թէեւ հիւանդոտ՝ ամուսնացած էր այդ կինը, և հիմա եօթը տարուան ըն-

տանեկան կեանքէ մը ետքը, կը մեռնէր հիւծախաէ, քովիկը ունենալով յայտնապէս այդ հիւանդութենէն բռնուած տղեկ մը, և ամուսին մը որ գուցէ ան ալ այդ սպառնալիքին տակ էր: Այս պատճառով իր հոգեվարքը վերդովորը՝ ոչ այնքան իր մահն էր, որքան իր մահէն իր սիրականներուն քով վիշտի դառն աղբիւր մը ձգած ըլլալու խղճահարութիւնը:

Մահամերձ կնոջ նայուածքին մէջ Տընիզ յստակօրէն տեսնել կարծեց այս ամէնը, և այս տպաւորութիւնը անջնջելի մնաց իր մէջ: Իր սիրով լեցուն սիրտը, ինչպէս նաև փափուկ խիղճը կը բողբոջէին կեանքի այս անձնասէր ուղղութեան դէմ: Անվերջ տառապանքի մատնել քու միսիդ և ոսկորիդ մաս կազմող սիրելիներ, շատ սուղ գնել էր քանի մը արեւոտ շրեր: Ասիկա ոճիր մը կը թուէր իրեն:

Այս կերպով ելք ունեցեր էր եղբրական պայքարը: Մանկամարդ աղջիկը ինքնիրեն հանդիսաւորապէս ուխտեր էր երբեք չամուսնանալ: Եւ այս որոշման մէջ գտեր էր սրտի աննկարագրելի խաղաղութիւն մը: Այս կերպով ընթանալ, հետեւիլ չէ՞ր չաւիղին Անոր, որ յօժարակամ բարձրացաւ Գողգոթա իրեն համար, ահա՛ ի՞նչը զոր Աստուած յայտնապէս կը դնէր իր ճամբուն վրայ:

Այս խաչին դառնութիւնը կանխա՛ւ զգացեր էր Տընիզ: Իր ամբողջ էութիւնը սէր, գուրգուրանք կը հրաւիրէր: Բայց սիրե՞լ էր իրմէ ետքը ճակատագրականապէս արցունքի հեղեղ մը թողուլը, ինչպ'ս փոթորիկը ջուրի կաթիլներ կը թողու ծառերու տերեւներուն վրայ: Ինքը՝ Տընիզ՝ տարբեր կերպով մը պիտի սիրէր, ճշմարիտ սիրով մը, ուրախութիւն սփռելով իր շուրջը: Այն ատեն դեռ չգիտէր թէ ինչպէս պիտի ընէր. այսուհանդերձ, հակառակ զինքը շրջապատող մութին, վստահ էր ապագային վրայ: Ապագան ամբողջովին Աստուծոյ ձեռքը չի՞ գրտնուիր:

կեանքի այս ծրագրին Տընիզ վեց տարիէ ի վեր հաւատարիմ մնացած էր խալաղօրէն:

Իր գեղեցկութեան, իր ձիրքերուն, և թերեւս իր հաստութեան ալ պատճառով քանի՜ քանի անգամներ աւուսնութեան խնդրանք եղած էր իրեն, սակայն Տընիզ փափկօրէն բայց հաստատամիտ կերպով հասկցուցեր էր թէ ուէ պնդում անգոռւտ է: Եւ քիչ քիչ ամէն մարդ հասկցած էր թէ Տընիզ ամուրիութեան կոչում ունի:

Բայց այսօր խնդիրը նորէն կը դրուէր իր առջեւ, ու բոլորովին տարբեր կերպով: Այլ հիմա տեսականապէս ամուսնութեան թէ ամուրի կեանքի միջեւ ընտրանք մը ընելու վրայ չէր խնդիրը, այլ գիտնալու թէ ի՞նչ ընթացք պէտք է բռնէր Անտոէի հանգէպ: Իրեն համար բազմաթիւ գիւրդներ եղած էր հեռացնել այնպիսի թեկնածուներ որոնք անտարբեր էին իրեն, և որոնց կեանքին մէջ գրեթէ ուէ տեղ մը չէր բռներ: Այս ժամուն պայմանները բոլորովին տարբեր էին: Երիտասարդը համակրելի էր իրեն, և գիտէր ալ թէ անիկա եւս զօրաւոր հակում մը ունի դէպ ինքը: Այս պատճառով պայքարը եղաւ կանապէս դժնդակ կ'ըլլար:

Հազը, չոր հազ մը, յիշեցուց Տընիզի՝ իր հիւանդութիւնը: Ատիկա գրեթէ մոռցեր էր իր մտածումներու ժխտին մէջ: Խղճահարութիւն, վարանում, երկիւղ, յոյս կը բաղխէին մտքին մէջ: Եւ այս ամէնուն մէջ, խղճահարութիւնը կը յաղթէր վերջ ի վերջոյ: Ինչո՞ւ թոյլատրէր էր որ այս սէրը ծնի: Առանց գուշակած ըլլալու Անտոէի սիրոյն սաստկութիւնը, Տընիզ կը զգար թէ լուրջ հանգամանք մը ունի այն: Եւ որովհետեւ երկուքն ալ ազատ էին, բնական է որ Անտոէ ամուսնութեան վրայ խորհէր իբր բնական վախճան մը այս նորածին հովուերգութեան: Այս պատրանքը փարաշելու համար ի՞նչ ըսած էր, ի՞նչ ըրած էր: Եւ աւելին, երբեմն իր վարուելակերպով քիչ մը յոյս չէ՞ր ներշնչած երիտասարդին:

Իր երբեմնի ուղղութեան այս պակասը կը տխրեցնէր Տընիզի սիրտը: Եւ յետոյ, խնդիրը լուծուած չէր: Անտոէի մեկնումը եւք մը չէր հարցին: Հակառակ հեռաւորութեան, կացութիւնը նոյնը կը մնար, թիւրիմացութեան շարունակուելուն վտանգը կար: Եթէ Անտոէի սէրը աւելի՛ սաստկանար, երկուքին համար ալ վիշտի նոր աղբիւր մը չպիտի՞ ըլլար: Այսպէս, ինչպէս անցեալը, ապագան ալ կը վրդովէր Տընիզը:

Բայց մերթ ընդ մերթ մեծ կոհակ մը, չգիտես ո՞ւրկէ եկած, մէջտեղ կ'ելլէր, և իր կապոյտ օլիքներուն մէջ դիւրութեամբ կը տանէր բոլոր իր խղճահարութիւններն և երկիւղները: Յոյսն էր ան որ կ'ողողէր Տընիզի սիրտը:

Նոյն ի՞նչ այս երազանքի պահուն մանկամարդ աղջիկը մէկդի կը թողուր ամուսնութիւնը իբր անկարելի վերջաւորութիւն մը. բայց հաճոյք կը զգար երեւակայելով իր և Անտոէի միջեւ գաղափարական համակրութիւն մը, որ հոգիները միայն կը միացնէ:

Միութեան այս ձեւը հրապուրած էր արդէն զինքը, երբ նախորդ ձմեռը կարդացած էր Լաքօռտէի կեանքը: Այս նշանաւոր քրիստոնէային հետեւած խստամբեր ճամբուն վրայ Տընիզ երեւան հանած էր տեսակ մը ովասիս: Կնոջ մը սիրտը տաքցուցած էր այս առնական սիրտը: Եւ Նօթո-Տամի մեծ քարոզիչին սիրտի խաղաղութիւնը չէր վրդովուած այս եղբայրական գորովով:

Ինչո՞ւ իր՝ Տընիզի ճամբան ալ չունենար այսպիսի ովասիս մը: Այս կերպով խնդիրը լուծուելուն շնորհիւ, իր խիղճը հանդարտ պիտի մնար, և սիրտը պիտի զեղուր:

Բայց Անտոէ պիտի ընդունէ՞ր հետեւիլ այս նեղ, դժուարին ճամբուն, որ անշուշտ ամենաբարձր կատարներու պիտի հասցնէր, բայց ո՞րպիսի գահավէժներու մէջտեղէն: Եւ եթէ երիտասարդը, որ մը, խանդավառութեան ժամուն մը մէջ իւրացնէր այս երազը, իր հոգին կարող պիտի ըլ-

լա՞ր ապրիլ: Իրեն չէ՞ր պակսիր ճիշտ ինչ որ ուժերու ուժ
ժը կը կազմէ, այն է հաղորդակցութիւնը Աներեւոյթին
հետ:

Այսպէս Տընիդի հոգին երկիւղի և յոյսի մէջ կը տա-
րուբերէր, բայց մտահոգութիւնը տիրող չեղաւ կը մնար
միշտ, եւ այդ իրիկունը շատ ճնշիչ թուեցաւ իր սրտին,
որովհետեւ գիշերը շատ յուզեալ անցուց:

Բ.

Բարիդ հասնելուն, Անտոէ իմացաւ թէ հօրեղբայրը
մեռած է կէս գիշերուան մօտ, Հանրի Մարթէն պողոտայի
իր ապարանքին մէջ:

Երիտասարդը յոյսը կտրած էր արդէն, բայց հարուա-
ծը շատ ծանր եկաւ իրեն, որպէս թէ չէր սպասեր այս ա-
ղետալի վախճանին: Չէր կրնար հաւատալ ընտանեկան
չէնքի փլուզումին, որուն վերջնական հանգամանք մը կու-
տար այս մահը: Անտոէ երբեք ինքզինքն այսքան խորա-
պէս որք զգացած չէր:

Ուղղակի Հանրի-Մարթէն պողոտան գնաց: Մեռելա-
կան սենեակը տուած այցելութիւնը երեւակայածէն նուազ
վշտալի ապաւորութիւն մը գործեց իր վրայ: Յաւը ա՛լ
հետք չէր թողած այս գիմագծութեան վրայ, զոր մահը
խաղաղեցուցած կը թուէր: Եւ այրի տիկ. Վալլէ, հակա-
ռակ իր վիշտին, ուժեղ և հանդարտ կը մնար:

Ընտանեկան նկուղ-դամբարանը կը գտնուէր Ժուլյան-
Ժօզայի գերեզմանատան մէջ: Կ. Վալլէները գիւղին մօ-
տերը մեծ կալուած մը ունէին. «Լա Լօզըռէ»: Անտոէ ո-
րոշեց քանի մը օրուան համար այնտեղ հաստատուիլ, ուր
իր հօրեղբօր կնոջ մօտ գտնուելով հանդերձ, Բարիզէն
գուրս պիտի ըլլար:

Այնտեղ պիտի գտնէր հանգարտութիւն, և ինքն իսկ
պիտի հսկէր թաղման պատրաստութեանց:

Ժամը 11ին երիտասարդը գնաց գիւղին ծայրը գրտ-
նուղ գերեզմանատունը: Դուրսի աղմուկները մինչեւ այն-

տեղ չէին հասնիր: Մեծ կաղամախներ, արծաթագօծ տե-
րեւներով, տեսակ մը վարագոյր կը կազմէին, որ այս ան-
կի նը հողի մնացեալ մասէն բաժնել կը թուէր: Հորիզոն
չկար, և ասիկա իսկ կ'աւելցնէր այս հանդստավայրին
խաղաղ մասմփոփումը:

Վալլէներու շիրիմը պարզ էր. ճերմակ մարմարիոնէ
չորս սլէններ գմբէթ մը կը կրէին, որուն վրայ արձան մը
կը բարձրանար շատ գեղեցիկ՝ «Յոյսի հրեշտակը» ներկա-
յացնող: Հրեշտակը ձախ ոտքովը հազիւ թէ կը հպէր զգմ-
բէթին և թեւերը բացած՝ սլանալ կը թուէր գէպի Անհու-
նը: Յիշատակարանին ճակատը ոսկի տտոներով փորագրուած
էր սա աւետարանական խօսքը. «Մի՛ յաք անյոյսներուն
պէս», զոր կարծես կը կրկնէր հրեշտակը: Գերեզմանա-
քարին վրայ կը կարդացուէին մեռնողներու անունները՝
իրենց ծննդեան և մահուան թուականով:

Անտոէ մինակ էր, գլուխը բաց, ոտքի կեցած յիշա-
տակարանին առջեւ: Երկար ատեն կար որ իր մեռեալնե-
րուն չէր այցելած: Այստեղ ամէն բան նոր կ'երեւար իրեն,
կարծես բնաւ չէր այցելած:

Բարձրաձայն կարդաց քարին վրայ փորագրուած ա-
նունները: Կարծես պատասխանելով իրենց անունը տըր-
ուելուն, իր նախնիքները մի առ մի գերեզմանէն
դուրս ելլել կը թուէին: Անոնք օղակներն էին անտե-
սանելի բայց ամուր չղթայի մը: Անտոէ ինքզինքը նուազ
առանձին զգաց: Անցեալի այս ձայները մինչեւ հիմա հա-
զիւ թէ լսած էր. իր չափազանցուած անհատականու-
թեամբ՝ միմիայն իր ձայնին մտիկ կ'ընէր: Եւ ահա մահ-
ուան ապաստանարանին կ'ելլէր կեանքի մեծ դասը: Ուժ
ու կորով գտնելու համար անցեալին պէտք է կրթնէր,
լսէր անոր դասերը, մէկ խօսքով պէտք է վերահաստատէր
ընտանեկան աւանդութիւնը: Այդտեղ ամբողջ ժառանգու-
թիւն մը կար տիրանալիք:

Անտոէ հաճոյք կը զգար խօսակցելով այս մոռցուած

ձայներուն հետ։ Այսօր երկարելով անոնց հետ իր տեսակ-
ցութիւնը, իրեն այնպէս կուգար թէ կը մեղմացնէր ա-
նոնց հանդէպ իր երկարատեւ ապերախտութիւնը։ Գաղջ
օգ մը կար։ Անտոէ նստաւ մերձակայ նստարանի մը վրայ,
արեւին մէջ։

Դադրեցաւ դիտելէ դամբարանը, գերեզմանաքարերուն
վրայ արձանադրուած անունները, և ատոնց վերյուշած
սիրելիները, և ինք իր մէջ ամփոփուեցաւ։ Եւ հոն, ոչ
թէ մակերեսին վրայ, այլ իր էութեան ամենահեռաւոր
խորքերուն մէջ, իրեն այնպէս թուեցաւ թէ կը նշմարէ
ու կը ճանչնայ անցեալի այս ժառանգութեան հետքերը։

Առանց իր գիտակցութեան, անցեալը մտածել է իր
անձնաւորութեան կազմութեան մէջ։ Նախնիքներու այս
ուժը որ միշտ կը գործէր, առերեւոյթ երկարատեւ քունէ
մը ետքը կ'արթննար այսօր։ Ան էր սկզբնական պատ-
ճառը բարոյական տազնապին որուն ենթարկուած էր երի-
տասարդը։ Պարտաւորութիւնը զոր կը զգար ան, ուրիշ բան չէր,
եթէ ոչ իրեններուն բողոքը՝ ամբողջ իրենց պատուաւոր
անցեալով՝ իր իսկ այլասերման, անկումին դէմ։ Անտոէ,
հիմակ իրեն օգնութեան կը կանչէր անցեալի սիրեցեալ
ուժերը։

Այս թանկագին ժառանգութեան մէջ իրաւ է որ ըստ-
ուելը մը կար։— Մաքս հօրեղբոր պարագան։ Անտոէ մըտ-
քին առջեւ բերաւ այն տոճով որ այս կամաւոր մահը
առաջ բերած էր։ Բայց առիկա տիղմն էր զոր գետը կը
քշէ կը տանի. գետը չէր ան։ Եւ հաղորդակից գոնուելով
հօրը, մօրը և Ալզասի իր բազմաթիւ նախնիքներուն, ո-
րոնք ուղղամիտ հոգի մը ունէին, Անտոէ ուրացաւ իր
իսկ անցեալը, որ շատ կը նմանէր Մաքս հօրեղբորը։
Ինքզինքին առջեւ ամօթ կը զգար, ինք ալ վայրկեան մը
անձնապանութեան վրայ խորհելուն համար. կիւսթով
հօրեղբայրը որ վաղը իր կարգին պիտի հանգչէր այս քա-
րին տակ, հաւատարիմ պահակ զինուոր մըն էր զոր իր

պատուոյ պաշտօնէն կ'արձակէր, իսկ ինքը պիտի նմա-
նէր այն զինուորին, որ մատնութիւն գործելու պահուն
բռնուելով փախուստ կուտայ։

Եւ արդէն, երիտասարդը այսօր կ'անդրադառնար, թէ
քանի մը օրէ ի վեր ինքը միեւնոյն ըմբռնուած չունի իրաց
ծաղումին և վախճանին մասին։ Երկար ատեն այն ամո-
ղումը ունեցած էր թէ մարչուն մէջ ամէն ինչ հող է և հող
կը դառնայ։ Իր ապրելակերպը կերպով մը կը հարկադրէր
զինքը՝ կեանքի այս նիւթապաշտ վարդապետութեան։ Երբ
մարդ ամէն օր կ'ապրի պարտականութեան դէմ ըմբոստ
կեանքով մը, տրամաբանօրէն կը մղուի ուրանալու Աս-
տուծոյ գոյութիւնը. կրօնքը ստույգութիւն մը կը թուի իրեն,
որովհետեւ նեղացուցիչ, խանգարիչ է գրեթե քննարկու-
ման համար։ Տընիգի հանդիպումը խախտած էր այս փոփոխ-
մանը։ Մանկամարդ աղջիկը յայտնապէս հոգեկան ուժ մը, հոգի
մըն էր։ Կարելի չէր որ անոր մէջ ամէն ինչ փոշի դառնար։
Իր ամենէն յարգելի նախնիքներուն պէս, որ այս գերեզ-
մանին մէջ կը հանգչէին, նոյն իսկ լուռ մնալու պա-
հուն՝ Տընիգ նայուածքը կ'ուղղէր դէպի հեռաւոր հայրե-
նիք մը, անշուշտ այնտեղ ուր «Յոյսի Հրեշտակը» սաւառ-
նիլ կը թուէր։ Յորմէհիտէ կը սիրէր Տընիգը, Անտոէ այ-
լեւս վստահ չէր թէ մահը գերագոյն քունը եղած ըլլայ։

Անշուշտ անկարելի էր իրեն՝ մօրը և Տընիգի հետ ան-
կեղծօրէն կրկնել այն բառը որ յամառօրէն կը հետապնդէր
զինքը. — «Աստուած կա՛յ»։ Հաւատքի այս յաղթական հա-
ւատումը չէր կրնար տակաւին իւրացնել։ Բայց այլեւս
վստահ չէր թէ Աստուած չկայ։ Եւ տարակուսանքի մէջ՝
ինչպէս անցնել և վերջացնել իր կեանքը տիղմին մէջ։
Այն մտածումին վրայ թէ գերեզմանէն անդին կրնայ շա-
րունակուել կեանքը, և ատոր հետ՝ խղճահարութիւնը, Ան-
տոէ թագուն երկիւղով մը համակուեցաւ։

Որոշումը անդառնալի էր, ատոր վկայ կը բռնէր հայրը,
մայրը, կիւսթով հօրեղբայրը որուն մարմինը տակաւին չէր

պաղած, նաեւ Տընիզը: Պիտի կուէր՝ կանգ առնելու համար շարաշուք զառիթափին վրայ: Անոնց օգնութեամբ պիտի ջանար վե՛ր նայիլ:

Հրեշտակին մէկ թեւին վրայ թռչուն մը կեցած էր: Անտռէի՝ ոտքի ելլելու համար ըրած մէկ շարժումին վրայ՝ թռչունը թռաւ երգելով: Երիտասարդին այնպէս թուեցաւ թէ թռչունին հետ հրեշտակն ալ երկրէն վեր կը բարձրանար՝ գոչելով. «Աստուած կա՛յ»:

Կէս օրէն վերջ Տիկ. Կիւսթավ վալլէ եկաւ Անտռէի քով ի ժույ: Կը փափաքէր աչքէ անցընել և կարգի դնել ամուսնոյն թուղթերը: Այս աշխատութիւնը վերջանալէ ետքը, Տիկ. Կ. վալլէ Անտռէի յանձնեց ամուսնոյն պատկանող մէկ քանի առարկաներ:

Երբ հօրեղոր կիներ Բարիզ դարձաւ, Անտ է աչքէ անցուց այս զանազան յիշատակները: Անոնցմէ մէկը իր մասնաւոր ուշադրութիւնը գրաւեց: Բանաստեղծութեանց հատոր մըն էր, սա բառերը գրուած սկիզբը, իբր ուղերձ: «Սիրել աշխարհի համար միայն՝ չա՛տ քիչ է»: Ստորագրած էր՝ Մատլէն վալլէ»: Այսպէս, ամէն ուր որ կը գտնէր իր սիրեցեալ մօր հետքը, հորիզոնը կ'ընդարձակուէր, յաւիտենականութեան շունչ մը կանցնէր:

«Աշխարհի համար միայն սիրել չա՛տ քիչ է»: Անտռէ կը սիրէր իր հաւատքը յայտնելու շատ մարդային կերպը: Այդ ուղերձին թուականը, որ իր ծննդեան առաջին տարեդարձն էր, կը շնչէր իրեն համար ուղերձին կարեւորութիւնը: Ուրեմն ի՛նքն եղած էր այս խօսքը ներշնչողը: Մայրը զինքը ա՛յն աստիճան կը սիրէր, և իր կեանքը այնքան կարճ կը զգար, որ կ'երազէր սէր մը որ տեւէր զերեզմանի վարագոյլը իյնալէն վերջն ալ:

Անտռէ ևս կը սիրէր: Գերեզմանատունը իրե՛ն սա յայտներ էր այժմ թէ ո՛րքան արագօրէն կը սահի մեր կեանքը: Ծշմարտութիւն է թէ ա՛յս աշխարհի վրայ շատ քիչ ժամանակ կը սիրենք, և գէշ կը սիրենք: Ինչո՞ւ չպի-

տի կրնար օր մը, իր մօրը նման, յաւիտենականութի՞ւնը տալ իր սիրոյն իւրեւ հորիզոն:

Հանգստեան եկեղց. պաշտօնը կատարուեցաւ Բասիի Աւետարանական Եկեղեցիին մէջ: Երեցը կը կարգար նուիրական խօսքը. աղոց երգչախումբ մը փոխերը կ'երգէր՝ ընկերակցութեամբ երգէտնի և քառաձայն տաւիղներու:

Անտռէ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ արարողութեան, որուն պարզութիւնը իր ուշադրութիւնը գրաւեց: Եկեղեցական պաշտամունքի խօսքերը իր առջին բարձրացնել կը թուէին վեհափառ չէնք մը՝ տնկուած խաչին շուրջը: Քրիստոսի եկեղեցին էր այն: Յուգայի մարգարէներուն խօսքերովը՝ չէնքը իր հիմերը կ'արձակէր ամենահեռաւոր հնութեան մէջ: Աւետարանը անոր կատարն էր: Յետոյ դարերը, մի առ մի, հաւատացեալներու ձեռք բերած փորձառութիւնաց ձեւին տակ, կուգային անդադար ճոխացնել, երիտասարդացնել զայն: Եւ այս կերպով Եկեղեցին անխախտ անսասան մնալու տպաւորութիւնը կը թողուր: Դարերը կանցնէին և ինք կը մնար. իրեն կը կոչէր այլազան քաղաքակրթութիւններ: Կ'ուզէր ապաստան ընծայել բոլո՛ր հոգիներուն: Յաջորդաբար կը խոստանար ներում, ուժ, յոյս և խաղաղութիւն:

Եւ այս երկրային չէնքէն, տեսանելի եկեղեցիէն, անդին, եկեղեց. պաշտամունքը կ'ուրուագծէր յատկագիծը ուրիշ չէնքի մը. անտեսանելի՝ Եկեղեցին: Երկրորդը՝ երկարաձգումը, ելքն էր առաջինին, բայց կը գերազանցէր զայն իր զեղեցկութեամբ:

Տղոց երգչախումբը կը խորհրդանշէր հաւատացեալ հոգիին: Այս դին, պաշտամունքի կոչերուն վրայ, կամարները կը թնդացնէր իր զուարթ «Ալէլուիա»ներով: Անդին օրհնութեան սքանչելի խոստումներով ձայները երիցս կը կրկնէին՝ յուզիչ աստիճանաւորումով մը: — «Ամէն»: Զրուցատրութիւնը գրաւիչ էր: Երբ երէցը կ'ընդհատէր, խըմ-

բերգը հետզհետէ կ'երգէր գեղեցկութիւնը Հոգիներու Ոստանին, և անճառելի երջանկութիւնը՝ այնտեղ բնակելու:

Պահ մը Անտոէ երեւակայեց թէ պզտիկ տղայ մը եղած է: Վեհերոտութեամբ կը մտնէր երգչախումբին մէջ, կը լիորձէր իր ձայնն ալ խառնել անոնց: Բայց չափազանց անլիորձ ըլլալով, կը գոհանար հառաչելով այս խաղաղութեան բնավայրին ետեւէն ուր հոգին վերջապէս հանգիստ կը գտնէ:

Անտոէ նուաճուած էր պաշտամունքի վսեմութենէն: Անշուշտ ասիկա իր իմացականութեան համոզուած մէկ հաւանութիւնը չէր: Բայց այլեւս չէր լսեր իր երբեմնի ներքին ընդլզումները: Կը սկսէր ինքնիրեն հարցնել թէ ինչ որ մինչեւ հիմա հրեցած աւանդութիւն մը կը նկատէր, իր էութեան մէջ յաւիտենական ճշմարտութիւն մը չէ՞ր արդեօք:

Զինքն անվերապահօրէն գրաւողը կրօն, երաժշտութեան խորագրեցիկ քաղցրութիւնն էր: Հոգիին կը դպչէր ան. դէպ ի լոյս կը հրաւիրէր, և իրեն կուտար խորհուրդի զգացողութիւնը, որ թերեւս հաւատքի առաջին հանգրուանն է:

Այսուհանդերձ, արարողութիւնը վերջանալուն, զգացած տպաւորութիւնները փարատեցան, ինչպէս կը ցնդի կը շողիանայ խոռակը: Կրնար ըլլալ որ եկեղեցին օրհնեալ իրականութիւն մը ըլլար: Ամէն պարագայի մէջ, Անտոէ զուրկ էր անոր ընծայած խաղաղութենէն: Հիմա չուներ ո՛չ անտարբերին անհոգութիւնը, և ոչ հաւատացեալին սրտի պարզութիւնն ու հանդարտութիւնը: Չէր կրնար, չէ՛ր ուզեր ետ դառնալ, և չգիտէր թէ ե՞րբ և ի՞նչպէս պիտի կրնար յառաջ երթալ. կը ճանչնար անձկութիւնը երկմիտ սիրտերու, որոնք լոյսի ծարաւն ունին, բայց կը քաշքշուին տակաւին մութին մէջ:

Եւ սակայն չէր ուզեր այլեւս յուսահատիլ: Նախնիքները զինքը պիտի սիրէին այս կերպով. Տընի՛դ ալ պիտի սիրէր: Աչքին առջեւ կը բերեր Տընիզը, որ ձեռքէն կը

բռնէր անդունդին խաւարին մէջէն, և առանց ուսուցման, առանց խօսքի, սիրով միայն կ'առաջնորդէր դէպի հաւատքի պայծառ բարձրութիւնները:

Դերեգմանատունէն վերադարձին, Անտոէ հօրեղբորը կնոջ հետ Ռօզընէ գնաց: Ճաշեց անոր հետ, յետոյ՝ ինքզինքը խիստ յոգնած զգալով՝ Ժուլէն մեկնեցաւ և իր բընակարանը գնաց Շանդ-Էլիզէի պողոտան: Բարիզէն իրեն զիւրին պիտի ըլլար ամէն օր հօրեղբորը կնոջ քով երթալ, և պահ մը տեսակցիլ:

Անտոէ մինակ մնալու պէտք ունէր:

Թօնօնէ դառնալէն ի վեր, հօրեղբորը յուղարկաւորութեան պատրաստութեանց պատճառած զբաղումները քիչ մը մոռցուցած էին իր վիշտը: Բայց հիմակ այդ տխուր պարտականութիւնը կատարած էր, միտքը անզբաղ կը մնար և Տընիզէն հեռու էր:

Երբ ինքզինքը իր աշխատութեան սենեակին մէջ գրտաւ, Անտոէի վրայ ճնշո՛ղ ազդեցութիւն մը բրաւ այն միանակութիւնը զոր ինքը փնտռեր էր: Որքան կը պակսէր իրեն Տընիզ: Դեռ չէր գիտեր թէ ո՛րքան անհուն տեղ մը կը բռնէ մանկամարդ ազջիկն իր կեանքին մէջ: Անոր բացակայութիւնը նոր յայտնութիւն մըն էր իր սիրոյն խորութեան:

Անտոէ յիշեց բարոյախօսին այն շատ ճշմարիտ խօսքը, թէ բացակայութիւնը կը նմանի հովին, որ շատ զիւրաւ կը մարէ ճրագ մը, իսկ հրդեհ մը յառաջ կը բերէ՝ երբ կ'անցնի բողբոջա խանձողի մը վրայէն: Իր սէրը այդ բողբոջա խանձողն էր, կուրծքին տակ կը զգար Տընիզի հեռացումէն յառաջ եկած բոցը: Անոր տարօրինակ այրուցքին մէջ քաղցրութիւն մը կար սակայն: Եթէ կարենար իսկ չպիտի ուզէր զայն բուժել: Բանաստեղծին՝ սիրոյ վրայ գրած գեղեցիկ տողը՝

Բոլոր ուրիշ հաճոյքները ոչինչ կ'արժեն:

Իր պատճառած վիճերուն քով, որ ըստ երեւոյթին անհեթեթ կը կարծուի ճշմարտութիւնն իսկ կը թուէր Անտոէի:

Այն վայրկեանին որ կարող ըլլար, պիտի փութար Տընիզի մօտ դառնալու: Այսու հանդերձ տակաւին քանի մը օր եւս Բարիզ մնալն անհրաժեշտ էր: Չէր կրնար լքանել հօրեղբօր կիներ՝ իր սուգին յաջորդ օրն իսկ: Ասկէ զատ, հօրեղբօրը երկու ընկերակիցներուն հետ գործի մասին ժամագրութիւններ ունէր: Ընդհանր ըսելով, այդ վերջին պարտականութիւնները կը կատարէր, իբր ծանր բեռ մը նկատելով: Իր ամբողջ հոգիովը լէմանի եղբրքը կը գտնուէր:

Եւ այնտեղէն լուր չուներ: Ասիկա իսկ աւելի՛ զգալի կ'ընէր Տընիզի հետոյ գտնուիլը: Յուշարկաւորութեան առտուն հեռագիր մը ստացած էր Տընիզէն և անոր հօրաքրոջմէն ստորագրուած: Համակրական այս հեռագիրը մեծ հաճոյք պատճառած էր իրեն: Բայց աւելի պիտի ուրախանար նամակ մը ստանալով: Ի՞նչ վիճակի մէջ էր մանկամարդ աղջիկը: Իր Թօնօնէն մեկնած օրը Տընիզ բաց դաշտին մէջ հեղեղանման անձրեւի մը բռնուած էր: Անտոէ կը վախնար որ մի՛ գուցէ ցրտառութիւն մը ունեցած ըլլայ: Տընիզի կամ անոր հօրաքրոջ — լաւ ևս Տընիզի — կողմէ գրուած երկտող մը պիտի ապահովցնէր զինքը, և թերեւս այդ երկտողին մէջ բառ մը, արձագանգ մը, ապացոյց մը պիտի գտնէր իր նրազած սիրոյն:

Բայց ի՞նչպէս ըսել որ Տընիզ նամակ գրէ իրեն:

Վաղայաջորդ օրը, չատ կանուխէն, տպագրուած թուղթի ծրար մը բերին Անտոէի: Իր հօրեղբօր յուշարկաւորական արարողութեան վերաբերեալ տետր մըն էր: Սնկերով եղբրուած այդ տետրին երկրորդ էջին վրայ կար կիւսթալ վալլէի խիստ նմանող լուսանկար մը: Յետոյ կուգար պանֆայի բաժնեկիցն՝ րէն մէկուն արտասանած դամբանականը՝ գերեզմանատան մէջ: Վերջապէս կար նաեւ Բարիզի մեծ լրագրի մը մէջ երեւցած յօդուածի մը արտատպումը: Անտոէ այս տետրէն օրինակ մը փութաց զրկել Տընիզի՝ կարճ ուղերձով մը: Այս էջերը անուղղակի կերպով Տընիզի պիտի

խօսէին իրեն՝ Անտոէի մասին: Եւ թերեւս այս տետրին զրկուիլը առիթ ըլլար մանկամարդ աղջկան՝ պատասխան մը գրելու:

Անտոէ անձամբ նամակատուն տարաւ այս տետրը: Յետոյ սկսաւ տենդոտ անհամբերութեամբ սուրհանդակի վերադարձին սպասել:

Երկու երկար օրերու սպասումէ ետքը, վերջապէս եւ կաւ նամակ մը որ Թօնօնի թղթատան կնիքը կը կրէր: Բայց Տիկ. տը Կօֆանի գիրն էր. ասիկա առաջին յուսախաբութիւն մը եղաւ երիտասարդին համար:

Նամակը երկար էր: Անտոէ կարդալէ առաջ հարեւանցի ակնարկ մը նետեց վրան: Արագօրէն անցաւ Տընիզի չվերաբերող կէտերուն վրայէն: Նամակին ամբողջական ընթերցումը զգետնեց զինքը: Ինչ որ թերեւ հարբուխ մը կարծած էր, ցնցղատապ մըն էր. վրդովիչ ախտանիշ մը չկար սակայն, միայն թէ ռժիշկը բացարձակ հանդիստ պատուիրած էր: Եւ արդէն հիւանդին վիճակը բարուժման մէջ էր, տենդը կը նուազէր: Այսուհանդերձ ապաքինութեան շրջանը երկար պիտի տեւէր, ի նկատ առնելով Տընիզի փափուկ կազմուածքը: Եւ որովհետեւ պանդոկը հետզհետէ աղմկալի կը դառնար և իվուառի տան նորոգութիւնն ալ չէր յառաջանար, որոշած էին Ժընէվ դառնալ:

Անտոէ սաստիկ յուզուեցաւ. իր տէրը ոչի՛նչ գուշակած, ոչի՛նչ նախազգացած էր: Ամէն անգամ որ իր նայուածքը կ'ուզուէր Թօնօնի կողմը, կը բաղձար հարցափորձել հովիւ ու ամպերը՝ Տընիզի սրտի տրամադրութեանց մասին, բայց անոր առողջութեան մասին ու է լուրջ մտահոգութիւն չէր ունեցած:

Եւ անաւասի՛ հորիզոնը նորէն կը մթազնէր, նախ որ Տընիզի սիրոյն վրայ համբ կը մնար Տիկ. տը Կօֆանի նամակը: Ի դուր կրկին և կրկին կը կարդար նամակը, զայդ յայտնող հետք մը չէր գտներ: Այս ցաւազին անստուգու-

Թեան վրայ կ'աւելնար հիմա վրդովիչ ստուգութիւն մը։ Տընիզի առաջնութիւնը խանգարուած, վտանգուած էր գուցէ։

Ո՛րքան կը բաղձար որ կարենար երթալ իր սիրելիին քով, միասին Բարիզէն տանելով մեծ բժիշկ մը, որ թեւրեւս կարենար փութացնել անոր ապաքինումը, և հեռացնէր ամէն վտանգ։ Աւա՛ղ, ատիկա չէր կրնար ընել։ Պիտի գրէր Տիկ. աը Կոֆանի, և անշուշտ ան պիտի տեղեկացնէր իրեն՝ հիւանդին վիճակը օրը օրին։ Առ այժմ ա՛յսչափ միայն յոյս կրնար ունենալ։

Քանի մը օրէն տեսնենք։ Արդէն ծրագիր մը կը պատրաստուէր Անտուէի մտքին մէջ։ Շատ չանցած ժընձկ պիտի երթար և պիտի հաստատուէր քաղաքին մէկ պանդոկին մէջ։ Ու այս կերպով, նորէն Տընիզի մօտ պիտի ըլլար։

Բայց հիմակուհիմա, կսկծագին բաժանումի մը ենթակայ էր։

Հանգարտեցնելու համար իր սիրտը, և իր ջիգերն ալ, երիտասարդը սկսաւ գրել։ Միշտ հակամէտ եղած էր աւելի՛ գրականութեան քան թէ պանքայի գործերուն։ Զեռք առաւ իր կնանքի օրագիրը։ Բայց փոխանակ հոս ու հոն անկարգ յուշագրութիւններ տրձանագրելու, փորձեց կարգաւորել և ընդարձակել զանոնք։ Ամէն օր յուշագրեց իր մտածումները, և մանաւանդ երազանքները։ Հիմա որ կը սիրէր, նիւթը չէր պակսեր անշուշտ, և իր ներքին կեանքը ուսումնասիրելու այս աշխատութիւնը զինքն աւելի կը մօտեցնէր Տընիզին։

Սկզբնաւորութիւնը շատ դժուարին եղաւ։ Շատ անգամ զինքը գոգած էին սահուն ոճին համար։ Բայց այսօր կը զգար իր անկարողութիւնը՝ ճշգրիտ կերպով թարգմանելու իր սրտին մէջ երգող մրմունջը։ Բառերը շատ գէշ կը բացատրէին ինչ որ ինք կը զգար։ Խնամով ցուցակագրուած բուսաբանական հաւաքածոյի մը նման, ծաղիկները այստեղ ո՛չ բոյր ունէին և ոչ թարմութիւն։

Անտուէ յարատեւեց սակայն, և քիչ քիչ իրեն այնպէս թուեցաւ թէ կը յաջողի լաւագոյն կերպով պարզելու իր ներքին դաշնաւորումը։ Գրուած բառերը կը յաջողէին գուշակել տալ զգացուած բաները։ Զեռք բերած այս յաջողութիւնը հաճելի եղաւ իրեն։ Եւ արդէն այս կերպով սէրը պատմելը ներքին գոհունակութիւն չի՞ պատճառեր։ Երկարօրէն, խնամով յուշագրուած այս մտերմասացութիւնները մոռացում կուտային իր վիշտին։

Երիտասարդն այսպէս օրը քանի մը ժամ կ'աշխատէր։ Մնացեալ ժամանակը յաճախ չէր դիտեր թէ ի՛նչպէս անցընէ։ Ամէն օր իր հօրեղբօր կնոջ երկարատեւ այցելութիւններ կուտար։ Եւ այս տխուր օրերուն Անտուէ գորովալի զաւակ մը եղաւ անոր։ Միշտ կը գտնէր այն բառը զոր պէտք է ըսէր։ Հօրեղբօր կիսն ալ՝ իրեն նման՝ կը տառապէր առանձնութենէ, բայց անոր համաց այդ առանձնութիւնը մարդկային կարճ տեւողութեամբ մըն էր, առանց վաղորդայնի։ Անտուէ ո՛րքան լաւ կը հասկնար անոր ցաւը։ Այսպէս ամէն փնչ զինքը կը տանէր Տընիզի։

Այցելութիւնը աւարտելէ ետքը, երիտասարդը երկար պտոյտներ կ'ընէր Ժուլի չրջակայ անտառներուն մէջ։ Յորմէհետէ կը սիրէր, հաճոյք կը զգար քայելէ և մինա՛կը քայելէ։ Կը խուսափէր տափակ հանդիպումներէ։ Այս կերպով ո՛չ մէկ բան կը վրդովէր իր ներքին երազանքը։

Երբեմն կը կարծէր տեսնել Տընիզը՝ որ սենեակէն դուրս կ'ելլէր, և առաջին քայլափոխերը կ'ընէր դարատափին վրայ։ չուտով կը գտնէր ան իր առուգութիւնը։ Անտուէի անոր մօտ վերադարձը կը փութացնէր անոր ապաքինումը։ Կը սիրէին իրար, և իրենց կեանքը հմայիչ կախարհանք մըն էր միայն։

Երբեմն ալ, և աւելի՛ յաճախ, Անտուէ կ'երեւակայէր մանկամարդ աղջիկը հիւանդ, տառապագին վիճակի մէջ։ Հակառակ տրուած խնամքներուն, ուժը կը պակսէր։ Շատ չանցած, ինչպէս իր հօրեղբօր սենեակին մէջ՝ մահամերձ մը միայն կար անկողնին վրայ։

Այն ատեն երիտասարդին այնպէս կուգար որ ֆիզիքական բարոյական ամբողջ կորուսել կը ջլատուէր: Եւ ուժգնօրէն կը փորձէր վանել այս չարաշուք պատկերը:

Օր մը, Շաւիյի անտառին մէջ նմանօրինակ տեսիլքէ մը հալածուած, Անտոէ կանգ առաւ ցնորագին: Նստաւ խոտին վրայ:

Մանկութենէն ի վեր, կեանքի մէջ առաջին անգար ըլլալով, փորձեց լրջօրէն աղօթել: Ուղեց մանկամարդ աղջկան բժշկութիւնը խնդրել: Բայց հակառակ իր սիրոյն, հակառակ իր բարեկամեցողութեան, քանի մը անիմաստ բառ միայն կրնաւ արտասանել: Թէ և ձեռքերը միացուցած էր, բայց իր սիրելիին կ'ուզէր խոսքերը և ո՛չ թէ Աստուծոյ: Ուրեմն Տընիզը միայն կը պաշտէր, նոյն իսկ երբ աչքերը յառած էր դէպի կապոյտ երկինքը: Իր շրթունքները միայն կը շարժէին, երբ կ'ուզէր խօսիլ Արարչին:

Կտմքի այս անկարողութիւնը, իր սիրոյն անազգեցիկ ըլլալը՝ կրօնքի խնդիրը լուծելու, աւելի՛ ևս շեշտեց իր վիշտը: Եթէ Աստուած կար, ինչպէս կը հաւատաւոր իր մայրը, և ինչպէս կը հաւատար Տընիզ, իրեն համար ցայսօր անմատչելի էակ մըն էր: Այսպէ՛ս պիտի ըլլար միշտ: Տառակոյսը կը սկսէր անձկութեան մատնել զինքը:

Գ.

Տիկին տը Կոֆան մէկ քանի օր անպատասխան թողուց Անտոէի նամակը: Այս յապաղումը ըստ ինքեան անսովոր բան մը չուէր: Երիտասարդը Տընիզի ո՛չ ազգականն էր և ո՛չ ալ խօսեցեալը: Ի՞նչ շարժառիթով ամէն օր անոր մասին տեղեկութիւն պէտք է տար: Եւ արդէն Անտոէ այդպիսի տեղեկութիւն չէր ուզած, չէր համարձակած ուզել:

Այսու հանգերձ այս լուրերը սպառնալից թուեցաւ իրեն: Երկու օր երկու գիշեր ամբողջ մարմինովը ցաւազին տառապանք մը ունեցաւ: Եւ սակայն բեղուն, բարեբա՛ր թուեցաւ Անտոէի՝ այդ տառապանքը:

Մինչեւ հիմա ինքն իրեն համար միայն ապրած էր.

սէրը և վիշտը կարծես կը հրաւիրէին զինքը՝ դուրս ելլել այս եսասիրութենէն, որ առաջին աղբիւրն էր իր տագնապին:

Պարզ, սովորական միջադէպ մը մղեց զինքը՝ մոռնալ ինքզինքը: Այդ օրը Անտոէ պտոյտ մը կ'ընէր Բարիզի մէջ: Եւրոպայի Արուարձանը հասնելուն, սկսաւ փոթորկալից անձրեւ մը տեղալ: Ուստի երիտասարդը Սէն Լազարի կայարանը ապաստանեցաւ: Փանի մը վտրկեանէ ի վեր կը պտտէր սպասման սրահն առաջնորդող երկար անցքին մէջ, երբ իր ուշադրութիւնը գրաւեց տարօրինակ բազմութիւն մը: Սրահին մը մէջ իրարու վրայ խռնուած էր աղքատ, ցնցոտիներ հագած մարդոց բազմութիւն մը: Իտալացիներ էին որ Հալօսի ճամբով Հարաւ. Ամերիկա կ'երթային:

Յանկարծ քարափն առաջնորդող դուռը լայնօրէն բացուեցաւ: Գաղթողները ոտքի ելան, և դանդաղօրէն, կարծես ակամայ, յառաջացան դէպի կառախումբը որ զիրենք պիտի տանէր: Իրենց այնպէս կուգար որ իւրաքանչիւր քայլափոխ զիրենք կը հեռացնէր իրենց ծննդավայրէն:

Անտոէ հետեւեցաւ այս մարդկային կոհակին,

Գաղթողները խռնուեցան իրենց նախընտրած վակօններուն մէջ: Մեծ մասը համակերպող դէմք մը ունէր, որ կարծես ըսել կը թուէր. «Այստեղ ըլլալ թէ այնտեղ, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի»:

Քիչ յետոյ, ամէն ոք տեղաւորուած ըլլալով, քարափը պարապ մնաց, երիտասարդը վեր վար կը պտտէր, այս տեսարանէն չահագրգռուած: Այս մարդոց մեծագոյն մասը դուցէ ունէր երազ մը զոր իր անհրաժեշտ դարձած մեկնում մը ցաւալի կերպով կ'ընդհատէր: Եւ այս զարմացկոտ աչքերը կ'ոգջուէին տակաւին ձենովան, Նաբոլին կամ Սօրէնդէն, և այնտեղ թողուած սիրեցեալ մարդիկը կամ իրերը: Այս գաղթողներուն վիճակուած բախտը կը գրաւէր երիտասարդին միտքը: Ինք անոնց չէ՛ր նմաներ քիչ մը: Ինք ալ քանի՛ օրէ ի վեր իր սիրած տեղէն հեռախալ հարկադրուել էր և կարծես տարագրութեան մէջ կ'ապրէր:

Կէսօրը կէս ժամ անցած էր։ Անտռէ կը պատրաստուէր մեկնիլ, երբ փափուկ տեսարան մը նորէն կեցուց զայն։ Գաղթողներէն մէկը վերջին վակօնին դրան մէջ կեցած էր։ Երեսուն տարեկանի չափ կար։ Մազերը սեւ էին, սև էր նաև երկայն մօրուքը։ Իր մտացի դիմագծութիւնը շատ քաղցր արտայայտութիւն մը ունէր։ Քարափին վրայ, իրեն դէմ կայնած էր մանկամարդ աղջիկ մը։ Երկուքն ալ իտալերէն կը խօսէին, միեւնոյն լոմպարտական շեշտով։ Անտռէ լսեց այս խօսակցութեան մէկ քանի բառերը։

Երիտասարդը վենեցուէլլա կ'երթար, իսկ աղջիկը Բաբիգ կը մնար՝ մօրը և քրոջը հետ, որ անշուշտ այն պըզտիկն էր որուն ձեռքը կը բռնէր։ Պիտի շարունակէր իբրև արհեստագործ միեւնոյն նկարիչին քով։ Աւելի՛ ետքը պիտի երթային միանային։

Կառախումբը սուլեց քանիցս՝ աղմկալի կերպով. մեկնումի ժամը կը մօտենար։

Երկու երիտասարդները ա՛լ լռած էին, իրենց ականարկները մերթ րնդ մերթ իրարու կը հանդիպէին, բայց աւելի յաճախ կը խուսափէին իրարմէ։ Անշուշտ կը վախնային յայտնի ընելէ իրենց բաժանման սրտացաւը։ Երիտասարդին ձեռքը կը հանգչէր աղջկան ձեռքին մէջ, որ ջղաձգօրէն կը սեղմէր վակօնին դուռը։

Ու վայրկեանները կ'անցնէին. յայտնի կը դուշակուէր թէ ո՛րքան անձկութեամբ համակուած էին այս երկու էակները, զորս սէրը կը միացնէր, բայց կեանքի անհրաժեշտութիւնները ընդհուպ պիտի րաժնէին. ո՞րչափ ժամանակի համար, միթէ մարդ կրնա՞յ գիտնալ։

Վերջին սուլիւն մը լսուեցաւ։ Աղջիկը իր մանեակին վրայէն սուրբի արծանիկ մը հանեց, և սիրականին երկնցուց։ Այս վերջինը առաւ, խորունկ համբոյր մը դրաւ վրան։ Կառախումբը յամբօրէն կը սահէր երկաթէ գիծերուն վրայ։ Առաջին անգամ աղջիկը արտասուել սկսաւ։ Երիտասարդն ալ ձեռքերը արցունքէն մթագնած աչքերուն վրայ դրաւ։ Մէկ անգամ միայն, փորձեց նորէն տեսնել իր սիրեցեալին գէմքը։

Աղջիկը կը մնար հոն անշարժ, փնտռելով կառախումբը որ արդէն հեռուն էր, և սիրականը որ աւելի՛ հեռուն կը գտնուէր։

Անտռէ չէր կրցած սպասել այս յուզիչ տեսարանին վախճանին։ Աղջկան աչքերէն առաջ իր աչքերը թրջած էին ակամայ։ Արագաքայլ հեռացաւ, դուրս ելաւ Սէն—Լազարի կայարանէն, երիտասարդ իտալուհին պատկերը միացնելով Տընիզին։

Չուզելով իր սպասաւորին յայտնի ընել իր տեւական յուզումը, Հոմ փողոցի ճաշարանի մը սէջ ըրաւ ցարեկուան ճաշը։

Հի՛մա կը հասկնար բոլոր վիշտերուն իրարու ունեցած մերձակորութիւնը։ Մենք չենք հասկնար ուրիշներուն վիշտերը, և իրապէս չենք մասնակցիր անոնց, մինչև որ մենք ալ տառապած չըլլանք։

Իր խորհրդակցութեանց միջոցին, որոնք հետզհետէ կ'երթային Տընիզէն իտալուհին, և իր իսկ անձէն՝ դաղթող իտալացիին, յանկարծ ինքնիրեն հարցուց թէ ի՞նչ էր այս բիրտ բաժանման շարժառիթը։ Դժուարութիւն չկրեց հասկնալու թէ երիտասարդ իտալացին հեռաւոր երկիրներ կը պանդխտէր մի՛ միայն դրամ շահելու նպատակով։ Այն ատեն խղճահարեցաւ չմիջամտած ըլլալուն համար։ Շատ դիւրին և շատ ալ հաճելի պիտի ըլլար իրեն՝ մասնակցիլ ընտանեկան բոյնի մը կազմութեան, սպասելով որ ինք ալ իր ընտանեկան յարկն ունենալու երջանկութիւնը վայելէ։

Ինչո՞ւ այդ մտածումը չէր եկած իրեն, երբ կարելի էր անոր իրականացումը։ Բայց չա՞տ ուշ էր հիմա։ Անտռէ անմիջապէս դուրս ելաւ ճաշարանէն և դէպի Սէն—Լազարի կայարանը ուղղուեցաւ։ Մանկամարդ իտալուհին թերեւս այնտեղ եկած կ'ըլլար, ինչպէս թուունը կուգայ այն ճիւղին վրայ ուր կը գտնուէր երբեմն իր բոյնը։ Կէս ժամ ի զուր սպասելէ ետքը, Անտռէ որոշեց ի՛նքը փնտռել պանդխտող իտալուհին նշանածը։

Այս նպատակով կէս օրէն մինչեւ իրիկուն թափառեցաւ Մօնմառտի բազմամբոյ թաղը: Քանի՜ քանի անգամ անցաւ դարձաւ, ուր գիտէր թէ մաւնաւորապէս կը բնակին այն ընտանիքները, ուր ծանօթ նկարիչներ սովորաբար կը փնտռեն իրենց տիպարները: Բայց քանի՜ կը նուազէր իր մաադրած նպատակին յառաջ բերած տենդը, այնքան աւելի կը հասկնար թէ ո՞րքան յիմարութիւն է իր ծրագիրը, որ գրեթէ բնաւ հաւանականութիւն չունէր յաջողելու:

Դադրեցուց իր հետախուզութիւնները: Բայց յուսախաբութիւն մը եւս ունեցած էր: Տընիզ կը տառապէր, հոգեվարք էր թերեւս: Ի զուր փորձած էր աղօթել անոր համար: Բացակայ աղջկան վրայ մտածելու ատեն, գոնէ ուզեր էր իրարու միացնել զիրար սիրող երկու նշանածներ զորս աղքատութիւնը կը բաժնէր: Կը խորհէր թէ այսպէս վարուելով, կերպով մը աղօթած կ'ըլլար նորէն: Եւ հաւատարմի այս ուրախութիւնն ալ կը մերժուէր իրեն:

Եւ սակայն երիտասարդին փնտառութիւնները ապարդիւն եղած չէին: Եթէ Իտալաւին գտած չէր, այս անձրեւոտ յետմիջօրէին, երեւան հանած էր այն արեւէ զուրկ գետինը որ «ժարդկային տառապանք» կը կոչուի: Մինչեւ հիմա անոր քովիկէն անցած էր առանց տեսնելու: Եթէ երբեք պահ մը նշմարած իսկ էր, անմիջապէս աչքերն անդին դարձուցած էր: Այսօր անիկա տարտամօրէն զինքը իրեն կը քաշէր: Այս վէրքերէն մէկ քանին դարմանելու համար հարստութիւն ունէր: Ունէր նաեւ կամեցողութիւն: Իրեն պակասած գործելու ուժը պիտի ըլլար գուցէ: Տընիզ պիտի օգնէր իրեն ասոր համար: Անիկա արդէն իր սիրովը բաղձանք ծնուցեր էր իր մէջը՝ ուրիշներուն օգտակար ըլլալու: Պիտի աւարտէր սկսուած գործը: Երկուքը միասին ապահովբար շատ արցունքներ պիտի սրբէին:

Յաջորդ առտուն Անտոէ Վանտօմի հրապարակին գրասենեակը գնաց: Մ. Վալլէի երկու նկերակիցները այս ժամադրութիւնը որոշած էին, վերջապէս լուծելու համար իր հօրեղբորը մահուամբ յառաջ եկած մէկ քանի խնդիրներ:

Անտոէ վերջնական որոշումը տուած էր: Պանքայէն կը քաշուէր: Երկու ընկերակիցները պնդեցին, խոսեցան իր ընտանեկան աւանդութեանց վրայ, նաեւ ընդհանուր և անհատական շահերու վրայ: Կը զգացուէր թէ Անտոէի որոշումը վճռական է: Չէր ուզեր ունէ կերպով կապուիլ առեւտրական գործերով: Իր բաղձացածը ազատութիւնն էր:

Տընիզ պիտի օգնէր իրեն՝ իր կեանքին տալու ուղղութիւն մը որ՝ տարտամօրէն կը զգար թէ բոլորովին նոր պիտի ըլլար, թէեւ չէր կրնար դեռ որոշել, և պիտի թոյլատրէր իրեն՝ երթալ ո՞ւր որ Տընիզի ներկայութիւնը կը կանչէր զինք:

Տեսակցութիւնը որ ժամ իննին սկսուած էր, տեւեց մինչեւ կէսօրէն քառորդ ժամ ետքը: Ճշդուեցաւ Անտոէի և Տիկին Կ. Վալլէի հարստութիւնը: Երիտասարդը իրր երկու հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունէր: Հաստատապէս մտադրեց այսուհետեւ օգտակար կերպով գործածել այս զեւրածը, որ մինչեւ այն ատեն բարձր ապականութեան միջոց մը եղած էր: Այստեղ ալ Տընիզ պիտի առաջնորդէր բռնունջիք ուղղութեան մէջ:

Տիկին Վալլէի և Անտոէի հարստութիւնները պիտի մնային պանքային մէջ: Պանքային ընկերային անունը «Վալլէ և ընկ.» չպիտի փոխուէր: Իրապէս վրդովիչ խանդարում մը չպիտի ըլլար Վանտօմի հրապարակին սեղանաւորական տան մէջ, Աւանդութիւնը կը շարունակուէր: Միայն թէ երիտասարդը կը ստանար կատարեալ ազատութիւն, և այս երկու որոշումներն ալ իր որտիւն համաձայն էին:

Ե.

Այնքան անհամբերութեամբ սպասուած նամակը եկաւ վերջապէս: Տիկ. տը Կոֆան կ'ապահովէր երիտասարդը՝ Տընիզի հիւանդութեան ելքին մասին: Ապաքինութիւնն ըսկսած էր, հաւանաբար երկար պիտի ըլլար. բայց քանի որ բժիշկը կ'արտօնէր տեղափոխութիւնը, Թօնօնէն կը մեկնէին Բրէնեի երթալու համար:

Անտոէ որոշեց յաջորդ օրն իսկ ժընէվ երթալ: Հօրեղբոր կինը երկու օրէն Լոնտոն պիտի երթար, ընտանիքին մօտ: Գործի վերաբերեալ բոլոր ստիպողական խնդիրները լուծուած գտած էին: Անտոէ առտուան ժամը 11ին Բարիզէն պիտի մեկնէր, և իրիկուան ժամը Տին ժընէվ պիտի հասնէր: Այս որոշումը հանդարտեցուց իր վրդովումը: Տընիզ լաւ էր. ընդհուպ պիտի տեսնէր զայն, ապագան անմիջապէս նուազ մութ երեւցաւ իրեն:

Արդէն նոյն սուրհանդակով Անտոէ ստացած էր ուրիշ նամակ մըն ալ իր բարեկամ Ժան Տառիէէն. հոչակաւոր վիպագիր մը զոր իր վերջին հատորը՝ Լօն՝ Պրանս. Ակադեմիոյ անդամ ըրած էր զինքը, զեռ երիտասարդ հասակի մէջ:

Ժան այդ միջոցին Բարիզ էր, իր բարեկամը ճաշի կը հրաւիրէր Պուլօնեի անտառը ժամ Տին, Բալիյոն Ռուայեալի ճաշարանը:

Այս անակնկալ հրաւերը անհաճոյ չեղաւ Անտոէի, Ժան անձնուէր բարեկամ մըն էր իրեն: Սէրը գլխաւոր առանցքըն էր իր վէպերուն. յօժարակամ հետը պիտի խօսակցէր այս նիւթին վրայ որով լեցուն էր իր սիրտը: Թերեւս այս կերպով Անտոէ, առանց անունը տալու, պիտի սորվէր լաւագոյն կերպով ճանչնալ Տընիզը: Ժան Տառիէի պիտի յայտնէր նաև իր ապագայի ծրագիրը:

Ճա՛րու պայուսակները պատրաստելէ ետքը, Անտոէ քայելով անտառ գնաց. ծառուղիները ամայի էին գրեթէ: Այն վայրկենին որ Բալիյոն Ռուայեալի կը մօտենար, ան-

գամ մըն ալ հրապուրուեցաւ պզտիկ լիճէն՝ իր շնորհալի շրջագիծերով, մեղմ զառիվայր մը ունեցող ծառուղիներով, կապուած նաւերով, իր քնացող ջուրերը յուզող կարապաներով, և իր կանաչագարդ կղզեակով որ օրօրօցի մը նման կը հանգչէր այնտեղ, ալիքներուն վրայ:

Ժան իր բարեկամը կանխած էր ժամադրավայրը: Առանց անկէ տեսնուելու, մանր, թեթեւ քայլերով մօտեցաւ անոր, և յետոյ՝ ըստ իր սովորութեան՝ իր թեւն աւնոր թեւին անցուց:

Անտոէ թեթեւ զարմացումէ մը ետքը, հակառակ իր սուգի հագուստներուն, ժպտուն դէմք մը ցուցուց անոր: Ուրախ էր անոր հետ ճաշելուն: Եւ արդէն վերջին իրիկունն էր այս գոր կ'անցընէր Տընիզէն հեռու:

Ճաշարանը շատ մարդ չկար. այսու հանդերձ, առանձին ըլլալու համար, հովանուտի մը տակ նստան:

Մութը կը կոխէր, ելեկտրական լամպարները խաւարին մէջ կ'արձակէին լոյսի ճառագայթարձակ ցոլացումներ: Թատերական ճամբարիտ զարդարանք մըն էր, ժպտուն, անտառին կողմէն ունենալով բնութեան լուծիւնը, և ճաշարանին կողմէն տօնական ոգեւորութիւն մը, որսվհետև սեղանները հետզհետէ կը լեցուէին սև հագուստ կրող այրերով և բաց գոյն արդուզարդ ունեցող կիներով:

Անտոէ կռնակը դարձուցած էր այս խրախճանքին, կը նեղուէր նոյն իսկ պատահաբար անոր խառնուած ըլլալուն համար:

Երկու բարեկամները նախ փոխադարձաբար իրարու պատմեցին իրենց կեանքի դէպքերը, իրենց վերջին հանդիպումէն ի վեր որ Յունիսի կէսին եղած էր:

Յետոյ մէկմէկու յայտնեցին իրենց ծրագիրները: Ժան հաւանեցաւ իր բարեկամին որոշման: Գիտէր թէ ա՛ն աւելի զրականութեան համար ստեղծուած էր քան սեղանաւորութեան: Կարեւորն այն էր որ ինքն իսկ գտնէր իր ճամբան: Չէր համարձակիր հաստատ ուղղութիւն մը ցուցնել:

ի վերջոյ խօսեցաւ Լօռի վրայ, որ ժան Տառիէի վերջին գործն էր: Երկուքն ալ համամիտ գտնուեցան թէ տարւոյն գրական կարեւոր դէպքն է այն: Անտոէ գովեց անոր ինքնատպօթիւնը: Այս կերպով մղուեցաւ վերլուծելու Լօռի նկարագիրը: Այս մասին վեհերոտ կերպով քանի մը վերապահումներ ըրաւ: Կը հարցնէր թէ այդ կնոջ հիմնական թեթեւութիւնը ինչպէս կը հաշուէր այն խորունկ զգացման հետ որով հեղինակն օժտած էր իր հերոսուհին: Ժան կը պաշտպանէր Լօռը: Զուարթօրէն կը ծաղրէր իր բարեկամը, զայն փոխուած կը գտնէր, իր դատաստանները՝ գաւառայնութեամբ արտաւորուած կը թուէին ժանի:

Շատ չանցած մոռնալով՝ վէպին հերոսուհին, երկու բախկամները ոկսան խօսիլ սիրոյ վրայ: Մէկը զգայական տարփանք կը ներբողէր, միւսը՝ սրտի զգացումները:

Ժան Տառիէի տարփոտ և հեթանոս հերոսուհին դէմ, կը կանգնէր ուրիշ դէմք մը զոր պարզօրէն կ'ուրուագէր Անտոէ.— Մաքուր, քրիստոնեայ կնոջ դէմքը: Այս գաղափարական տիպարին ներշնչողն էր Տընիզ: Նոյն ինքն ժան կը զգար այսպիսի դէմքի մը գեղեցկութիւնը, բայց այնքան իրական, մարդկային չէր գտնէր զայն. երջանիկ պիտի ըլլար՝ սակայն՝ եթէ իր բարեկամը իր առաջին վէպին մէջ գծէր այդ դէմքը:

Երիտասարդ ակադեմականը կանուխ մեկնեցաւ ճաշաբանէն: Էնկիէնի մէջ իրեն կը սպասէին:

Անտոէ, իբրեւ անզբաղ մէկը, վայրկեան մը ևս մնաց այնտեղ:

Իր բարեկամին տեսութիւնները իր մէջ արթնցուցած էին տարփոտ էակը զոր կանխահասօրէն մեռած կը կարծէր: Նուագախումբին հնչողագրիոն եղանակները, և իրիկուան եղկ ու մեղկ մթնոլորտը նպաստած էին այս յանկարծական զարթոնումին: Եւ այսպէս, Լօռի վրդովիչ դէմքը վայրկեան մը սքողեց Տընիզի պատկերը:

Ժամը 11ին մօտ Անտոէ Պուլօնի անտառէն ելլելով Շանգ-Էլիզէ դարձաւ: Վայրկեան մը կանգ առաւ պողոտային վրայ գտնուած չքեղ զբօսարաններէն մէկուն առջեւ: Գեանայարկի սրահները կը չողային լոյսերու մէջ: Զոյգեր կը պարէին: Տեսարանը կը հրապուրէր երիտասարդը: Ակնարկովը կը հետեւէր մէկ քանի պարուհիներու շնորհալի շարժումներուն, երբ վայելչագեղ կին մը գուրսելաւ զբօսարանէն: Ժան Տառիէի «Լօռ»ին կը նմանէր: Անտոէ անոր հետեւեցաւ հեռուէն: Զայն ճանչնալ կարծելով, քայլերը փութացուց անոր միանալու համար, երբ փողոցի մը անկիւնը—Բիէն Շառան փողոցը—մանկամարդ կինը կառք մը նստելով անհետացաւ:

Անտոէ՝ յուսախար և ինքզինքէն ամչնալով՝ իր տունը դարձաւ: Աւարտեց մեկնումի պատրաստութիւնները: Կարգի դրաւ քանի մը թուղթեր ալ զորս միասին տանիլ կ'ուզէր: Անոնց մէջ էր իր օրագրին առաջին հատորը, զոր երեք տարի առաջ գրած էր: Արագ ակնարկ մը նետեց անոր վրայ:

Ստուգիւ փոխուած էր ինքը, ինչպէս ժան Տառիէ դիտած էր: Այս էջերը՝ անցեալին վկաները, յայտնի մէկ ապացոյցն էին ատոր: Հիմա, երեք չաբաթ առաջ Բարիզէն մեկնելու ատենէն աւելի կը զգար թէ չի կրնար հետեւիլ երբեմնի իրեն սովորական եղած ճամբաներուն: Յոգնութիւն և զգուանք միայն պիտի գտնէր այնտեղ: Եւ տագնապը ոչ թէ ֆիզիքական էր, ինչպէս կարծած էր առաջ, այլ բարոյական: Բաց օդին այս մէկ քանի շաբաթուան հանգիստը նոր կորով մը տուած էր իրեն: Հակառակ ատոր, խղճմտանքը առաւել քան երբեք կը բողոքէր հին սովորութեանց վերսկսուելուն դէմ:

Բայց իր էութեան այս նոր իրականութիւնը աւելի՛ ձգտումի վիճակին մէջ կը մնար քան թէ ուժի: Փորձառաբար կը չափէր թէ բարոյական կալուածին մէջ ո՞րքան հնաւորութիւն կայ բաղձանքին և անոր իրականացումին

միջեւ: Ստոյգ է որ ջերմապէս կը բաղձար բուժումի, բայց ո՛րքան կը յապաղէր ան: Այն ժամուն որ գրեթէ նաւա-հանգիստ հասած կը կարծէր, ալիք մը կուգար և զինքը եզերքէն հեռու կը տանէր: Ո՛րքան թոյլ, վատ էր ինքը: Տակաւին քիչ առաջ, եթէ խղճալի կերպով չէր ինկած երբեմնի մոլորումներուն մէջ, առիկա ոչ թէ իր կամքի ուժին, այլ դիպումական պարագայի մը կը պարտէր:

Ինքզինքէն կ'ամչնար այդքան տկարութիւն ցոյց տալուն համար, հակառակ Տընիզի հանդէպ զգացած սիրոյն: Յուսացած էր որ այդ մաքուր սէրը պիտի մաքրէ զինքը անցեալին արատներէն: Այդպէս չէր եղած: Ստոյգ է որ ներքին գիտակցութիւնն ունէր թէ իր բարեշրջու-մին մէջ ո՛րքան բան կը պարտէր այս նոր զգացումին, բայց հարկադրուած էր հաստատելու թէ իր սրտին մէջ այս դաշնակցին գոյութիւնը չէր արգիլած իր պարտու-թիւնը:

Կը յուսար որ յառաջիկային այսպէս չպիտի ըլլար, երբ մանկամարդ աղջիկը մասնակցէր իր սիրոյն: Այն ա-տեն, հաւանաբար, ձեռք ձեռքի տուած քալելով՝ պիտի դիմէին դէպի յաղթութենէ յաղթութիւն, Միայն թէ մո-լութիւնն որուն ենթարկուած էր, անբուժելի չըլլար: Այս կարգի ֆիզիքական հիւանդութիւններ կան, ինչո՞ւ չըլլան բարոյական նմանօրինակ հիւանդութիւնները: Չկա՞ն գուցէ արմատացած, հին ախտեր, զորս մարդկային ոչ մէկ ուժ, ոչ իսկ փոխադարձ սէրը, չի կրնար բուժել:

Ու ձայն մը կը պատասխանէր, — մօ՛րը թէ Տընիզի ձայնն էր, չգիտէր. — «Աստուած կայ»:

Գ. Մ Ա Ս

Ա.

Անտոէ իրիկուան ժամ Տին ժընէվ հասաւ: Քաղաքին մէջէն անցնելով ծառախիտ, ժպտուն ճամբաներէ, ելաւ Ծամբէլի բարձունքը, և գնաց Պօ - Սէժուռ պանոգոկը:

Յաջորդ օրը երիտասարդը կանուխ ելաւ: Քննական կնարկ մը նետեց չորսդին: Պանդոկին դարասփը գեղե-ցիկ ծառեր ունէր: Այդ խիստ բարձր ծառերուն վերին ճիւղերը իրար կը խառնուէին և կանաչութեան խիտ զըմ-բէթ մը կը ձեւացնէին: Վարը կը հոսէր Առվ գիտակը, ա-րագ և տղմուտ ալիքներով: Հոն կ'երթցուէր թեթեւ իմն դար ու փոս ճամբաներէ, որոնց եզերքը կանանչ թուփեր տնկուած էին:

Քաղաքին ժխորները չէին հասնիր մինչեւ այնտեղ: Անտոէ կը սիրէր արդէն այս հանդարտիկ վայրը:

Հազիւ թէ նախաճաշն աւարտած էր, երբ պանդոկին դռնապանը իրեն յանձնեց նամակ մը զոր ծառայ մը բերած էր: Տիկին տը Կոֆան այդ երկտողով կը ծանուցանէր Անտոէի թէ հաճոյքով պիտի ընդունի զինքը նոյն օրը ժամ 5ին: Եղբօր աղջկան առողջական վիճակը աւելի՛ բար-ւօքած էր:

Այս նամակը հրճուանք պատճառեց երիտասարդին. յոյսը կը վերածնէր:

ժամ 4ին միջոցները դուրս ելաւ պանդոկէն: Մեղմ
դառնալով իջնող ճամբաներէ հասաւ քաղաք: Սքան-
չացումով դիտեց համալսարանը, զոր կը շրջապատէին գե-
ղեցիկ պարտէզներ: Շոգենաւակ մը զինքը առաջնորդեց
դէպի Բրէննի:

Ձուրերը վճիռ կապոյտ էին, չոգենաւակը իր արագ
նշխարեղ հազիւ թէ կը վրդովէր անոր հանդարտիկ մա-
կերեսը: Քարափններէն ետքը, եղերքի շէնքերը հիանալի
գեղեցկութիւն մը ունէին: Կանաչ մարգագետիններ՝ հոս
հոն ծառի խումբերով՝ կը տարածուէին լճեզերքը:

Նաւահանգստին գրեթէ ճիշտ դիմացը ահա՝ «Կայսրուհի»
կոչուած ճամբան: Ուռոտ արմատներով ծառեր կ'եղերեն
այս փոս ճամբան: Քանի՞ կը շարունակուի վերելքը, լիճը
որ պահ մը աչքէ անտես եղած էր, վերստին կ'երեւայ:
Եղերքէն քիչ հեռու Անտոէ ճանչցաւ Տընիզի բնակարանը:

Անցած զառիվերէն աւելի, յուզումէն կը տրոփէր
Անտէի սիրտը: Երկաթուղին անցնելէ ետքը, քայլերը
տնդաղցուց: Հազար ու մէկ մտածումներ կը վրդովէին
զինքը: Ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի գտնէր Տընիզը: Անոր
լէժքը չափ յայտնի կերպով չպիտի՞ կրէր ենթարկուած
հիւանդութեան հետքը, և իր սիւրտը, ա՞ն ինչ կ'ըսէր:

Դրան սեմին վրայ կանգ առաւ: Չգիտէր թէ կամա-
ւոր սպասումի այս վայրկեանը դա՞նն էր թէ քաղցր:

Շուն մը հաջեց, և երիտասարդին վարանումը վերջ
գտաւ: Քանի մը քայլ առնելէ ետքը, ինքզինքը դարա-
տափին վրայ գտաւ: Մեծ ծառի մը տակ տեսաւ Տընիզն
և անոր հօրաքոյրը:

Տիկ. տը Կօֆան բարձրաձայն կը կարդար: Մանկա-
մարդ աղջիկը երկայն թիկնաթոռի մը վրայ երկնցած էր,
աչքերը լիճին դարձուցած:

Անտոէ գտած էր իր հաւասարակը շոգութիւնը, եթէ
չէ իր հանդարտութիւնը: Խիստ շուտով խօսակցութիւն
ները մտերմական շեշտ մը առին. կարծես բնաւ բաժնուած
էին:

Երիտասարդը Տընիզը տփուռնած կը գտնէր: Դէմքը
նիհարցած էր, դիմագծութիւնը կծկուած, և աչքերը ա-
ւելի՛ խոշորցած կը թուէին: Բայց նայուածքը թօնօն
գտնուելու ատենէն աւելի սիրալիր էր: Տարակոյս չկար
որ եթէ ֆիզիքական ուժերը նուազ էին, սիրտը նոր
ուժերու բողբոջում մը ունեցած էր: Բառերէն աւելի, Տը-
նիզի յանկարծ շիկնիլը՝ երիտասարդին ժամանած պահուն,
կը յայտնէր այս նորածին սէրը: Սէրը իր մէջ բոյն դրած
էր գրեթէ իրեն հակառակ, կամ գոնէ անգիտակից կերպով:
Խղճահարութիւն, լուրջ խորհրդածութիւն, բացակայութիւն,
հիւանդութիւն, ո՛չ մէկ բան կ'արգիլէր գերագոյն ուժին
յառաջացումը:

Ընդհակառակն այս բոլոր առերեւոյթ խոչընդոտները
օժանդակներ կ'ըլլային: Ո՛ւրկէ կուգար այս նոր ուժը:
Մանկամարդ աղջիկը չէր գիտեր: Ե՛րբ երեւան ելած էր:
Ասիկա ալ զաղտնիք մըն էր: Բարեկամութեա՞ն կը յաջոր-
դէր կամ թէ արդեօք բարեկամութիւնը փոխանցումի կնի-
պարանք մը չէ՞ր զոր սէրը առած էր՝ աւելի հանդարտօրէն
կատարելու համար իր յառաջացումը: Մարդ կրնա՞յ գիտ-
նալ: Տընիզի գիտցածն այն էր որ այդ ուժը դանդաղ
քայլերով, առանց աղմուկի կը յառաջանար, կը յառա-
ջանար միշտ, գիշեր թէ ցորեկ, և իր մէջ անհունօրէն
ծաւալուն զօրութիւն մը ունենալ կը թուէր: Կարծես
ո՛չ մէկ մարդկային ձայն չպիտի կրնար իրեն ըսել, —
Մինչեւ այդտեղ պիտի երթաս, բայց ս'չ' աւելի հեռուն:

Մանկամարդ աղջիկը ինքնիրեն խոստացած էր Անտոէ-
էն ծածկել իր սէրը: Բայց սիրոյ ասպարէզին մ'ջ ի՞նչ
կ'արժեն մեր նախդուշութիւնները կամ նիստ ու կացի
ու խօսքի հարաքները: Երբ արեւը կը ծագի, ո՛չ մէկ բան
կարող է աչքերէ ծածկել հորիզոնին վրայ բարձրացող
պայծառութիւնը:

Տընիզի սիրտը լեցնող այդ շողարձակ պայծառութեան
առաջին ճառագայթները նշմարեր էր Անտոէ, և շլացեր

էր անոնցմէ: Այս ժամուն՝ օրը իրիկուն կ'ըլլար, գիշերուան ստուերը հետզհետէ կը տարածուէր ամէն բանի վրայ, բայց ինչ կարեւորութիւն ունին դուրսի ստուերները երբ սիրտը կը յորդի յոյսով:

Տիկ. տը Կոֆան իր եղբոր աղջկան և Անտոէի ընկերակցութեամբ գետնայարկի սրահը մտաւ, և Անտոէի այցելել տուաւ տանը ամէն կողմերը: Սենեակներն ընդարձակ էին. ամէն ինչ այնտեղ անցեալը կը պատմէր, կարասիները, վարագոյրները, գեղօրները: Այս այցելութեան միջոցին յիշուեցաւ ժողովին կայսրուհիին այս բնակարանին մէջ բնակութիւնը: Բնակարանը և հոն առաջնորդող ճամբան իրենց անունն անոր կը պարտէին:

Երիտասարդը հրաժեշտ առաւ. քանի որ կ'արտօնէին, յաճախ պիտի գար Բրէնէի:

Սիրտը ուրախութեամբ կը գեղուր: Տընիզ կը սիրէր զինքը, ատիկա յայտնուած էր իրեն՝ այս անմոռանալի յետ միջօրէին: Ատիկա հաստատող որոշ բան մը չկար, բայց ներքին զգացում մը կ'ըսէր իրեն թէ սխալած չէ: Եւ այս ներքին ստուգութեան առջեւ տարակոյսները կ'անհետանային, երկիւղները կը ցրուէին: Ապագան ժպտուն կ'երեւար:

Կայսրուհիին ճամբէն իջնելու ատեն Անտոէ կ'երգէ՝

Տընիզի ուրախութիւնը նուազ սաստիկ չէր, թէեւ աւելի՝ զսպուած: Վերջին հիւանդութենէն ի վեր մանկամարդ աղջիկը յաճախ ջլատուած կը զգար ինքզինքը, ժամեր կային որ իրեն այնպէս կուգար թէ իր ֆիզիքական ուժերը կը լքէին զինքը: Այս իրիկուն, ընդհակառակն, ամէն յոգնութիւն անհետացած էր: Ախորժակով կերաւ: Ծաշէն վերջ դաշնակ զարկաւ, և պառկելու ատեն ինքզինքը լաւ զգաց: Թաքուն ուժեր թափանցած էին իր մէջ: Անտոէի այցելութիւնն այս հրաշքը գործած էր:

Այն ատեն ասիկա նոր հանգրուան մը եղաւ իրենց՝ այն ճամբուն վրայ որուն կը հետեւէին: Ծանցան հոգիի

այն յաւիտենական շարժումները որ կը կազմեն սիրոյ տռամին ամբողջ շահագրգռութիւնը: Դարերը կ'անցնին, քաղաքակրթութիւնները կը փլչին, և ընկերութիւնները կը բարեշրջուին. ան միայն ինքզինքին յարեւմաճ կը մնայ՝ իր էական սկզբունքներուն մէջ: Ռընէի, Վէրթէրի, Դսրսթէայի, Շարլօթի նման, Տընիզ և Անտոէ պարզապէս կը սիրէին մէկգմէկ:

Ամէն օր, նոյնիսկ ամէն ժամ, իրենց կը բերէր նոր կախարդանք մը: Եւ այս գինովութենէն չէին յոգնիր, չէին ձանձրանար: Երբեմն, առանց արտաքին պատճառի, առանց ուրիշ շարժառիթի՝ եթէ ոչ իրենց սրտին մասնաւոր մէկ տրամադրութիւնը, անշուշտ, իրենց հոգին պըրկող յուզումը կարծես կը ցնցէր այն գետինն իսկ որուն վրայ կեցած էին: Այն ատեն կը խորհէին թէ ոչ ոք իրենց պէս սիրած չէ, թէ սիրոյ գերագոյն կատարը հասած են... և յաջորդ օրը նոր յուզումներ կը բերէր իրենց:

Երբեք իրարու խոստովանած չէին իրենց սէրը: Երկուքն ալ կը նախազգային թէ իրենց պարագային մէջ բառերը անօգուտ են, եթէ վնասակար իսկ չեն, չեն իմացներ բան մը զոր արդէն իսկ գիտցած չըլլան, և երբեմն չատգէշ կը բացատրեն ինչ որ իրենք կը զգան:

Այս պատճառով յաճախ Անտոէ և Տընիզ կը լռէին: Այս լռութիւնը հաշուուած, կամաւոր չէր, այլ պարզապէս իրենք կ'ենթարկուէին ատոր. այդ վայրկեանին մահկամարդ աղջիկը ինքզինքը ամբողջովին իր ասեղնագործութեան տուած կը թուէր, և երիտասարդը ալպես հորիզոնին հայեցողութեան մէջ սուզուած կ'երեւար: Բայց իրապէս Անտոէ Տընիզը միայն կը տեսնէր, և Տընիզ՝ Անտոէով միայն կը զրազէր: Եւ երբ չէին խօսիր, այն ատեն աւելի քան երբեք կը հասկնային իրար: Այն ատեն մանաւանդ կը զգային թէ կ'ապրին, երբ կը նշմարէին իրենց փոխադարձ սիրոյն բաբախումները: Եւ այս լռութիւնը՝ չըջաժայրի լռութեամբ օրօրուելով՝ իր ուժեղ ձայնով լեցնել կը թուէր անհուն տարածութիւնը:

Այս պահուն երկուքն ալ կը զգային թէ խօսելու ժամը եկած է: Տակաւին երկարել լռութիւնը՝ չափը անցընել, հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելու վտանգին ենթարկուիլ պիտի ըլլար: Այն ատեն ձայն մը կը բարձրանար. երբեմն, լաւ եւս յաճախ, Տընիզի ձայնը, և երբեմն ալ Անտուէինը: Մէկմէկու ուէ խօսք մը կ'ընէին և մէկմէկու ձայնի հնչիւնը լսել՝ տեսակ մը հանգիստ էր: Հիմա որ իրարու կը խօսէին, շատ քիչ բան կ'ըսէին մէկմէկու, և իւրաքանչիւրը ինքզինքը կը բռնէր. անհրաժեշտ դադար մըն էր այս:

Եւ արդէն իրենց միջեւ ամենէն տափակ խօսակցութիւնը նշանակալից կը դառնար: Տընիզ անգիտակցօրէն ամբողջ հոգին կը գնէր իր նայուածքին մէջ: Ընդհակառակն ինչ որ ամենէն աւելի կը վրդովէր մանկամարդ աղջիկը, Անտուէի ձայնն էր: Պահեր կային որ այդ ձայնը լուրջ շեշտ մը կ'առնէր, և այն ատեն, ինչ որ ալ ըլլային ըսուած բառերը, կը սքանչացնէր Տընիզը, կը թափանցէր մինչեւ անոր սրտին խորքը:

Յաճախ կը խօսակցէին իրենց կարդացած գիրքերուն վրայ: Հիմա մասնաւոր հակամիտութիւն մը ունէին վէպերու. սէքը որ անոնց հիմնական նիւթն է, իրենց համար յարմար առիթ մըն էր զգուշութեամբ խօսելու իրենց սիրոյն վրայ, և իրարու ըսելու թէ ինչպէս կ'ըմբռնեն այս զգացումը:

Եւ այսպէս, առանց բնաւ իրենց անձին վրայ խօսելու, մէկմէկու կը յայտնէին իրենց սրտի թագուն զգացումները:

Եւ օրերը կ'անցնէին խաղաղօրէն: Անպատեմբերը վերջանալու վրայ էր, մթնոլորտը հետզհետէ կը կորսնցնէր իր ջերմութիւնը: Առտու մը գետինը ծածկուած երեւցաւ եղեամբով: Միայն սիրտերը կը պահէին իրենց սիրոյ ջերմութիւնը. այս կողմը ոչինչ կար որ աչնան նախագուշակ ըլլար:

Այսուհանդերձ օր մը, անակնկալ կերպով, հորիզոնը

մթազնեցաւ: Արեւոտ յետ-միջօրէի մըն էր: Երկնքին վրայ ո՛չ մէկ ամպ կար, ոչ մէկ ամպ՝ նաև իրենց միջեւ:

Այդ օրը երիտասարդը ժամը երկուքին ատենները եկեր էր Բրէնի: Տիկին տը Կօֆան կը հանգչէր իր սենեակին մէջ: Անտուէ և Տընիզ կը խօսէին դարատափին վրայ:

Յանկարծ երկու երիտասարդները լսեցին ինքնաշարժի մը խփտուքը, և երկու մարդիկ ներս նետուեցան: Տընիզ ճանչցաւ Մ. Մէլքօֆը և անոր աղջիկը՝ Ֆետիա: Նախորդ ձմեռը ժընէվ անցուցած էին: Բարեկամներու կողմէ ներկայացուած ըլլալով Տիկ. տը Կօֆանի, երբեմն տեսած էին իրար: Երկու մանկամարդ աղջիկները մասնաւորապէս շատ անգամ պտոյտներ բրած էին: Եւ սակայն իրենց ճաշակները շատ չէին յարմար իրարու: Ֆետիա ունայնամիտ, թեթեւ աղջիկ մըն էր. բայց այնքան չնորհալի էր, և այնքան հաճոյակատար հոգածութիւն մը ցոյց կուտար, որ Տընիզ համակրութիւն ցուցուց անոր:

Այցելուններու ժամանումէն ետքը, մանկամարդ աղջիկը ակամայ ջղայնոտ վիճակ մ'ը առաւ: Ասոնք կուգային կը վրդովէին, կամ գոնէ կ'ընդհատէին մտերմութեան այս քաղցր պահը: Բայց իր դժգոհութիւնը յայտնի չըրաւ բռնաւ, ներկայացուց Անտուէն և կանչել տուաւ Տիկ. տը Կօֆանը:

Մ. Մէլքօֆ և իր աղջիկը ամառն անցուցած էին Հռլանտա այցելելով: Պատմեցին իրենց ճամբու տպաւորութիւնները: Անտուէ որ կը ճանչնար այս երկիրը, փոյթեռանդն մասնակցեցաւ խօսակցութեան: Ռուս մանկամարդ աղջիկը հազար ու մէկ հարցումներ կ'ուղղէր անոր. յայտնապէս առինքնուած երիտասարդէն, կարծես իրեն գրաւել կ'ուզէր:

Տընիզ սրտէն խայթուածք մը զգաց: Պիտի բաղձար ատոր հակազդելու կարող ըլլալ: Կը սրտմտէր Ֆետիայի,

նաև Անտոէի գէմ: Այս վերջինը գուշակեց իր սիրելիին բարկութիւնը, և անմիջապէս աւելի՝ չեչտեց այն վերապահ վարմունքը որմէ երբեք հեռացած չէր արդէն: Բայց հակառակ այդ ամէնուն, նախանձը կը շարունակէր իր գործը Տընիգի սրտին մէջ:

Մ. Մէլքոֆ և աղջիկը վերջապէս մեկնեցան:

Տիկ. տը Կոֆան այցելուներուն բնկերանալէ ետքը վերադարձեր էր Անտոէի քով: Գալով Տընիգի, կ'ուշանար գալու: Երիտասարդը՝ գիտակ անոր դժգոհութեան՝ խորին ցաւ կը զգար այս փոթորկալից հովէն որ առաջին անգամ ըլլալով կ'իյնար իրենց սիրոյն վրայ: Վայրկեանները կ'անցնէին յամբօրէն: Անտոէ պահ մը խօսակցեցաւ Տիկ. տը Կոֆանի հետ:

Վերջապէս Տընիգ երեւցաւ: Սաստիկ տոգունած էր, դիմագծութիւնը կծկուած: Պատրուակելով թէ յոգնած է, լուռ կը մնար: Իր սենեակը դառնալու պահուն, պարզ բարեկրթութեամբ մը բարեւեց Անտոէն: Երիտասարդը մեկնեցաւ տխուր:

Կայսրուհիի ճամբէն իջնելու ատեն, սաստիկ կը յանդիմանէր ինքզինքը: Հազար անգամ լաւագոյն չէ՞ր անքաղաքավար գտնուիլ մանկամարդ ռուս աղջկան հանդէպ, որուն նկատմամբ բացարձակապէս անտարբեր էր ինքը, քան թէ դժգոհ թողուլ Տընիգը: Իր այս վհատութիւնը անգամ մըն ալ իրեն կը յայտնէր սիրոյն մեծութիւնը: Հազիւ թէ ընթրեց, և պառկեցաւ: Քունը վրդովալից եղաւ:

Յաջորդ օրը կը տատամսէր Բրէննիի ճամբան բռնելու: Ի՞նչ տրամադրութեան մէջ պիտի գտնէր Տընիգը: Եթէ անոր դժգոհութիւնն աւելի՝ չեչտուած էր: Եթէ խզում մը պիտի ըլլար, վախճանը իրենց մտերմութեան: Եւ դանդաղօրէն կը յառաջանար, սիրտը տխրած, հոգին վնասած:

Տընիգ զրան առջեւ կը սպասէր: Անտոէ շունչ առաւ: Մանկամարդ աղջիկը առաւել քան երբեք գոռովալի եղաւ: Իրենցմէ ոչ մէկը չարժարձեց նախորդ օրուան վշտալի յիշատակը:

Այդ օրը Տընիգ ինքզինքը ֆիզիքապէս աւելի ուժով կը զգար: Անտոէի հետ կարճ պտոյտ մը ըրաւ Արիանայի հիանալի պարտէզին մէջ, որ մօտիկ էր մանկամարդ աղջկան տանը: Ժամանակը ուշ էր, և իրենցմէ ուրիշ պտոյտ ընող չկար: Մութնալու վրայ էր: Չախ կողմը լինը աղօտ, գորշ գոյն մը կ'առնէր. աջակողմը, քաղաքը կծկուած կը թուէր մայր եկեղեցիին շուրջը, որ իր հոյակապ տեսքով և երկսւ աշտարակներով կ'իշխէր ամէնուն վրայ: Յուրա հով մը կը սկսէր փչել. քայլերնին փութացուցին, և Տընիգի բնակարանին դրան առջեւ Անտոէ հրաժեշտ առաւ անկէ:

Երիտասարդը կը ճառագայթէր. իր սէրը որ պահ մը վտանգուած էր նախորդ օրուան փոթորիկէն, կը վերականգնէր, և նոյն իսկ այդ փոթորիկին մէջ նոր աշխոյժ մը գտնել կը թուէր: Երիտասարդին զգացած ուրախութիւնը չափազանց քաղցր էր: Ամպոտ օր մը վերջ, արեւոտ առտու մը՝ մասնաւոր պայծառութեամբ մը կ'երեւայ մեր աչքին:

Նախանձի համր տեսարանէն ետքը, որ պահ մը այնքան վշտագններ էր երիտասարդը, Անտոէ առաւել քան երբեք համոզուեր էր թէ Տընիգ կը սիրէ զինքը: Բարեկամութիւնը չունի այսպիսի պոռթկումներ, վայրկեանական զայրոյթներ, կամ գոհ, եթէ դիպուածով այդպիսի բան մը պատահի, աւելի յամբարար նախկին վիճակը կը գտնէ: Հիմա, ա՛լ տարակոյս չկար: Տընիգ զինքը կը սիրէր, ինչպէս ինք կը սիրէր Տընիգը:

Այս ստուգութիւնը նոր շլացում մը պատճառեց երիտասարդին:

Տարւոյն այդ եղանակին, գիշերը չուտ կուգայ արդէն: Անտոէ քալելով կտրեց Բրէննիէն Շամբէլ տանող ճամբան. պէտք կը զգար քալելու իր ուրախութիւնը պօռալու ամառի ճամբաներուն վրայ:

Յաջորդ օրը երկու երիտասարդները վերսկսան իրենց

անուշ սովորութիւնները: Ա՛լ չկար մտահոգութիւն կամ անձկութիւն. փոխադարձ համակրանքի ստուգութեան մէջ կ'ապրէին: Ամէն օր իրենց հոգիները կը ձուլուէին իրարու մէջ: Ժամեր կային որ իրենց այնպէս կը թուէր թէ իրենց մտերմութիւնը կատարեալ է. ա՛յնքան բացարձակ էր իրենց երջանկութիւնը:

Բ.

Հոկտեմբերը վերջանալու մօտ էր. հիւսիսային ցուրտ հով մը կը փչէր յաճախ: Լիճը յուզուած էր. վեր բարձրացող ալիքները իրարու կ'ընդհարէին, և յետոյ կուգային յամրօրէն և ներդաշնակօրէն կը զարնուէին եղերքին: Այս աղմուկը չարաշուք բան մը ունէր իր մէջ: Ծառերը, այն գեղեցիկ հսկայ ծառերը որոնք երբեմն կը հովանաւորէին Տընիզի տան դարաստափը, կը կորսնցնէին իրենց տերեւները: Մի առ մի կ'իյնային անոնք յամրօրէն. օդին մէջ պտակելով կուգային մեղմիւ կը կենային ճամբուն ջրակոյտներուն կամ մարգագետնին գունատած խոտերուն վրայ:

Մէկ քանի օրեր բաւական եղեր էին բնութիւնը փոխակերպելու համար: Ա՛լ չկային պայծառ լոյսեր, այլ աղօտ թերաստուերներ միայն: Թռչունի դայլայներն ալ նուազած էին, և տերեւաթափ ճիւղերուն մէջ հովին ողբազին սուլիւնը կը լսուէր:

Մարդ ակամայ կ'ազդուէր իրերու այս մեղամաղձոտութենէն: Ի զուր կը փորձէր հակազդել, զուրսի ցուրտին հակադրել ներքին ուրախութիւնը, փոխուած բան մը կար: Սիրտը կ'ենթարկուի տարւոյն եղանակներուն օրէնքին: Աւելի՛ ոգեւորութիւն կայ դարնան, աւելի՛ թուլութիւն՝ աշունին: Տընիզի և Անտէի սէրը կ'ենթարկուէր այս օրէնքին: Անտէ, առանց յայտնի պատճառի, կ'ունենար թախճոտ, բայց շատ քաղցր պահեր, որոնք կը ներդաշնակէին վայրկենին շրջագծին:

Այս մեղամաղձութիւնը պիտի չեչտուէր տակաւին: Աննշան միջադէպ մը իրերը զահավիժեց:

Տընիզ, առաջին ցուրտերէն մտրակուած, և կարծելով թէ վերստին ձեռք բերած է իր ուժը, վերսկսեւ էր իր երբեմնի զբաղումները: Ուստի որոշեց երթալ մինչեւ Իվուառ, տեսնելու իր «պղտիկ ընտանիքը» Տեղւոյն վրայ կարգ մը հրահանգներ պիտի տար, զորս անհրաժեշտ կը նշկատէր: Եւ արդէն այնպէս կը կարծէր թէ լիճին վրայ պտոյտ մը օգտակար պիտի ըլլայ իրեն:

Հիւսիսային հովը դադրած էր: Այնան այնպիսի օր մըն էր որ կարծել կուտար ամառուան վերադարձը: Անտէ պիտի ճաչէր բարեկամ ընտանիքի մը մօտ, որ Տիվօն օդափոխութեան եկած ըլլալով, տակաւին հոն կը գտնուէր: Յաճախ, և հազարումէկ պատճառանքներով Անտէ մերժած էր անոնց հրաւերը: Բայց որովհետեւ միշտ կը պնդէին, ա՛լ չէր կրնար փախուստ տալ: Իրեն շատ դժուար կուգար սակայն խախտել իր սիրելի սովորութիւնները: Տընիզը ամէն օր տեսնել, հոգ չէ թէ վայրկենի մը համար, իրեն համար պէտք մը եղած էր: Բայց կը յուսար կանուխ դառնալ ինքնաշարժով, և անցած ատեն բարեւել մանկամարդ աղջիկը:

Տընիզ միեւնոյն կերպով կը մտածէր, կը յուսար Բրէնեի հասնիլ կանուխկէկ: «Խոհեմութիւն ըրած կ'ըլլաք», կ'ըսէր Տիկ. տը Կօֆան: «Շատ քաղցր պիտի ըլլայ», կը մտածէր Տընիզ:

Առտուան ժամը իննին մանկամարդ աղջիկը կը մեկնէր Ժընէվի կայարանէն, և քալելով կ'երթար Մօն Պլան փողոցը: Թեթեւ մշուշ մը ծածկած էր լիճը: Հազիւ կը նշմարուէր շոգենաւը որ քանի մը մեղր հեռուն կը գտնուէր: Գիտնալով որ ժամանակէն առաջ եկած է, Տընիզ դանդաղօրէն կը յառաջանար, գլուխը խոնարհած. կրնար ըսուիլ թէ իր երազն էր որ այդ գիրքը տուած էր իրեն: Ոչինչ այնքան խոնարհ կ'ընէ մարդս, որքան փոխադարձ սէրը:

Քարափին վրայ մէկ քանի հոգի կ'երազէին իրենց քայ-
լերը: Ճամբորդներ էին որ կը կարծէին թէ ուշ մնացած են:
Տընիզ պիտի անցնէր փողոցը քարափէն չափնող կառու-
ղիէն, ուստի գլուխը վեր առաւ: Իր քիչ մը տոգոյն այ-
տերը կարմրեցան: Անտուէն տեսեր էր, որ խոնարհութիւն
մը ըրաւ, հարցուց ի՛նչպէս ըլլալը, բարի ճամբորդութիւն
մաղթեց և ըսաւ պարզապէս. «Ա՛յս իրիկուն»: Այս ամէնը
շատ թրագորէն անցաւ, բայց ի՛նչ քաղցր էր:

Քարափին վրայ Անտուէի ինքնաշարժը յամբարէն կը յա-
ռաջանար: Տընիզ նստած էր նաւուն յառաջակողմը և նայ-
ուածքովը կը հետեւէր երիտասարդին: Մեկնումի սուր ձիւք
սարսուցուց մանկամարդ աղջիկը: Նաւը բացուեցաւ, յե-
տոյ սկսաւ առաջանալ լիճին զուիցերիական եզերքէն: Հե-
ռաւոր հորիզոնին վրայ, ինքնաշարժը աներեւոյթ կ'ըլլար:

Տընիզ երջանիկ էր: Մշուշը կը փարատէր: Արեւը կը
խաղար ջուրերուն վրայ, կը գունաւորէր նաւուն թողած
հետքը: Յետասկողմը նուազախումբը ծանօթ քաղցր եղա-
նակներ կը զարնէր: Մանկամարդ աղջկան երազանքը՝ նա-
ւուն մեղմ շարժումներուն և երգուած քաղցր եղանակնե-
րու ներդաշնակութեան տակ՝ կարծես սովորականէն աւելի
թռիչ կառնէին:

Նիօն իջնելէ ետքը, Տընիզ ուրիշ նաւ մը նստաւ որ
կը բանէր լիճին ֆրանսական եզերաց վրայ գտնուող գիւ-
ղերու միջեւ: Նախ Նէռնիէ մօտեցաւ, յետոյ Իվուաու: Ժա-
մը 11 էր: Այլ մշուշ չկար լիճին վրայ: Յամաքը կը շողար
պայծառ լոյսերու մէջ:

Իվուաուի մէջ Տընիզ անցաւ երկար անցքէն որ կը
միացնէ նաւամատոյցը գիւղին: Ծայրը հասնելուն ծանօթ
ծերուկ ձկնորս մը բարեւեց զայն, և ինքզինքն անոր տրամա-
դութեան տակ զբաւ: Մէկ անակնկալն էր այս, իր բա-
րեկամուհիներէն մէկու. Օր. Ա. . . ի որուն բնակարանն
իրենին մօտ էր: Իր բարեկամուհիին ճամբու յոգնութիւնը
խնայելու համար, իր նաւակը զրկեր էր անոր:

Տընիզ քիչ մը չափազանց արագօրէն ցատկեց թեթեւ
նաւակին ծայրը, որ կապուած էր կամրջակին ցիցերէն
մէկուն: Դտքը սահեցաւ, նաւակը ծռեցաւ, դարձաւ, և
Տընիզ ինկաւ ջուրը, որ բարեբախտաբար շատ խորունկ
չէր այդտեղ: Երկիւղի կարճատեւ վայրկեանէ մը ետքը,
աղջիկն զգաց որ ձկնորսը իր հուժկու բազուկներով վեր
կը հանէ զինքը: Հիմա կը ժպտէր: Ձկնորսը ուժով թիա-
վարել սկսաւ, թիկնոցը աղջկան ուսին վրայ ձգելէ ետքը:

Տընիզ բարեկամուհւոյն տունը հասնելուն պէս հա-
գուստը փոխեց. նստաւ աղուոր կրակի մը առջեւ ուր դի-
զած էին շագանակենիներու ճիւղեր, խնդաց պատահածին
վրայ, և կէս օրէն ետքը իր գործերովը զբաղեցաւ: Ժամ
5ին Օր. Ա. . . ի ինքնաշարժը Բրէննի կը տանէր զինքը:

Գլխուն եկածը պատմեց նախ հօրաքրոջը, յետոյ Անտ-
ուէր, որ կուգար կէս ժամ ետքը: Երկուքն ալ իրեն հետ
փորձեցին խնդալ, բայց վախնալով որ Տընիզ մի՛ գուցէ
պաղ առած ըլլայ, համոզեցին որ երթայ պառկի: Հակա-
ռակ իր ոգեւորութեան, ուր քիչ մը ջլայնոտութիւն կը
նշմարուէր, վրդովիչ տոգունութիւն մը պատած էր դէմքը:

Յաջորդ օրը քիչ մը տենդ ունեցաւ: Ընտանիքին բը-
ժիշկը կանչուեցաւ, որ ո՛չ թէ անոր քիչ մը պաղ առած
ըլլալը, այլ առողջական ընդհանուր վիճակը մտահոգու-
թեան արժանի գտաւ, որովհետեւ չէր բարւոքիր: Հաւա-
նաբար Տընիզ պիտի հարկադրուէր ձմեռը տաք կլիմայի մը
տակ անցընել:

Անտուէ ամէն օր այցելութիւն մը կուտար Բրէննի:
Եւ որովհետեւ Տընիզ սենեակէն դուրս չէր ելլեր, Տիկ.
տը Կօֆան էր որ զինքը կ'ընդունէր: Դժուարութիւն չէր
կրած գուշակելու այն կապը որ երկու երիտասարդներն
իրար կը միացնէր: Առանց այդ կապին ուժգնութեան
վրայ ճշգրիտ գաղափար մը ունենալու, գիտէր միայն թէ
շատ լուրջ էր, և այդ պատճառով իսկ աւելցած էր իր հա-

մակրութիւնը Անտոէի վրայ, զոր արդէն իսկ զաւակ մը կը նկատէր: Ուստի Տիկ. տը Կօֆան բացուեցաւ անոր:

— Իրաւ որ, սիրելի բարեկամս, ըսաւ, վախ մը ունիմ սրտիս մէջ:

— Ինչո՞ւ վախնաք, պատասխանեց Անտոէ: Օր. Տընիզ երկու ամիս առաջ աւելի՛ հիւանդ էր Թօնօնի մէջ, քան թէ այսօր: Ընդհուպ կատարեալ ապաքինութեան շրջանի մը մէջ պիտի գտնուի, և ձմեռը արեւոտ երկիր մը անցընելով, առաւել քան երբեք առողջ պիտի ըլլայ:

— Աստուած տայ որ այնպէս ըլլայ:

— Այդպէս պիտի ըլլայ: Վստահ եղիք: Եւ տեղափոխութեան ձեր բոլոր ծրագիրներուն մէջ, ազատօրէն կըրնաք զիս ալ ձեր տրամադրութեան տակ ունենալ: Ասով մեծապէս գոհ պիտի թողուք զիս:

Անտոէ կարելին կ'ընէր Տիկ. տը Կօֆանը ապահովելու համար, բայց ինք ալ երեւալ ուզածէն աւելի մտահոգ էր:

Հիւանդութեան այս քանի մը օրերը որքա՞ն երկար կ'երեւային իրեն: Անշուշտ Տիկ. տը Կօֆանի հետ Տընիզի վրայ խօսիլը իրեն համար զուրկ չէր շահագրգռութենէ, այս կերպով կ'իմանար շատ բաներ, զորս անկարելի էր որ գիտնար առանց աւուր, և որոնք հազար անգամ աւելի սիրելի կ'ընծայէին իրեն մանկամարդ աղջիկը: Այսու հանդերձ Տընիզի ներկայ չգտնուիլը մեծ պակաս մըն էր իր սրտին: Անշուշտ գիտէր թէ մօտիկն էր և միայն իր վրայ կը մտածէր, բայց չէր տեսներ զայն, և ասիկա վիշտ մըն էր իրեն:

Վերջապէս, Իվուառի դէպքէն տասր օր ետքը Տընիզը գտաւ, սովորականէն աւելի տկար: Անոր կենսունակութեան մէկ մասը գացած էր կարծես. պիտի վերադառնա՞ր երբեք: Որքա՞ն տկարութիւն կար հիմա իր շարժումներուն մէջ:

Մտահոգութեան այս պատճառին վրայ եկաւ ուրիշ մըն ալ աւելցաւ. Տընիզ փոխուած էր ո՛չ միայն արտաք-

նապէս, այլ եւ ներքնապէս: Իրեն հետ ունեցած յարաբերութեանց մէջ բոլորովին տարբեր էր: Անտոէ կը զգար զայս: Եւ այս փոփոխութիւնը, որուն կարեւորութիւնը կը գուշակէր երիտասարդը, չէր կրնար սակայն սահմանել զայն: Տընիզի սէրը իր վրայ՝ չէր նուազած, ընդհակառակն աւելի սաստկացած կը թուէր, նոյնիսկ անոր թախծոտ նայուածքէն կը գուշակուէր: Բայց փոխանակ արտայայտուելու, կ'աշխատէր թաքուն մնալ: Ինչո՞ւ այս յետադարձ շարժումը. ինչի՞ պէտք էր վերագրել ընթացքի այս փոփոխութիւնը: Տընիզ իմացած էր արդեօք իր անցեալ ամօթալի կեանքը: Իրիկունը և գիշերուան մէկ մասը պարապ ենթադրութիւններով անցուց:

Յաջորդ օրուան այցելութիւնը ճշմարտութիւնը յայտնեց իրեն: Տընիզ ի զուր փորձեց հաճելի երեւնալ. ամպը կը շարունակուէր: Անտոէն մտահոգ տեսնելով, հասկցաւ թէ պարտաւոր էր ուղղամտօրէն բացատրութիւն մը տալ անոր: Եւ ատիկա՝ անմիջապէս:

Ըստ սովորութեան, անուղղակի եղաւ այդ բացատրութիւնը: Երբեք յայտնապէս իրարու խոստովանած չըլլալով իրենց սէրը, չէին կրնար նաեւ ըսել անոր փթթումին արգելք եղող խոչընդոտները: Բայց երկուքն ալ շատ լաւ կը հասկնային այս ծածուկ յեղուն:

Մանկամարդ աղջկան կարգացած վերջին գիրքերէն մէկը՝ նորէն մէջտեղ կը գնէր եղբրական կերպով այն վերջովի խնդրը որ յաճախ յուզած էր մանկամարդ աղջիկը: Գրքին անունն էր՝ Խղճախառութիւններ, և հեղինակն էր Խալապի յայտնի վիպագիր մը: Հերոսուհին, Սղէլա, հակառակ իր սիրոյն, ետ կը կենար ամուսնութենէ, իր հիւանդացին վիճակին պատճառով: Իր սիրականը, Տանիէլ, չէր հասկցած այս խղճահարութիւնը, և Սղէլայի մերժումը անոր սիրոյն պաղելուն վերագրելով, յուսահատութեան վայրկեանի մը մէջ անձնասպան եղած էր:

Տանիէլի անձնասպանութիւնը խորապէս վրդոված էր

Տընիզը: Իր կացութիւնն ալ ճիշդ ու ճիշդ Սղէլլային չէ՞ր նմանիր: Այս վերջին հիւանդութիւնն և վերջին ընթերցումը իրեն առիթ եղեր էին ցաւագին զարթնումի մը: Աշնան այս գինովցնող շաբաթներու միջոցին, Անտոէի մօտ, ամէն բան մոռցեր էր, և՛ ծանր հիւանդութիւնը որմէ բռնուած կը կարծէր ինքզինքը. և՛ խղճահարութիւնները որոնք վրդովեր էին զինք երբեմն: Սէրը չի՞ վարագուրեր բոլոր ինչ որ արգելք կ'ըլլան իրեն:

Բայց հիւանդութիւնը նորէն երեւան ելեր էր յանկարծ, և զարթնումն ալ տղի ունեցեր էր անխուսափելի կերպով: Մասնաւորապէս իրիկուն մը, տենդի նոպայէ մը վերջ, Տընիզ այն համոզումն ունեցեր էր թէ իր օրերը համրուած են: Աչքերը արցունքով լեցուած, փորձեր էր վանել այդ մահաշուք նախազգացումը, բայց ի զուր: Աղօթեր էր, բայց վարի ձայներն ալ վերի ձայներուն հետ կը ներդաշնակէին կարծես, Տընիզի յիշեցնելու իր կեանքի դիւրաբեկութիւնը:

Ժամանակաւ ներքին բուռն պայքարներէ ետքը, մանկամարդ աղջիկը համակերպեր էր իր մօտալուտ վախճանին: Քրիստոնէական հաւատքը ամրապնդեր, մխիթարեր էր զինքը: Բայց այսօր մինակ չէ՞ր: Անտոէ մաս կը կազմէր իր կեանքին: Խնդիրը աւելի՛ կ'նճուէր էր: Կեանքին կապուած էր այժմ: Ուստի հիմակուան պայքարը առաջուրնէ աւելի բուռն, վշտագին էր: Երիտասարդին ձեռքը զինքը աշխարհի կը կապէր: Անոր ընկերակցութեամբ, կեանքը ճոխ, գեղեցիկ կը թուէր իրեն: «Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ» կը գոչէր իր խորհրդաւոր ճակատագրին դէմ մղած այս պայքարին մէջ: Ո՛հ, հիմա ո՛րքան կը բաղձար վերստին ձեռք բերել իր առողջութիւնը: Բայց կը զգար թէ իր ըմբոստացումը զուր էր, և իր բաղձանքին իրագործումն անկարելի...: Բարեբախտաբար մանկամարդ աղջկան հաւատքը յաղթական կը մնար, և պայքարը, հակառակ ամէնուն, կը վերջանար Տընիզի խաղաղ համակերպութեամբ:

Այսուհանդերձ պէտք էր Անտոէի յայտնել տրուած որոշումը, և յետոյ, ու մանաւանդ, օգնել որ ընդունի զայդ: Տանիէլի անձնասպանութիւնը մղձաւանջի մը պէս կը հետապնդէր Տընիզը:

Անտոէի տուաւ Խղճահարութիւններու հատորը, հարցուց թէ ի՞նչ գաղափար ունի այս գրքին վրայ: Ասիկա մանկամարդ աղջկան համար նախատեսուած առիթը եղաւ, անկեղծ բացատրութիւն մը տալու երիտասարդին:

Մինակ էին: Տիկ. աը Կօֆան իրիկուան ճաշի առեւնը միայն պիտի գար: Սենեկապանուհին նոր վառեր էր քարիւղի հին յամբարը, և վարագոյրներն ալ իջեցուցեր էր:

Ամէն թիւրիմացութիւն փարատելու ժամն եկածին պէս, Տընիզ տկար կը զգար ինքզինքը: Թերեւս պիտի ուզէր յետաձգել խնդիրը. բայց տիրող լուծութիւնը զայն մէջտեղ դրած էր կարծես: Անտոէ՝ մտածկոտ՝ կը սպասէր տրուելիք բացատրութեան: Մանկամարդ աղջիկը յայտնապէս զգաց ատիկա, Այն առեւն պատմեց Խղճահարութիւններու նիւթը: Այդ միջոցին սքօղուած բառերով իր համակրութիւնը յայտնեց Սղէլլայի: Առանց վերապահութեան կը գնահատէր աղջկան որոշումը: «Ատկէ ուրիշ բան չէր կրնար ընել» ըսաւ: Կը մեղքնար Տանիէլը, բայց չէր յաջողիր զայն հասկնալ: Կը ցաւէր անոր անձնասպանութեան վրայ, որ լուծում մը չէր խնդրոյն: Քաջարի, քրիստոնէական համակերպութիւն մը ճակատագրին, զոր մերինէն տարբեր Ձեռք մը կը վարէ, ո՛րքան իմաստուն — և գեղեցիկ ալ — պիտի ըլլար:

Այս նիւթին վրայ Տընիզ կը ճոխանար, և Անտոէ երբեք չէր տեսած մանկամարդ աղջիկն այս աստիճան պերճախօս, բառին իրական իմաստով: Կը տարփողէր հոգիի կապերը. ուր որ անոնք չկային, կարելի՞ էր խօսիլ սիրոյ վրայ: Եւ կարգ մը պարագաներու մէջ, որոնք թէեւ բացառիկ, բայց իրական և անողոք են, — և կարծես Տընիզ յալանապէս ըսել կ'ուզէր՝ «մեր պարագային» —, այդ հո-

գիւ կապերը բաւական չե՞ն: Ինչո՞ւ խաբուիլ, անկարելին երազել: Իմաստութիւնն այն չէ՞ որ մեր կամքէն անկախ իրերէն և պարագաներէն հաննք հնար եղած երջանկութիւնը:

Տընիզ լոնց: Կը մտածէր թէ սպառած է բոլոր այն փաստերը որոնք կը հաստատէին իր պարզած ու պաշտպանած քեզը: Անտուէ երբեք զայն միեւնոյն ատեն այնքան մօտիկ զգացած չէր իրեն, — և իր սիրտը այս հոգեկան գրկախառնումին տակ կը նուաղէր ուրախութենէն —, ոչ ալ այնքան հեռու զգացած էր: Իր մարմինը այս պահուստ եթերային ձեւ մը առած էր:

Այս խօսակցութեան միջոցին, երիտասարդը մերթ րնդ մերթ միավաճակեցողով պատասխանած էր, որոնք ի յայտ կը բերէին իր երկմտութիւնը՝ այս կսկծալի պարագային մէջ: Իրաւ է որ խնդրոյն ծագումը հեռուէն նշմարած էր, բայց դիտմամբ չէր մտածած անոր վրայ: Եւ հիմա, խնդիրը կը ներկայանար եղբերական կերպարանքով մը: Տընիզ գուցէ իր կինը չպիտի ըլլար բնաւ: Մանկամարդ աղջիկն այս կէտին վրայ անողոք կը թուէր այս վայրկեանին: Եւ յետոյ, դէպքերը գուցէ հարկադրէին խնդրոյն այս ցաւադին լուծումը. մի՛ գուցէ երկարատեւ հիւանդութիւն մը կամ մահ:...

Այս մտածումին վրայ Անտուէ սրտին մէջ ազամայ և անակնկալօրէն սոսկալի ընդվզում մը զգաց, և չուզելով բան մը յայտնի ընել Տընիզի առջեւ, որ արդէն դառն տխրութեան մէջ ընկղմած էր, լոնց: Չկրնալով պատասխան մը գտնել, մեկնեցաւ մանկամարդ աղջկան քովէն: Թեւին տակն առած էր Տընիզի տուած գիրքը՝ Խղճաբանութիւնը: Կը բաղձար զայն բանալ անմիջապէս և ածապարանքով կարդալ. բայց ճամբան մութ էր: Լօզան փողոցին մէջ կառք մը նետուեցաւ, շուտով իր պանդոկը հասնելու համար:

Ժամը եօթն էր: Անտուէ կտրակուրը իր սենեակը բե-

րել տուաւ: Ճաշելով հա՛ դերձ, կը կարդար Խղճաբանութիւնները: Քանի՛ կը դարձնէր գրքին էջերը, կ'ուրուագծուէր Սղէլլայի գրաւիչ, բայց նաեւ վրդովիչ դիմաստուերը: Տընիզի քոյրն էր ան պարզապէս: Սղէլլա կաթոլիկ իտալացի էր, Տընիզ՝ բողոքական, ֆրանսացի, բայց երկուքն ալ քրիստոնեայ էին, և ցեղի ու դաւանութեան խտրութիւնը կ'անհետանար իրենց հոգիին նոյնութեան մէջ. միեւնոյն կերպն ունէին զգալու, լուծելու բարոյական կեանքի մեծ խնդիրները: Կրօնական խորհրդագրածութիւնը հրկուքին մէջ ալ կողմնացոյց մըն էր: Կ'ընեն անհրաժեշտ զոհողութիւնը՝ սիրտերնին արիւնի մէջ, որովհետեւ կին են խորապէս. բայց այս զոհողութիւններն իսկ իրենց համար քաղցրութիւն մը ունին, հակառակ իրենց դառնութեան: Ո՛հ, պատճառն այն է որ սէրը, կեանքը, մահը, յաւիտեանականութեան տեսակէտէն դիտելով՝ բոլորովին տարբեր իմաստ մը կ'առնեն:

Ասիկա Անտուէի համար յայտնութիւն մըն էր նոր մարդկայնութեան մը: Կը կարծէր ճանչնալ կինը. չէր ճանչնար ո՛չ Սղէլլան, ոչ Տընիզը, լաւ եւս կէս մը միայն կը ճանչնար: Ինչ որ Քրիստոնէութիւնը կը ներշնչէր անոնց, նոր, խորհրդաւոր կուգար իրեն:

Ընթերցումը աւարտելէն ետքը, ընդվզումը կը գոռար միշտ երիտասարդին սրտին մէջ: Աւելի լաւ կը հասկնար Տանիէլը, քան Սղէլլան: Այս վայրկեանին իր մէջ հեթանոս լարը միայն զգալի կ'ընէր իր ձայնը, բողոքելով բախտի անիրաւութիւններուն դէմ: Կրօնական կեանքի սերմերը զոր կարծած էր նշմարել իր հոգիին մէջ, վայրկեանաւոր զոր կարծած էր նշմարել իր հոգիին մէջ, վայրկեանաւոր զոր կարծած էր նշմարել իր հոգիին մէջ էին կամ մեռած: Կարծելով գուշակել թէ Տընիզի խղճահարութիւնները գլխաւորաբար իր հաւատքէն առաջ կուգային, զայրացաւ անոր քրիստոնեայ ըլլալուն:

Իր վրդովումին մէջ հկողհեռէ ամէնէն յիմարական որոշումները կուտար: Նախ կը խորհէր Ժընէվէն հեռանալ,

փախչիլ Տընիզէն և միանգամայն այն կարգ մը պայքարներէն, որոնց յառաջաբանն էր միայն այդ օրը: Բայց լաւ մտածելով, այսպիսի որոշում մը վատ և անիրագործելի կ'երեւար իրեն: Ի՞նչ պիտի ըլլար ինք Տընիզէն հետո:

Յետոյ, լաւագոյն կը համարէր Տընիզի խօսիլ: Տանի-էլէն աւելի մտացի, վճռական ապացոյցներ պիտի գտնէր որոնք պիտի կակուղցնէին Տընիզի կամքը, և զայն պիտի մղէին իր սրտի՛ն միայն մտիկ ընելու:

Բայց ի վերջոյ բանականութիւնը լսելի կ'ընէր իր վճիռ ձայնը: Կը ցուցնէր թէ խոչընդոտը ո՛չ թէ մանկամարդ աղջկան սրտի կամ կամքի քմահաճոյքներուն, — որովհետեւ ան չպիտի ուզէր զուր տեղը զինքը տառապիցնել —, այլ բուն իսկ իրականութեան մէջ էր: Հիմնական խոչընդոտը Տընիզի հիւանդութիւնն էր: Ի՞նչ ընթացք պիտի ունենար այդ հիւանդութիւնը: Ահա նոյն ինքն խնդրոյն հանգոյցը: Եթէ ատոր ծնունցած մտահոգութիւնները անհիմն կամ գոնէ չափազանցուած էին, — և ատիկա ապագան միայն կրնար ցուցնել —, այն ատեն Տընիզի խղճահարու-թիւնները, գոյութեան պատճառ չունենալով, ինքնին պիտի իյնային, և մանկամարդ աղջիկն իր կիներ պիտի ըլլար: Եթէ, ընդհակառակն, հիւանդը ուժէ իյնար միշտ և մահը վրայ հասնէր, անհրաժեշտ պիտի ըլլար տեղի տալ անխուսափելիին առջեւ:

Կրնար ըլլալ նաև որ, — և ասիկա երրորդ լուծում մըն էր —, Տընիզ քաջաոգի վիճակ մը չունենալով հանգերձ, կայուն մնար: Մեր շուրջը ո՞րքան տկարակամ մարդիկ մինչեւ խոր ծերութեան կը հասնին: Այս պարագային, պատեն ժամուն պիտի կրնար ողորձել մանկամարդ աղջիկը:

Այսպէս, ժամանակը, գերագոյն դատաւորը, պիտի որոշէր ամէն բան: Քանի որ Տընիզ ձմեռը տաք կլիմայի մը տակ պիտի անցընէր, հարկ պիտի ըլլար գարնան կամ գոցէ աւելի ետքի ձգել ու և է վճռական որոշում: Վաղը, երիտասարդը բան մը պիտի չըսէր իր ընդվզումին վրայ:

Պիտի չվիճաբանէր ալ անոր հետ, չվտանգելու համար անոր այնքան սիրելի և երերուն առողջութիւնը: Ժամանակը նրբամիտ մեղմէ շատ աւելի լաւ ելք մը կուտայ ըստ երեւութիւն ամէնէն աւելի անկ կացութիւններու: Այս սփոփարար մտածումներով երիտասարդը սկսաւ քնանալ:

Նոյն իրիկունը Տընիզ չկրցաւ հանդարտ անցընել: Ծաշէն առաջ պառնեցաւ, ինքզինքը ջլատուած զգալով: Կ'երեւակայէր Անտոէն՝ Խղճահարութիւնները կարդալու զբաղած, և կարծես կը տեսնէր անոր բարկութիւնը:

Ինքը շատ խիստ վարւած չէ՞ր քիչ առաջ անոր հետ: Առանց ու եւ է զգուշաւորութեան՝ թանձր պատ մը քաշած չէ՞ր անոր և իր միջեւ: Եթէ, Տանիէլի նման, յիմարու-թեան վայրկեանի մը մէջ ինքզինքը սպաննէ՞ր, կամ զինքը լքէր, փախչէ՞ր...: Եւ այս ենթադրութիւնները նուա, զուժ կը պատճառէին իրեն:

Սրտի հանդարտութիւնը այն ատեն միայն կը գտնէր, երբ վե՛րը կը նայէր:

Խնդրոյն լուծում մը կար, միակ լուծում մը, Տընիզի հայեցակէտով: Եւ սա էր որ Անտոէ պէտք է Քրիստոնեայ ըլլար: Այն ատեն, և այն ատեն միայն, պիտի հասկնար, պիտի համակերպէր: Տեսանելի ընտանեկան յարկ մը պիտի չկազմէին. պզտ կ'ողաքներ պիտի չզուար-ճացնէին իրենց տունը: Բայց իրենք երկուքը, զիրենք միացնող հոգիի կապերով, պիտի կազմէին անտեսանելի ընտանիք մը, որ զուրկ պիտի չըլլար ուրախութենէ: Քիչ առաջ, երիտասարդին նորածին ընդվզումէն Տընիզ հասկըցած էր թէ ո՞րքան անկատար է տակաւին իրենց սէրը: Իրաւ է թէ իրար կը սիրէին, և կը սիրէին՝ մէկմէկէ չկրնալ բաժնուելու աստիճան. բայց իրենց հոգիները շատ մը կէտերու մէջ, և էական կէտերու մէջ, օտար կը մնային իրարու: Այսպէս պէտք չէր ըլլար: Մանկամարդ աղջիկը չէր կրնար գոհանալ անկատար սիրով մը, ուստի զէպի Անհունը ուղղեց սա սրտառուչ աղաղակը:

«Աստուած եմ, փոխէ՛ Անտոէի հոգին»:

Յաջորդ օրը երիտասարդը բերաւ գիրքը. խիստ հանդարտօրէն Տընիդի խօսեցաւ Սթէլլայի և Տանիէլի վրայ: Ինք ալ, Տընիդի նման, երիտասարդին անձնասպանութիւնը յիմարական գործ մը կը նկատէր, զոր յուսահատութիւնը կը բացատրէր՝ առանց արդարացնելու:

Տընիդ, իր սիրելիին կեանքին մասին ապահովուած, նուազ տենդոտ կերպով մտիկ ըրաւ անոր բացատրութեանց:

— Տանիէլի և Սթէլլայի համար, աւելցուց Անտոէ, — և իր շնչոք կարծես կ'ուզէր լռելեայն հասկնել՝ «Ինչպէս մեր երկուքին համար ալ» —, միակ իմաստուն ընթացքն էր սպասել գիտնալ: Երկուքին քով ալ՝ ինչո՞ւ այս կանխահաւ որոշումը: Իրենց ընթացքը կրնար ամէն բան փոխել: Ինչո՞ւ այս սրտամորմոք վիճակը, երբ դէպքերը զայն չեն հարկադրեր անողոքելի կերպով:

Տընիդ իմաստուն գտաւ մտածելու այս կերպը: Ինք ալ ուրիշ բան չէր խնդրեր, եթէ ոչ յուսալ, նոյնիսկ հակառակ ամէն յոյսի, յուսա՛լ միշտ: Եւ սակայն քրիստոնէական իմաստութեան գեղեցիկ խօսք մ'աւելցուց:

— Այո՛, ըսաւ, Սթէլլա շատ աճապարած է. իր պարագային լաւ կը պատշաճէր Աւետարանին խօսքը. «Շատ է աւուրն չար իւր»: Այսուհանդերձ, եզրակացուց, սպառնալիքը կախուած մնալով իրենց սիրոյն վերեւ, լաւադոյն պիտի ըլլար որ երկուքն ալ պատրաստ գտնուէին ընդունելու Աստուծոյ կամքը, ինչ որ ալ ըլլայ: Այս կամքին գէժ կ'ընդվզէր Տանիէլ, ասիկա իր տկարութիւնն էր: Սթէլլա՛ ընդհակառակն՝ իր հաւատքին շնորհիւ, կ'ընդունէր զայն, նոյնիսկ երբ կը խորտակէր իր երազները, և ասիկա իր ո՛ւժն էր:

Անտոէ չէր խորհած այս չորրորդ լուծումին վրայ, որ լաւագոյնն էր, որովհետեւ ներքնապէս օրը օրին կը լուծէր ամէնէն ողբերգական պարագաները: Սիրտ մը որ կան-

խաւ հանդարտօրէն կ'ընդունի ինչ որ Աստուած կը կամի իրեն համար, գերազանցօրէն իմաստուն սիրտ մը չէ՞: Սիրոյ և խաղաղութեան այս ճամբան, զոր կ'ուրուագծէր Տընիդ, երկար ատեն ներկայ մնաց երիտասարդին աչքին, և ատոր նայիլը բաւական կ'ըլլար հանդարտեցնելու նախորդ օրուան իր ընգվզումը:

Գ.

Նոյեմբերի առաջին օրերուն Տընիդ ինքզինքը աւելի՛ աղէկ զգաց, ուստի վարանեցաւ ժրնեւէն հեռանալու: Այդ տարին արդէն եղանակը բացառիկ կերպով նպատաւոր էր: Տիկին տը Կոֆան կը բաղձար մեկնումը փութացնել, բայց եղբօր աղջկան պնդումին վրայ աեղի տուաւ: Աւելի՛ ետքը պիտի մեկնէին Քան կամ Բօ:

Խիստ գեղեցիկ էին աշնան այս օրերը Լեմանի եղերքներուն վրայ: Դիշերները ցուրտ էին, առտունները ծառերու ճիւղերը ցօղով ծածկուած: Հեռուէն մարգագետինները կը նմանէին կակուղ գորգի մը՝ արծաթի նուրբ թելերով հիւսուած. քանի մը թռչուններ առանց աղմուկի կը սահէին ճիւղերուն մէջէն: Երբ իրենց թեւերը կը դըպչէին բարակ ճիւղի մը, ցօղը վար կ'իյնար յամրաբար: Կարծես աստղի անձրեւ մըն էր, որովհետեւ արեւը՝ հակառակ իր տեղունութեան՝ կը շողացնէր իւրաքանչիւր կաթիլը:

Գետինը ամուր էր, և այդ գետինին վրայ Անտոէի կորովի, ներդաշնակ քայլերը կը թնդային: Տարւոյն այս եղանակին, երիտասարդը կը սիրէր երկար պտոյտներ ընել, որոնք կ'օրօթէին իր մաահոգութիւնները, կը մարդէին իր մարմինը, և թռիչ կուտային իր երեւակայու-

թեան: Մասնաւոր հակամիտութիւն մը ունէր այն ճամբաներուն որոնք լիճէն կը բարձրանան մինչեւ Բրէնեիի բարձունքը՝ անոր կատարին շուրջը դառնալով, և յետոյ կը հակին դէպի ժիւղա: Կը սիրէր զանոնք՝ բուն իսկ իրենց համար, անոնց յուրջ գեղեցկութեան համար, բայց կը սիրէր նաև՝ իրենց արթնցուցած յիշատակներուն համար: Այնտե՛ղ հանդիպած էր օր մը Տընիզի, հօրաքրոջը հետ պտտկած ժամանակ: Այնտե՛ղ մանաւանդ կ'երեւակայէր զայն՝ իր թեւը մտած, ամբողջովին իրեն նուիրուած, առողջութիւնը գտած, որով մեծ ուրախութիւն կը պատճառէր իրեն:

Ժընեւ վերստացած էր իր սովորական կեանքը: Փողոցներուն մէջ օտարականներ չաա աւելի քիչ թուով կ'երեւային: Տեղացի տարրը աւելի ստուարաթիւ էր: Անտոէ կը սիրէր այս պարզ և քիչ մը խտամբեր դէմքերը: Այս ամբոխը, որ երբեք խիտ չէր, իր ամբողջութեան մէջ փիզիքական առողջութեան մը տպաւորութիւնը կը թողուր իր վրայ: Այսուհանդերձ այն շնորհալի հրապոյրը, այն չգիտեմ ինչը որ երբեմն կը թեւածէր հին Յունաստանի օդին մէջ, և զոր երբեմն մարդ կը գտնէ ի Բարիզ, Անտոէ հազուադէպ կերպով կը զգար հոս, և ատիկա կը պակսէր իրեն:

Ատոր փոխարէն ինչ որ Ժընեւի մէջ ամէնէն աւելի աչքին կը զարնէր, իմացական սեղմ կեանքն էր: Համալսարանը չըջապատող պարուէզներուն մէջ ուսումնասիրող, զուարթ երիտասարդութիւն մը կ'եռար: Ուսանողներու գտականքը՝ վառ գոյներով՝ զուարթ երանգ մը կը գնէին այս ոգեւորութեան մէջ:

Կազմուած խմբակներուն մէջ քանի մը ուսանողու հիներ ալ կ'երեւային՝ մեծ մասամբ Արեւելքի երկիրներէն եկած, կը խօսէին առաւելապէս գիտութեանց և փիլիսոփայութեան վրայ, հազուադէպ կերպով՝ գրականութեան, գեղարուեստի վրայ: Գրեթէ այս բոլոր դէմքերը խոհուն էին, և ոմանք՝ կանխահասօրէն լուրջ:

Անտոէի համար այս օրերը, հակառակ սովորութեանց կանոնաւորութեան, կ'անցնէին առանց միօրինակութեան: Տընիզ առոր հոգին կը մնար միշտ. Բրէնեիի ամենօրեայ այցելութիւնը որ երբեմն մինչեւ իրիկուան ընթրիք կ'երկարաձգուէր, այդ օրերու հիմնական կէտն էր. իր ենթարկուած տպաւորութեանց համեմատ, ամէն բան պայծառ էր կամ մոռալ: Մնացեալը՝ պտոյներ, ընթերցում, քաղաքին մէջ կառքով պտոյտ, Համալսարանին մէջ պահ մը հանգիստ, կը լեցնէին օրերը, բայց ոչ՝ կեանքը:

Երկու երիտասարդներու ամենօրեայ յարաբերութեանց մէջ՝ անցնող ժամանակը ոեւէ փոփոխութիւն չէր բերեր: Տընիզ իր գիրքերուն վրայ կը հսկէր՝ ապաւէտ ըսելու համար: Քտնի՛ կը տածէր, չամուսնանալու համար տուած որոշումը՝ բանաւոր ղէպքերէն պարտադրուած և Աստուծոյ կամքին համաձայն կը թուէր իրեն: Ուստի հակառակ կրած վիշտին, կը ջանար հոգին վարժեցնել իրաց այս վիճակին, իսկ Անտոէ կը փորձէր ամէն օր լեցնել իր ընդվզումները, սիրել մանկամարդ աղջիկը՝ ճիշդ այնպէս ինչպէս որ կ'ոգէր ան, բայց պայքարը ցաւառիթ էր միշտ, և արդիւնքը միշտ անստոյգ:

Տանիէլի և Սդէլլայի նկատմամբ Տընիզի հետ ունեցած խօսակցութենէն ի վեր, կրօնական խնդրը հարկեցուցիչ կերպով դրուած էր իր առջեւ: Յստակ, պայծառ ողջմտութեամբ մը, Տընիզ հանդիսաւորապէս հարատեւած էր թէ՛ իրենց սիրոյն մէջտեղ դրած խնդրոյն լուծումը՝ երիտասարդին հաւատքի զալուէն մէջ կը կայահար: Այն օրը որ Անտոէ հաւատացեալ մը ըլլար, իրենց մտերմութիւնը և հետեւապէս իրենց երջանկութիւնը աւելի՛ պիտի մեծնար, և այս կամ այն կերպով իրենց ենթարկուելիք փորձին աւելի տոկունութեամբ պիտի դիմադրէին:

Տընիզի այս յուզիչ կոչին՝ երիտասարդը պիտի բաղձար նոյն վայրկեանին իսկ պատասխանել. «Կը հաւատա՞մ»:

Իր էութեանը բոլոր ուժովը կը բաղձար հաւատալու, կը

փնտռէր, կրօնական գիրքերը կը ետրդար, կը փորձէր աղօթել: Բայց եթէ ծարաւը աւելի սաստիկ կ'ըլլար, դժբախտաբար չէր յիտեր կեանքի Աղբիւրին ճամբան:

Երբեմն կը յուսար նպատակին հասնիլ: Իր իմացականութիւնը չէր բողոքեր այլեւս քրիստոնէական կրօնի տարրական հաւատումներուն դէմ: Հոգեպաշտ կ'ըլլար: Բայց այս տարրական հաւատքը Տընիզի սպասած փոփոխութիւնը չէր: Ապահովաբար «հաւատք» բառը իր բերնին մէջ տարբեր նշանակութիւն մը ունէր: Երիտասարդին սիրտը պաղ էր, և Աստուած եթէ կար, իրեն համար տակաւին ծածկուած Աստուած մը կը մնար:

Օր մը Անտոնէ՝ Տընիզի տունը հանդիպեցաւ Ժընեւի համալսարանին ամէնէն համբաւաւոր ուսուցչին, Բրօֆէսէօր Տիւպուայի, որ փոքրահոսակ, նեղ ուսերով, թեւ թեւապէս կորաքամակ մարդ մըն էր, սեւ և միջակ երկայնութեամբ մօրուք մը և ցանցառ մազեր ունէր: Բազմութեան մէջ անտեսանելի կը մնար, ինչ որ զինքը կը բնորոշէր, երբ հետազոտող նայուածքով մը դիտուէր, առիկա իր բարոյական բնաւորութիւնն էր: Անտոնէ հաղիւթէ խօսած էր անոր հետ, երբ նշմարեց թէ Բրօֆ. Տիւպուա զօրաւոր իմացականութեան և պայծառ մտքի տէր էր:

Այս մարդը խորաթափանց նայուածք մը ունէր, ուստի Անտոնէ բազդատաբար պաշտպանողականի վրայ մնաց նախ: Իրեն այնպէս կուգար թէ այս անձանթը իր հոգին պիտի կարգար բաց գրքի մը պէս, և ամօթխածութեան զգացում մը մզեց զինքը ինքնամփոփուելու:

Յուսացեր էր որ Բրօֆ. Տիւպուայի այցելութիւնը կարճատեւ պիտի ըլլայ: Բայց, շատ չանցած, ինքնատիպ, գրաւիչ գտաւ զայն: Իրեն հետ խօսակցութիւնը զուարթ էր, ժպտուն, և բարձր գաղափարներով լեցուն:

Մեկնելու ատեն բոֆէսէօրը հրաւիրեց զինքը՝ այցելելու իր տունը, Բօլօնի:

Տընիզ, պատասխանելով Անտոնէի հարցումներուն, զոր մեծապէս շահագրգռած էր բրօֆէսէօրը, ժաք Տիւպուայի վրայ կարգ մը տեղեկութիւններ տուաւ: Մ. Տիւպուա Ժընեւի Համալսարանին մէջ գրականութեան ուսուցիչ էր, և իբր քառասուն տարեկան էր: Գիւղացիի զաւակ էր, ինքնազարգացմամբ յառաջ եկած: Իր ծնողքը, որ Նէօշաթէլի Քանդօնէն էին, երկար ժամանակ Սաւուայի մէջ մշակած էին Տիկ. տը Կօֆանի սեփական ագարակ մը: Իրապէս Տիկ. տը Կօֆան էր որ գուշակած էր Մ. ժաք Տիւպուայի արժէքը: Հողագործ ընել կ'ուզէին: Տիկ. տը Կօֆան իր ծախքով Ժընեւի մէջ ընտանիքի մը քով գրաւ զայն: Եւ աղան խիստ շուտով յուսացուածէն շատ աւելի մեծ յառաջդիմութիւն ցուցուց:

Ուսման հիմնաւոր պաշար մը ամբարեկէ ետքը, հինգ տարի շարունակ դաստիարակ եղած էր Ամերիկացի մեծահարուստ ընտանիքի մը մէջ, և անոր հետ բազմաթիւ ճամբորդութիւններ ըրած: Յետոյ հաստատուած էր Ժընեւ: Իր հեղինակած մէկ գիրքը՝ *Բարոյախօս*՝ յանկարծ զինքը յայտնած էր ֆրանսախօս Զուիցերլիոյ զարգացեալ դասակարգին: Վեց ամիս ետքը զինքը կը կոչէին Ժընեւի Համալսարանին ֆրանսական գրականութեան ուսուցչութեան աթոռին: Խիստ շուտով իր համբաւը աւելցաւ: Ուշագրաւ յօդուածներ հրատարակեց *Քորսքօնսանի* մէջ: Բարիզի մէջ քանի մը ամիս ժաք Տիւպուայի անունը յիշուեցաւ ապագայ խոստացող երիտասարդ գրական քննադատներուն մէջ:

Տիկին տը Սգալի վրայ ըրած մէկ ուսումնասիրութիւնը՝ առաջին աստիճանին վրայ գրաւ զինքը: Իր դասախօսութիւնները, իր բանախօսութիւնները՝ մանաւանդ ատկէ վերջը՝ բազմաթիւ ուժեղ բներ հրաւիրեցին իրեն:

Յաջողութեան ծայր աստիճանին մէջ, իբր երեսուն և երեք տարեկանին, երիտասարդ բրօֆէսէօրին առողջութիւնը ամենածանր խանգարում մը ունեցաւ: Երկու տարի շարունակ հարկադրուեցաւ Ժընեւէն հեռու մնալ և իրեն

տեղը փոխանորդ մը դնել, տակաւին նախորդ ձմեռը անկարող եղեր էր կատարել իր դասախօսութիւնները:

Բայց հուսկ ուրեմն ընդհուպ պիտի սկսէր իր դասերուն, ինչ որ Ժընեւի գրասէր գասակարգին համար կարեւոր ղէպք մըն էր: Ծանուցուած նիւթն էր Բաւալ, Առաջին բանախօսութիւնը որոշուած էր նոյ. 20ի երեք շաբթի օր ժամը 4ին: Տընիդ կը յուսար որ կարենայ ներկայ գտնուիլ: Անտոէ խոստացաւ իրեն ընկերանալ, և հարցուց անոր:

— Մ. Ժաք Տիւպուա ամուսնացած է:

— Ո՛չ, պատասխանեց Տընիդ: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ բնաւ պիտի չամուսնանայ: Այս է մեր կարծիքն ալ: Կ'ըսուի թէ մանկամարդ Եւէտուհի մը, որ իր գասընթացքներուն կը հետեւէր, անոր սրտին մէջ համակրանք մը ծնուցանելէ ետքը, լքեր է զայն:

Երկու երիտասարդները լռեցին: Սիրոյ մէջ դժբախտ ըլլալուն, Ժաք Տիւպուա կրկնապէս համակրելի կը դառնար Անտոէի:

Այս հանդիպումէն երկու օր ետքը, առտուան ժամը իննին երիտասարդը հեռաձայնէն կանչեցին: Տիկ. տը Կօֆան կը փափաքէր տեսնել զինքը, և այս նպատակաւ պիտի գար Պօ-Սէփուռի պանդոկը: Երբ հասաւ, Անտոէի անմիջապէս յայտնեց իր այցելութեան նպատակը: Գիշերը Տընիդ նորէն սաստիկ տենդ մը ունեցած էր: Տօքդորը կը պահանջէր որ մանկամարդ աղջիկը անյապաղ տաք կլիմայի մը տակ փոխադրուի: Կ'ըսէր թէ այսուհետեւ հիւանդ մը պէտք է նկատել զայն:

Անտոէ մտիկ կ'ընէր, սիրտը սեղմուած: Տիկ. տը Կօֆան և ինքը երկարօրէն խօսեցան Տընիդի վրայ: Որոշեցին հնար եղածին չափ շուտ գործել, հիւանդը խարխափումներէ զերծ պահելու համար:

Քանի որ Տօքդորը նախապատիւ կը սեպէր Բօ քաղաքը, Տիկ. տը Կօֆան անմիջապէս խորհեցաւ իր բարե-

կամութեան՝ Տիկ. Մօրկանի վրայ, որ իր հիւծախտի ենթարկուած և այժմ բուժուած զաւակը փրկելու համար Բօի մօտ վիլլա մը շինել տուած էր: Պանդոկէն հեռաձայնեցին Տիկ. Մօրկանի: Ժամ մը ետքը ամէն պատրաստութիւն տեսնուած էր: Տընիդ քանի մը օրէն պիտի մեկնէր: Հօրաքոյրը պիտի ընկերանար իրեն, իսկ Անտոէ ընդհուպ պիտի երթար անոնց միանար:

Մեկնումի նախորդ իրիկունը Անտոէ Բրէնեիի մէջ ճաշեց: Երեքն ալ փորձեցին քիչ մը ոգեւորութիւն դնել ընտանեկան յարկին մէջ անցուած այս վերջին երեկոյթին միջոցին, բայց ի զսւր: Միեւնոյն մտածումը կը սեղմէր ամէնուն սլ սիրտը: Ամէնքն ալ իրար պիտի գտնէին այստեղ յաջորդ գարնան:

Տըն զի մեկնելէն ետքը, անհուն եղաւ Անտոէի վիշտը: Զայն իրմէ հեռու զգալով՝ հիւանդ, թերեւս մահացաւ կերպով, աւելի կը սեղմուէին այն կապերը որ մանկամարդ աղջիկն իրեն կը միացնէին: Իրաց ընթացքը քանի՜ խոչընդոտներ կը յարուցանէր իրենց միջև, այնչափ կ'աւելար իրենց սէրը: Այս մեկնումը և անոր ծնուցած մտահոգութիւնները այն տպաւորութիւնը ըրին երիտասարդին վրայ, թէ անդունդի մը եզերքը կը գտնուին, և հազիւ կը համարձակէր ծռիլ՝ չափելու համար անոր սարսափելի խորուսթիւնները:

Տիկ. տը Կօֆանէ հասած հեռագիր մը ապահովիչ լուրեր կուտար: Ծամբորդութիւնը շատ յոգնեցուցիչ եղած չէր:

Անտոէ նորէն առանձնութեան պէտք ունէր: Տընիդէն և անոր վերաբերեալ բաներէն դուրս, ուրիշ ոչինչ կը չահագրգոէր զինքը: Առտուն կանուխ պանդոկէն կ'ելլէր, երկար պտոյտներ կ'ընէր, մեկուսացած պանդոկի մը մէջ կը ճաշէր, կը կ'որդար, կ'երազէր մանաւանդ, յետոյ իրիկունը Ժընեւ կը դառնար:

Օր մը, Սալէվի ստորոտը, այս կերպով անցեր էր Սա-

վուսյի փոքր գիւղէ մը, զոր կը կազմէին իրարու կից քանի մը տուններ և եկեղեցի մը: Եկեղեցին ալ խոնարհ երեւոյթ մը ունէր: Բոլոր այս չէնքերը կը հանգչէին բլրակի մը վրայ, ուր կ'ելլուէր քալուտ ճամբէ մը, որ փոթորիկի օրերուն հեղեղ մը կ'ըլլար:

Արեւը արագօրէն կը խոնարհէր: Անտուէ քիլոմետրական նշանագծի մը վրայ նստած, կը տաքնար անոր վերջին ճառագայթներուն տակ: Յաջորդաբար կը նայէր՝ մէյ մը խոնարհող արեւուն, մէյ մըն ալ խաղաղիկ գիւղին: Բանկարծ եկեղեցիին զանգակը հնչեց: Բամբ և դա դաղ ձայն մըն էր: Անտուէ անգիտակցաբար ընկերը գէպի երկինք բարձրացուց. իր հոգիին մէջ կարծես կրօնական շունչի մը անցնիլը զգաց:

Քայլափոխի մը ձայնը Անտուէն սթափեցունց իր երազանքէն: Յուզարկաւորական թափօր մը կը մօտենար: Երիտասարդը գլխարկը հանեց: Թափօրը կը բանար քահանայ մը, իրեն յառաջապահ ունենալով երգեցիկ տղայ մը: Չորս ուժեղ գիւղացիներ՝ բաճկոնակ հագած և կակուղ թաղիքէ գլխարկ դրած՝ կը կրէին դագաղը որ ճերմակ ասուիով ծածկուած էր: Աղջկան մը յուզարկաւորութիւն ն էր: Դագաղին ետեւէն կուգային՝ երկու կարգի վրայ շարուած՝ ճերմակներ հագած աղջնակներ: Յետոյ կուգար խառնիխուռն բազմութիւն մը, կիրակի օրուան զգեստ հագած: Կիներու մեծ մասը որբուկոծով կ'արտասուէր: Խումբ մը այրեր կը փակէին թափօրը:

Անտուէ աչքերը չէր կրնար հեռացնել այս թափօրէն, որ զիկզակ գնացքով մը կը յառաջանար բլուրին կողին վրայ: Իրեն այնպէս կուգար թէ Տընիզն էր դագաղին մէջ պառկողը: Պէտանցիներ զայն ալ կը տանէին դաշտին մէջ կորսուած գերեզմանատուն մը. ինք ալ անմիջապէս դագաղին ետեւէն կ'երթար: Գլուխը անդին դարձուց, ա'լ չտեսնելու համար քիչ մը առաջուան թափօրը:

Նորէն լսուեցաւ զանգակին ձայնը: Այս անգամ իրիկուան ժամերգութեան զանգակն էր: Իրիկուան երգը խաղաղեցուց երիտասարդին հոգին, զգածեցնելով զայն: Չանգակին ձայնը խորհրդաւոր լեզուով մը կը խօսէր գերեզմանէն անդին զարթուածի վրայ, և կ'երգէր ուրիշ արշալոյսներ, յաւիտենակա՛ն արշալոյսներ, արեւամուտէն ետք:

Անտուէ այս ժամուն բոլոր հոգիովը կը բաղձար կարենալ իւրացնել այդ սփոփարար հաւատքը: Այս թափօրը, ժամուն եղկութիւնը, զանգակին հնչիւնը, Տընիզի հիւանդութիւնը իր զգացումներուն աստիճանական փոխակերպութիւնը կոչ կ'ընէին այս Յոյսին:

Մութը կոխած էր. և որովհետեւ այս ճամբաները այնքան լաւ չէր ճանչնար, Անտուէ որոշեց գիւղ ելլել: Շիտակ գիւղական պանդոկը գնաց. սրահը պարապ էր: Քանի մը կոշտ սեղաններ, աթոռակներ և աթոռներ կը կազմէին անոր ամբողջ կարասին: Պատին վրայ կախուած էին Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահ Ֆելիքս Ֆոռի և Զօր. Պուլանտէի լիմատիպ պատկերները:

Անտուէ խսեցաւ պանդոկը բռնող կնոջ հետ, որմէ իմացաւ թէ ամէն իրիկուն կառք մը կը կենայ գիւղին մէջ, և ճամբորդները կը տանի մինչեւ Ք...ի կայարանը, որ կը գտնուի Ժընեւի գծին վրայ: Կառքը կը մեկնէր ժամը եօթնին. հեռեւագէս ճաշելու ժամանակ կար:

Սպասելով որ ճաշը պատրաստուի, երիտասարդը մնաց պանդոկին սրահը: Վառարանին մէջ փայտէ լաւ կրակ մը կը վառէր: Լամբարը դրուած էր մերձակայ սեղանի մը վրայ:

Երիտասարդը սեղանին վրայէն առաւ գտնուած միակ լրագիրը: Բըքի Բաքիզիէն էր: Հաճոյք զգաց զայն աչքէ անցընելով: Իբրեւ անգործ մէկը, իրարու ետեւէ կարդաց զանազան լուրերը, որոնք ամբողջ երես մը կը լեցնէին: Ճաշը բերուելէն ետք ալ շարունակեց ընթերցումը: Յան-

կարծ գոյնը նետեց: Յուսահասական աւարտ մը խորագրին տակ կը պատմուէր ոգիսականը մանկամարդ աղջկան մը, Օր. Գ. Ժ...ի, որ Բարիզ Բէ փողոցի նորոյթի մեծ վաճառատան մը մէջ պաշտօնեայ էր: Իր անկողնին մէջ ածխային թթուէ չնչանդձ եղած գտեր էին զայն: Լրագիրը կ'աւելցնէր թէ այս յուսահատական արարքը պէտք էր վերագրել խղճահարութեան: Օր. Գ. Ժ... կը պատկանէր շատ պատուաւոր երկրագործ ընտանիքի մը: Իր ապրած թեթեւաբարոյ միջավայրէն ազդուած՝ սիրային արկածներ ունեցած էր: Արեւելեան Ֆրանսայի լիսէի մը մէջ ուսուցչական պաշտօն վարող իր մէկ քրոջ ժամանումը իրեն յայտնեց իր անկումը: Վրդովուած, չփոթած, գիտնալով որ մայր պիտի ըլլայ, Օր. Գ. Ժ... անձնասպան եղած էր:

Անտուէ դժուարութիւն չկրեց ճանչնալու սկզբնատառերուն տակ ծածկուած անունը: Մանկամարդ աղջիկը Բէ փողոցի վաճառատունը մտնելէ առաջ, իր մէկ ազգականին տունը՝ անոր զաւակներուն հսկողն էր: Գաւառէն նոր եկած էր: Ինքը՝ Անտուէն էր որ քանի մը ամիս առաջ վաղանցիկ քմահաճոյքով մը հրապուրեր էր զայն: Յետոյ գէպի Արեւելք բաւական երկարատեւ ուղեւորութեան մը միջոցին հետզհետէ լքեր և վերջը բոլորովին մոռցեր էր:

Գիւղական պանդոկի այս սրահին լուսութեանը մէջ, անցեալը կը նորոգուէր իր բոլոր գծաւթիւնով, և կը կանգնէր իբրեւ դատախազ: Այն զոհերուն մէջէն որոնց նոյնիսկ անունը մոռցած էր, ահաւասիկ մէկը՝ որու յիշատակը կը տնկուէր իր դիմացը: Ոճրագործ մըն էր ինքը: Մանկամարդ գործաւորուն հին արիւնը մասամբ իր վրայ կը ժայթքէր: Անոր կիզիչ հետքը կը զգար ձեռքերուն վրայ:

Ներտասարդը դադրեցաւ ուտելէ: Վերջիշումը կը շարունակուէր անողոքաբար. երբեք այսքան սաստկօրէն զգացած չէր թէ ո՞րքան ուժ կար՝ կամքէ անկախ կերպով՝ անցեալի այս ցաւագին վերջիշումին մէջ: Մինչդեռ իր

ցաւագնած սիրտը կը մրմնջէր. «Բաւական է», օտար ձայն մը կը թուէր պատասխանել՝ «Ո՛չ տակաւին»: Մի առ մի չարաղէտ յիշատակները կ'ելլէին իրենց դագաղէն: Կարծես իրար կը կանչէին: Յետոյ՝ տեսակ մը մօայլ շղթայով միացած՝ կը դառնային Անտուէի շուրջը, կը մօտենային անոր, կը գրկէին, կը սեղմէին: Շանգ'ելիդէի իր յարկաքաժնին մէջ, այն ժագնապին սկիզբը որ զինքը մինչեւ այստեղ բերած էր, ճանչցած էր զուր տեղը իր երիտաւարդութիւնը զեղխութեան մէջ անցուցած ըլլալու վիշտը: Բայց հիմա խղճի խայթն էր որ կուգար: Եւ ի՞նչ խղճահարութիւն: Անտուէ կը զգար որ մահացու կերպով վրդովիչ էր ան, և տեւական պիտի ըլլար:

Քանի՜ կ'անցնէին վայրկեանները, փոթորիկը՝ փոխանակ նուազելու, աւելի կը սաստկանար: Ի զուր կը փորձէր հակազդել, մէջ բերելով ընդունուած սովորութիւնը, և խիղճը քնացնող հազարումէկ իմաստակութիւնները, որոնցմէ կազմուած է օրուան տափակ բարոյականը. այս մեղմացուցիչ դեղերը, որոնք երբեմն այնքան ազդեցիկ էին, հիմա ու եւ է աղդեցութիւն՝ չունէին այլեւս:

Շատ չանցած, անձնասպանութեան դիմող մանկամարդ աղջկան դիմագծութեան քով եկաւ կեցաւ Տընիզի անուշ գէմքը: Այս վերջիշումը, որ այնքան քաղցր էր Անտուէի, առաջին անգամ ըլլալով ցաւառիթ եղաւ անոր: Եթէ Տընիզ գիտնա՞ր, պիտի ներէ՞ր արդեօք: Եւ եթէ ներէր իսկ, ինքը՝ Անտուէ՝ պիտի գտնէ՞ր սրտի հանդարտութիւն:

Մարդկայնօրէն ու եւ է ելք չկար: Ո՛չ ոք կարող էր ջնջել անդարմանելին: Ո՛չ մէկ ձեռք, նոյնիսկ Տընիզի ձեռքը, չէր կրնար քիչ մը խորունկ խաղաղութիւն ձգել այս այլեւս վրդովուած խղճին մէջ: Անիծեալ անցեալէն հիմա և միշտ պիտի բարձրանային սրտակեղեք յիշատակներ, ջախջախիչ ամբաստանութիւններ:

Պանդոկին առջեւ հանրակառքը կանգ առաւ: Բաց գոյն դեղին ներկուած և երկու ձի լծուած էր: Ապակեփեղկերէն

մէկուն վրայ, կարմիր գրերով գրուած էին անուններն այն գիւղերուն ուր կը հանդիպէր կառքը: Կառապանը մըտ-
րակը կը շահեցնէր, ինչ որ իր մեկնումի նշանն էր:

Երբ Անտոէ կառքին մօտեցաւ, ներսի վեց տեղերը բռնուած էին սեւեր հագած գիւղացիներու կողմէ, որոնք չըջականերէն եկած էին քիչ առաջ կատարուած յուղար-
կաւորութեան համար: Կառավարը պարապ տեղ մը ցու-
ցուց իրեն՝ կառքին յառաջակողմը: Երիտասարդը ցատկեց
երեք սանդղաստիճաններէն վեր, և նստաւ կառապանին
ետին, փայտէ նստարանի մը վրայ, ամէն կարգի բռնե-
րու մէջտեղ: Կառքը ճամբայ ելաւ. կառավարը ծանօթ
երգի մը յանկերգը կը մըմնջէր:

Դաշտը լուռ էր: Կառքը, իր խուլ աղմուկովը միայն
կը վրդովէր գիշերուան լուսթիւնը: Այս վճիռ, անխռով
հանդարտութիւնը, զոր իրիկուան պահուն կ'ունենան
ամայի դաշտերը, փոխանակ խաղաղեցնելու Անտոէի խիղ-
ճը, աւելի կը վրդովէր զայն: Լաւագոյն պիտի սեպէր մըտ-
րակով անձրեւ մը, ճամբան եզերող կաղամխիները իրենց
հաստ արմատէն ծռելու կարող սաստիկ հով մը, ինչպէս
խղճի խայթը կ'աւերէր իր հողին:

Արդ, քանի' կը խորամխուէին լռին ճամբաներուն մէջ,
լռին հանդարտութիւնը աւելի' կը շեշտուէր: Զառիվեր մը
հասնելուն, ձիերը դանդաղեցնելու իրենց ընթացքը. աւե-
լի լաւ շունչ առնելու համար, կամաց կամաց կը քայլէին:
Դետինը խոնաւ էր, և անիւներուն ձայնը այլեւս չէր լսու-
ուիր. աջ կողմը լճակ մը կար, ձախ կողմը՝ չոճիի ան-
տառ մը. ամէն բան անշարժ կը թուէր, կարծես խաղա-
ղութեան մեծաշուք, տպաւորիչ աստուածացում մըն էր:
Երբեք Անտոէի հոգին այսքան խորապէս վրդովուած չէր:
Այս վայրկեանին, անշուշտ, Բօի չըջակայ խաղաղ բլուր-
ներուն վրայ, Տընիզ գերծ էր այսպիսի սիրտ գալարող
տառապանքէ մը: Անտոէ ո՛րքան կը բաղձար անոր մօտ
գտնուիլ, անկէ խնդրելու համար սրտի խաղաղութեան
գաղափրքը, որովհետեւ սէրը, առանց ներքին խաղաղու-
թեան, անկատար սէր մըն էր: Անտոէ հիմա' կը զգար
զայս:

Գ. Մ Ա Ս

Ա.

Յաջորդ օրն այն իրիկուան, որուն յիշատակը բնաւ
պիտի չջնջուէր իր միտքէն, Անտոէ անկողնէն ելաւ ընկ-
նուած վիճակի մէջ: Խղճահարութիւնը վայրկեան մը չէր
լքաներ զինքը: Առաւօտեան առաջին թղթաբերին երկտող
մը ստացաւ ժաք Տիւրքայէն, որ մուտքի տոմս մը կը
ղրկէր անոր, իր առաջին բանախօսութեան համար որ նոյն
օրը ժամը չորսին որոշուած էր: Երիտասարդը անփութ-
րէն մէկ կողմ դրաւ այդ երկտողը, որ սակայն չատ սի-
եալիւր ոճով մը գրուած էր, ինչպէս պիտի հասկնար ի վեր-
ջոյ: Իրեն համար այս պահուս ի՞նչ նշանակութիւն ունէին
մարդիկն և իրենց գիտական դասերը:

Եւ սակայն, որոշեալ ժամն հասնելուն, առանց լաւ
գիտնալու թէ ինչո՞ւ և ի՞նչպէս, Անտոէ ինքզինքը կը
գտնէր համալսարանի բանախօսութեան սրահին մէջ որ
հետզհետէ կը սկսէր լեցուիլ: Այնտեղ կը գտնուէին չատ
երիտասարդներ, մանկամարդ աղջիկներ, նաեւ հասուն
տարիքէ քանի մը այրեր ու կիներ:

Ժամը 4ին սրահ մտաւ ժաք Տիւրքա շրտագին ծա-
փերու մէջ. մասնաւորապէս ուսանողները ջերմօրէն յայտ-
նեցին իրենց ուրախութիւնը, իրենց ուսուցիչը վերստին
առնելուն առթիւ: Բրօֆէսէօրը գլխու թեթեւ խոնար-
հութեամբ մը շնորհակալութիւն յայտնեց: Այս ջերմ ըն-

դունելութիւնը յուզած էր զինքը, բայց չէր գինովցուցած: Իր ամբողջ էութիւնը կը պարզէր ճշմարիտ խոնարհութեան մը երեւոյ ը, կը գուշակուէր թէ ծափահարութիւններէ տարբեր բան մը կը փնտռէր ան:

Առաջին բառերուն իսկ շնչոտեցաւ այս տպաւորութիւնը: Բրոֆէսէօրը կը կարդար. կը թուէր թէ իր ձայնին բնական լրջութիւնն աւելցած էր այսօր. իր ոճին մէջ ալ կը նշմարուէր դիտումնաւոր և ժուժկալ զգուշաւորութիւն մը: Յայտնի ջանք մը կը տեսնուէր իր մօտ՝ ամէն բան, իր դիրքը, ոճը, ձայնը ներդաշնակութեան մէջ դնելու ընտրած նիւթին հետ, որ էր Բասթալ:

Դասախօսութիւնը կատարուեցաւ Խորհրդածութեանց հեղինակին դարձին վրայ միայն գրեթէ: Առաջին մասի մը մէջ Ժաք Տիւրոա յաջորդաբար պատմեց Բասթալի պերճ և հաճոյամոլ կեանքը, որ յուսախաբութեանց և տխրութեանց շարք մը եղած էր գրեթէ. յետոյ նկարագրեց անոր բնակութիւնն ի Բու-Ռուայալ տէ Ծան, ուր հուսկ ուրեմն գտաւ խաղաղութիւնը: Առաջին մասը որքան մօայլ էր, երկրորդ մասը՝ նոյնքան լուսաւոր: Այս վերջին մասը իրեն իբր պսակ ունէր Խորհրդածութեանց հեղինակին ծանօթ աղանգի՝ իր դարձի իրիկունը. «Ուրախութիւն, ուրախութիւն, ուրախութեան արցունքներ»: Մէկ հանգրուանէն միւսը անցքը վերլուծուած էր խորթափանց յուզումով մը:

Դասախօսութեան երկրորդ մասին հետ կը փոխուին բանախօսին շնչոտն ու ոճը, և կը դառնան նուազ անձնական. բրոֆէսէօրը կը դադրի գրական քննադատ մը ըլլալէ և հիմա ներքողը կ'ընէ քրիստոնէութեան, Բասթալ ստուերին մէջ կը մտնէ, և գուրս կ'ելլէ զարձը: Ժաք Տիւրոա այդ յանկարծական կամ աստիճանական «Նոր Ծնունդ»ին մէջ ի վեր կը հանէ գերագոյն վերադարձումը:

Այս ներքին տոամին օտար մնալ՝ մարդ ըլլալէ դադրել կը նշանակէ, բառին իսկական իմաստով: Ան, միայն

ա՛ն է աղբիւրը ամէն ազնուականութեան և ամէն գեղեցկութեան: Ըշմարիտ կեանքը, հոս և վերը, ուրիշ բան չէ վերջապէս, եթէ ոչ փթթումը այս արմատական փոխակերպութեան: Դարձի շնորհիւ միայն կեանքը իմաստ մը կը ստանայ, խիղճը կը գտնէ խաղաղութիւնը, և սիրտը անսահման սէր մը որ զինքը կը գոհացնէ:

Բառերը կը յորդին հիմա, ճշմարիտ և ժուժկալ ոճով մը, և ներքին խորունկ յուզում մը կը համակէ հետզհետէ ունկնդիրներու աւելի մեծ թիւ մը:

Ժաք Տիւրոա կանգ կ'առնէ: Պահ մը կը կարծուի թէ գասախօսութիւնը վերջացած է: Եւ սակայն ո՛չ ոք կը շարժի տեղէն: Նոյնինքն բրոֆէսէօրն ալ անշարժ կը մնայ: Քիչ յետոյ կը վերսկսի խօսիլ՝ դիմագծութիւնն այլալիւծ իր խոր յուզումէն, Այլ չի կարգար, քաղցր ու քիչ մը նուաղուն ձայնով մը, զինքը շրջապատող բարեկամ ունեւորդներուն կ'ընէ խոստովանութիւն մը, ի՛ր իսկ դարձին պատմութիւնը: Առաջին անգամ ըլլալով կը պատմէ հրապարակաւ. խօսակցութեան ձեւով, իր հիւանդութիւնը, իր խղճի վրդովումները, իր բնակութիւնը գերմանական Զուրիցերիոյ քրիստոնեայ տան մը մէջ, իր պայքարները, իր հպարտութիւնը, և վերջապէս իր զղջումը, որուն կը հետեւի վերջնական ազատագրումը: Այդ օրէն ի վեր իր կեանքը հեռու է անշուշտ ըլլալէ այն ինչ որ պիտի ուզէր, ունեցած է իր թշուառութիւնները, իր տգեղութիւնները. հրապարակաւ կը յայտնէ իր ամօթահարութիւնը: Եւ սակայն ներքին խաղաղութիւնը հեռացած չէ իրմէ. կը զգայ թէ անոր ժայռին վրայ կը գտնուի: Ասկէ դուրս ամենայն ինչ կեղծ է և զուր:

Այս անակնկալ խոստովանութեան առջեւ ունկնդիրներն ապշահար կը մնան: Բրոֆէսէօրին յուզումը անհատապէս հաղորդուած է իւրաքանչիւր ունկնդրի. ա՛յնքան անկեղծութիւն, նաեւ համեստութիւն կայ այս խոստովանութեան մէջ: Յայտնի կը զգացուէր թէ Ժաք Տիւրոա

ո՛ր աստիճան հարկադրուեալ էր պայքարիլ, յաղթելու համար իր ինքնամփոփ բնաւորութեանը, որպէսզի այսպէս ամէնուն առջեւ պարզէ իր ներքին կեանքը: Ասիկա կ'ընէր պարտականութիւնը կատարելու համար, Բասքալէ վերջը իր անձնական վկայութիւնն ալ տալու համար Անե. բեւոյթին գեղեցկութեան:

Խօսքը վերջացնելէ ետքը, մեղմիւ կը թողու իր տեղը: Ո եւ է ծափահարութիւն չի գար վրդովել սրահին խոր, տպաւորիչ լուծութիւնը: Ամէն մարդ տուն կը դառնայ՝ հոգին վրդոված իր ամէնէն մտերիմ խորութեանց մէջ:

Անտոէի յուզումը շատ բուռն եղաւ. կարծես թէ այս բանախօսութիւնն իրեն համար եղած էր: Նիւթը, կատարուած խորհրդածութիւնները, անձնական վկայութիւնները, ամէն բան, նախ խորապէս ազդեր էին իր վրայ, յետոյ յուզեր և վերջապէս համոզեր էին: Այստեղ ամէն տարակոյս կը փչէր, ա՛լ չգտնելով ո եւ է յենակէտ: Հաւատքը, կենդանի հաւատքը, Բասքալի և Ժաք Տիւբոայի ալ հաւատքը, կը հիմնուէր ներքին փորձառութեան մը վրայ: Այս փորձառութիւնը կարելի էր. պատմութիւնը կը հաստատէր զայդ: Ինքն ալ ինչո՞ւ չպիտի ընէր իր կարգին այս դարաւոր փորձարկութիւնը: Ինչո՞ւ ծուռ կի չպիտի գար: Ինչո՞ւ իր խղճահար հոգին ամբողջովին չպիտի դնէր միակ աղաղակի մը մէջ, որուն թերեւս պիտի պատասխանէր այս կարեկից Անեբեւոյթը: Իրեն համար աղօթած էր ապահովաբար իր մայրը, ինչպէս նաեւ Տընիզ, ինչո՞ւ համար հաւատքի և սիրոյ բոլոր այս աղօթքները պիտի չընդունուէին:

Այս բոլոր խորհրդածութիւնները ընելով հանդերձ, Անտոէ հասած էր Բրէնեիի բարձունքները: Հիմա կ'իջնէր իր նախասիրած մէկ ճամբայէն որ կը բարձրանար դէպի Ժիւռա: Աստղերը մէկիկ մէկիկ կ'երեւային պայծառ երկնքի մը վրայ: Իրիկունը ցուրտ էր, դաշտը ամայի: Այս լուծութիւնը ճնշեց իր վրայ: Կանգ առաւ գրեթէ անդիտակ.

ցաբար, և կրթնեցաւ հինաւորաց կաղնիի մը բունին: Ձեռքերը միացուցած, գլուխը խոնարհած, զգաց որ հոգիին վրայէն կ'անցնի խորունկ տրտմութիւն մը, շատ աւելի դառն քան մինչեւ այն ատեն զգացածները: Սարսուռ մը զգաց և սկսաւ լալ: Քանի մը վայրկեան երկար հեծեծանքներ ցնցեցին իր մարմինը: Գլուխը կէս մը վեր առած, նայուածքը կորսուած աստղերուն մէջ, լուռ աղօթք մը բարձրացուց դէպի Անհունը, աղօթք մը, որ հեծեծանքներու մէջ կը թարգմանէր իր ներկայի վհատութիւնը, և ազատագրում կը խնդրէր: Յետոյ կարծես զարթում մը ունեցաւ ցաւագին մղձաւանջէ մը ետքը: Եւ ի՞նչ զարթում: Աստղերը կարծես մօտեցած էին իրարու, մասնակցելու համար լոյսի այս տօնին: Թէեւ լուսին չկար, բայց շրջակայ դաշտերը ողողուած կը թուէին լոյսով: Եւ սա կայն դուրսի այս ճառագայթները տմոյն և ցուրտ էին ներքին լուսաւորման քով: Այս նոր լոյսը, զուտ ներքին, ի՞նչ էր, ո՞ւրկէ կուգար: Անտոէ չպիտի կրնար ըսել: Այս Ժամուն մէկ բան միայն գիտէր, այն թէ կատարեալ խաղաղութիւն մը, յարաճուն ուրախութիւն մը կ'ողողէր իր հոգին:

Քիչ մը առաջուան այնքան սուր խղճի խայթը գոյութիւն չունէր այլ եւս: Ա՛լ չէր զղար իր անցեալ խայտառակ կեանքի բեռան ծանրութիւնը. կարծես թէ անեբեւոյթ Ձեռք մը վերցուցած էր այդ բեռը յոգնած ճամբորդին ուսէն, և հեռուն նետած էր՝ անմատչելի գազաթի մը վրայ կամ լիճին խորքերուն մէջ: Աստուածային ներուժն էր այս, ներում մը, որ վերջնական էր ու կատարեալ: Անտոէ կը զգար զայս: Ինչ որ մարդկային ո եւ է ձեռք չպիտի կրնար ընել, ինչ որ ո եւ է զոհողութիւն չպիտի կրնար իրագործել, աստուածային այցելութիւնը կատարեր էր: Այս վայրկեանին, առանց ո եւ է ուսուցման, Անտոէ շատ բնական կը գտնէր իր հրաշալի ազատագրումը: Խաչին խորհուրդին վրայ մտածելէ առաջ, կը

վայելէր անոր գերագոյն չնորհը: Փորձառապէս կը զգար թէ ի պատասխան իր զղջումին, երկնաւոր Հայրը կը մոռնայ, կը քաւէ: Գանի որ թագաւորներու թագաւորը կը հաւանէր միանալ իրեն պէս թշուառի մը, անշուշտ կը ներէր ալ իրեն:

Բայց աւելին կար: Ի՞նչպէս երգել ներքին մեծ զարթունքը: Եւ յիրաւի, Անտոէ կը զգար թէ իր հոգին բոլորովին տարբեր բնաւորութիւն մը զգեցած էր: Մինչ երբեմն ցուրտ և անշարժ էր ան, հիմա կը փթթէր՝ կարծես ամառնային օրուան մը եղկութեան մէջ: Խանդավառ անքի մթնոլորտ մը կը հրդեհէր երիտասարդին սիրտը: Անհունը կը յայտնուէր իրեն փորձառապէս: Անտոէ կը զգար թէ անսահման սիրոյ մտածում մը կը վարէր աշխարհներու ընթացքը: Սէրը մագնիսի մը կը նմանէր՝ իրաց սկիզբը և վերջը դրուած, և բոլորը այս մագնիսէն կը ստանային շարժումը և կեանքը: Այո՛, բոլորը, իրերն և էակները, յուսախաբութիւններն և վիշտերը, յաղթութիւններն և խանդավառութիւնները, տրամադրուած էին՝ մղիլու համար մարդը՝ ի յայտ բերելու համար կեանքի այս արքայական դաշնաւորումը, և մասնակցելու անոր կամաւորապէս: Անտոէ ինքզինքը սիրուած զգալով Բարձրեալէն, հիմակ առանց ճիգի իրական սիրով մը կը դրկա, խառնուէր բոլոր արարածներուն, և մանաւանդ մարդոց՝ իր եղբայրներուն հետ: Գալով Տընիզի, իրեն կը թուէր ան՝ իբրեւ հրեշտակային արարած մը որ ճամբուն անկիւնը դրուած էր, զինքը վարժեցնելու համար այս նոր կեանքին: Այսուհետեւ այդ ճամբուն մէջ պիտի քալէին քով քովի: Այլ եւս մէկ հոգի մը միայն պիտի ըլլային, և ոչինչ պիտի կրնար բաժնել զիրենք, ո՛չ կեանքը և ոչ մահը:

Անտոէ տուն դարձաւ. փորձեց յուշագրել այս ներքին առամը: Թուղթին վրայ զետեղեց մարդկային խեղճ բառեր, որ խիստ անկատար կերպով կը թարգմանէին զգացուած

իրականութիւնները, Նորէն կարդաց զանոնք. ո՛րքան պաղ էին. թուղթն առաւ և կրակը ձգել ուզեց. և սակայն պահեց դայն: Ասիկա ճիշդ ծանօթագրութիւնը չէր աստուածային այցելութեան, բայց բան մըն էր վերջապէս: Թուղթը ծալլեց խնամով և թղթապանակին մէջ դրաւ:

Այն ատեն ձեռք առաւ Աւետարանը զոր օր մը իրեն տուեր էր Տընիզ, և աչքէ անցուց: Ասիկա յայտնութիւն մը եղաւ. ինչ որ երէկ կը ձանձրացնէր զինքը, հիացում կը պատճառէր այսօր: Ինչ որ նախորդ օրը մութ կ'երեւար իրեն, այսօր յստակ, վճիռ էր բացարձակապէս:

Ամբողջ երեկոյթը խանդավառ հրճուանքի ժամեր եղան իրեն. Անտոէի սրտին խորէն կը բարձրանային փութանակի՝ խանդավառ շնորհակալութեան խօսքեր: Հոգիներու այս Հօրը, որ անգամ մըն ալ խոնարհած է զէպի անառակ մը, կը յանձնէր հիմակ ամէն բան՝ կատարեալ վստահութեամբ՝ իր կեանքը, նաեւ կեանքը անոր որ առաւել քան երբեք իր հոգիին հոգին էր: Անոր համար առողջութիւն կը խնդրէր խորին ջերմեռանդութեամբ: Իր խանդավառութեան մէջ կը կարծէր տեսնել Տընիզը որ կը քալէր իր թեւը մտած. ուժը տեղը եկած էր. իրենք երջանիկ կեանքով կ'ընթանային, բարիք գործելով իրենց չուրջը և ուրախութիւն սփռելով ամէն կողմ, Յետոյ երազանքը կ'անհետանար. հակառակ իր ջերմեռանդ աղօթքին, անոր ընդունելութիւնը խնդրական կը մնար, և Անտոէ այն ատեն Բարձրեալին կամքը կ'ընդունէր իրեն և մանկամարդ աղջկան համար հաւատալապէս, ինչ որ ալ ըլլար: Գիտէր հիմա թէ, ինչպէս կ'ըսէ Ս. Գիրքը, «բարի, հաճելի և կատարեալ» է այդ կամքը:

Յաջորդ ատուուն կանուխ ոտքի վրայ էր Անտոէ: Թանձր մառախուղ մը կը ծածկէր դաշտը: Հազիւ կարելի կ'ըլլար նշմարել պարտէզին ծառերը, Նախորդ իրիկուան խանդավառութիւնը մեղմացած էր քիչ մը, բայց առողջ, խորունկ գուարթութիւն մը կը լայնցնէր իր հոգին:

Առաւօտեան թղթաբերը Տիկ. տը կօֆանէն նամակ մը բերաւ երիտասարդին: Տընիզ աւելի լաւ էր. Գնուժէի մէջ տեղաւորուած էին գրեթէ բոլորովին. անհամբերութեամբ իրեն կը սպասէին:

Անտոէ կատարելապէս երջանիկ էր: Որոշեց յաջորդ օրն իսկ մեկնիլ Բօ: Գալով ժընեւի մէջ անցընելիք վերջին օրուան, կը յուսար ժաք Տիւբոայի ընկերակցութիւնը վաշելել: Այժմէն կ'ուրախանար զայն տեսնելու և հետը խօսակցելու հեռապատկերէն:

Անմիջապէս հեռաձայնեց Բրօֆէսէօրին: Երկուքն ալ որոշեցին հետիոտն Մօնտիտիյէ երթալ ճաշելու: Թոմս-ուէյի գրասենեակներուն մէջ ցուցադրուած հեռագիր մը կը ծանուցանէր թէ արեւը կը փայլի՝ Սալէվի վրայ: Տեսարանը գեղեցիկ պիտի ըլլար ապահովաբար. ամէն պարագայի մէջ իրենց հանդարտութիւնը պիտի չվրդովէր:

Դաշտին մէջ մառախուղը քաղաքէն աւելի խիտ էր: Խիտ հաճելի էր իրենց՝ քայել այսպէս, առանց բան մը տեսնելու և առանց ոեւէ մէկէն նշմարուելու: Այսպիսի առանձնութիւն մը շատ յարմար կուգար մտերմական խօսակցութեան զոր սկսան անմիջապէս: Ժաք Տիւբոա, առանց բառ մը արտասանելու և մեծ յուզումով մտիկ ըրաւ Անտոէի պատմութիւնը: Սրտագին մասնակցեցաւ անոր ուրախութեան: Այս մտերմասացութիւնը, հոգիի այս խնամութիւնը զիրենք աւելի՛ սեղմ կը միացնէր մէկ օրուան մէջ. քան տարուան մը աշխարհիկ յարաբերութիւնները: Այս բարեկամութեան ուխտը կարծես լաւագոյն կերպով ստորագծելու համար, երկու երիտասարդները գրկախառնուեցան: Ժաք Տիւբոա շատ բնական չեչտով մը խօսեցաւ Տընիզի վրայ, որ մեծ ուրախութիւն պիտի զգար Անտոէի դարձին երջանիկ լուրն առնելով: Անտոէ կը յուսար այդ լուրն անձամբ տալ:

Սալէվի գազաթը հասնելուն, գացին այն պանդոկը ուրկէ սովորաբար կը տեսնուին ժընեւը, լիճը և Ժիւռան:

Կէս օր էր. տեսարանը սքանչելի էր: Վերը՝ հիանալի կերպով վճիռ երկինք մը և շողարձակ արեւ մը. վարը՝ մշուշի ծով մը: Ո՛չ քաղաքը կը նշմարուէր և ոչ լիճը, այլ միմիայն մոխրագոյն և շարժուն մակերես մը: Վայրկեաններ կ'ըլլալին որ արեւը որոշեալ կէտի մը վրայ ցրուել կը թուէր այս անթափանց մշուշի կոյտը, բայց անմիջապէս վերջը խաւարը կը յաղթանակէր և լոյսը հա ընկրկիլ կը թուէր: Այս պատկերը շատ գրաւիչ էր, և երկու բարեկամները կը դիտէին զայն՝ ճաշելով հանդերձ: Ժամը մէկին միջոցները քանի մը վայրկեանի մէջ լոյսը ցրուեց մառախուղը, և հեռուն նշմարուեցաւ քաղաքը՝ շողշողուն առաստաղներով, լիճը՝ իր կապոյտ ջուրերով, և Ժիւռան որ կը բարձրանար սեպածեւ, վեհափառ, բարձր պարիսպի մը պէս՝ արեւէն ոսկեղօծուած:

Վայրկեան մը լուռ թննէ ետքը, երկու բարեկամները փոխանակեցին իրենց ապաւորութիւնը: Տղու մը պէս կ'ըմբռնէին այն ուրախութիւնը, զոր բնութիւնը կը հաղորդէ մարդուն՝ ներքին խաղաղութեան ժամերուն: Իրերու գեղեցիկութիւնը մասնաւորապէս յուզիչ էր այդ օրը իրենց համար: Եւ յիշաւ, խորհրդանշը շատ թափանցիկ էր, վսեմօրէն կը պատկերացնէր երէկուան տոսմը: Սրտին մէջ, ինչպէս դաշտին մէջ, արեւուն բարերար ազդեցութեամբ, — Աստուած ալ արեւ մը չէ՞ — խաւարը կ'ընկրկի, յետոյ կը ցրուի, և այն ատեն ամէն կողմ, հոգիներուն՝ ինչպէս առարկաներուն մէջ, կը տարածուի օրհնեալ պայծառութիւն մը և յաղթական ուրախութիւն մը: Ահա՛ այս պատճառով է որ իրենց աչքին առջեւ պարզուած տեսարանը կրկնապէս գեղեցիկ և յուզիչ թուեցաւ այս երկու հաւատացեալ հոգիներուն համար:

Բ.

Ժամը առտուան ութն էր, երբ Անտոէ Բօ հասաւ։ Մինչ հանրակառքը կ'առնէր իր բեռները, քալելով ելաւ այն խորտուբորտ ճամբէն որ կը տանի երկաթուղւոյ կայարանէն։ Հարաւային պուլվառը, որուն վրայ իշխող դիրք մը ունի Կասիօն պանդոկը, Թէեւ Նոյեմբերի վերջն էր, բայց թաքուկ օդ մը կար այն առտուն։ Հակառակ ասոր, պուլվառը ամայի էր։ Հիւանդները, նաեւ ժամանցի համար պտտողները աւելի ուշ կուգային։ Այս կէս առանձնութեան մէջ երիտասարդը կ'ըմբոշխնէր հիւանալի դաշտանկարը։ Վարը կը հօսէին աղմկալից կալ գետին ջուրերը։ Հեռուն աստիճանաբար կը բարձրանար բլուրներու գօտի մը, որոնք կարծես իբր գիտակ կը ծառայէին Պիւրենեան լեռներուն։ Մտուգիւ տպաւորիչ է Պիւրենեաներու այս գրեթէ ուղղաձիգ կատարը, երբ կը շողշողայ աշնան արեւուն տակ։ Ընդհակառակն մերձակայ բլուրները շնորհալի են իրենց թեթեւօրէն բալորչի կորութիւններով։ Այդտեղ, այդ բլուրներէն մէկուն վրայ պիտի գտնէ ընդհուպ Տընիզը, որուն ներկայութիւնը իտէալ գեղեցկութիւն մը կուտայ գիւղանկարին։

Ժամը տասնին միջոցները քանի մը շրջագայողներ երեւցան պուլվառին վրայ։ Արեւը յամբօրէն կը բարձրանար հորիզոնին վրայ։ Անտոէ նորէն կարդաց Տիկ. Տը Կօֆանի վերջին նամակը, լաւ եւս՝ Տընիզի աւելցուցած Յետդրութեանը։ Մանկամարդ աղջիկը յատակօրէն կը բացատրէր այն ճամբան, որուն պէտք էր հետեւիլ Բոյէն Փուլ մէջ երթալու համար։ Յուշումները ճշգրիտ էին, մանրակրկիտ։ Ատոնց շնորհիւ Անտոէ չէր կրնար մոլորիլ։ Ուստի

որոշեց ճամբան հետիոտն երթալ։ Քիչ մը քալելով՝ պիտի անցնէր գիշերուան ճամբորդութեան իր յոգնութիւնը։ Եւ յետոյ, մինակ պիտի ըլլար իր երազանքին հետ։

Մեկնեցաւ Հարաւային պուլվառէն, կալ գետը տնցաւ քաղաքը արուարձաններուն միացնող կամուրջէ մը, և շուտով հասաւ բաց դաշտը։ Շատ չանցած ճամբան զառիվեր կ'ըլլար. առաջին բարձունքներէն դիտուելով, դիրքը հիանալի տեսարան մը կը պարզէր։

Բայց ի՞նչ նշանակութիւն ունին իրերը, նոյնիսկ ամենագեղեցիկները, սիրող սրտերու համար։ Անոնք սրտի հրճուանքին լուսապսակ մը կը կազմեն, բայց յառաջ չեն կրնար բերել այդ հրճուանքը։ Անտոէի հօգն էին տեսարանին զարդերը, էականը Տընիզն էր։ Իրէն համար անհունօրէն լաւագոյն էր լաւ. քաջաոգջ գտնել զայն՝ բոլորովին մերկ տեղի մը մէջ, քան թէ ուժէ ինկած՝ ամենագեղեցիկ ետարան վայելող երկրի մը մէջ, Ուստի քանի՞ կը յառաջանար, իրերը իր աչքէն կ'անհետանային կարծես։ Ալ ուրիշ բան չկար եթէ ոչ մանկամարդ աղջիկը։ Կ'երեւաւ կայէր զայն՝ այտերը գոյն եկած, չարժուածքը գիւրաթեք՝ թէեւ նուաղկոտ. այսպէս կուգար գիմաւորել զինքը, ձեռքը կը բռնէր... Յետոյ յանկարծ, առանց պատճառի, միշտ երազանքի մէջ, երեւան կ'ելլէին սիրահար սրտերու յատուկ մտահոգութիւնները։ Տընիզ չէր երեւար ճամբուն տակ մտահոգութիւնները։ Տընիզ չէր երեւար ճամբուն վրայ. տանը մէջ փակուած կը գտնէր զայն, թո՛ղայն, մըս, կոտ, ի զուր փորձելով տաքնալ նոյեմբերի տո՛յն արեւին տակ։

Վերջապէս գիւղ հասաւ, որ կազմուած էր պարզուկ եկեղեցիէ մը, շուրջն ունենալով խեղճուկ երեւոյթով տուներ։ Առկէ անդին զարիվայր էր։ Չախ կողմը գեղեցիկ բլրանկարան մը կ'երեւար, շամբուն եզերքը գտնուող պատը, պարտէզին վրայ բացուող վանդակորմը, այս բոլորը յատակօրէն կը ցուցնէին թէ փուլէն էր այն։

Իբրեւ ուրախութեան պատգամաւոր մը, նախ երեւցաւ

չունը, Ֆիտէլ, ուրախութենէն սարսուռն, յետոյ Տընիզ։ Անտոէ ջերմագին սեղմեց մանկամարդ աղջկան ձեռքը։ Տընիզ անոր թեւը մաւաւ, և յամր քայլերով դէպ ի տուն ուղղուեցան։ Մանկամարդ աղջիկը անոր ցուցուց այն նըստարանն ուր կուգար կը նստէ, յաճախ, և որ ձորակին վրայ կը նայէր։ Պէտք չունէին նկարագրելու այն հրճուանքը զոր կը զգային իրար տեսնելով։ Իրենց շուրջը ամէն ինչ կը թուէր չքեղացնել, այս ժամը, որուն այնքան անհանձնելութեամբ կը սպասէին, և որ այնքան քաղցր էր հիմա։

Սպասելով ճաշի ժամուն, ճեմավայրին մօտ նստած Տիկ. տը Կօֆանի քով, կը խօսակցէին։ Անտոէ աւելի լաւ կը գտնէր Տընիզը. քիչ առաջ, երբ իր թեւին կը կրթնէր, զգալի էր թէ իր գնացքը աւելի՛ հաստատոոն է։ Եւ հիմա իր լազգոյն շրջագրեալին մէջ աւելի՛ գեղեցկացած կ'երեւար։

Գալով Տընիզի, բոլորովին փոխուած կը գտնէր երիտասարդը, առանց կարենալու ճշգրէ թէ ինչի՞ մէջ կը կայանար այդ փոփոխութիւնը։ Աւելի՛ մօտիկ էր իրեն, և կարծես առաջունէ աւելի գեղեցիկ։ Նայուածքը աւելի՛ վրճիտ էր, և իր էութեան ամբողջութիւնը աւելի՛ քաղցրութիւն մը ունէր։ Այս քաղցրութեան զգացողութիւնը չիկանցուց Տընիզը։

Քանի՛ կը խօսէին միասին, Տընիզ ա՛յնքան աւելի զգալի կը գտնէր փոփոխութիւնը։ Անտոէ ամէն բանի վրայ կը խօսէր, մասնաւորապէս բնութեան վրայ, բայց առաջունէ տարբեր կերպով։ Մինչդեռ առաջ իրերը դուրսէն տեսնել կը թուէր, հիմա անոնց ներքինը կը տեսնէր։

Անտոէ Տընիզի աչքերուն մէջ կը կարդար այս յայտնութիւնը, և չէր զարմանար, ընդհակառակն ուրախ էր որ պիտի կրնար ընդհուպ անոր րսել թէ հիմա իրեն հետ միեւնոյն եզերքին վրայ կը գտնուի։

Ճաշէն վերջը Տընիզ առաջարկեց պտոյտ մը ընել դաշտին մէջ։ Յետմիջօրէն պայծառ էր և արեւոտ։ Պզտիկ շաւիղներէ անցնելով հասան գլխաւոր ծառուղին, որ ամբողջ

երկայնքով կալուածին շուրջը կը դառնար։ Զախ կողմը Կաղնիի անտառ մը իբրեւ պատուար կը ծառայէր հիւսիսի հովին դէմ։ Աջ կողմը կը տարածուէր մեծ մարգագետին մը, յետոյ սերմանուած հողեր, հոս հոն այգիներով ընդհատուած։ Մեծ ծառուղին եզերուած էր հողին վրայ բուսած ծաղիկներով, հակառակ ցուրտ եղանակը յառաջացած ըլլալուն։ Քով քովի կը քալէին։ Քանի մը թռչուններ թռան՝ անոնց մօտենալուն վրայ։ Երբ հասան այն նստարանին մօտ որ ձորին վրայ կը նայէր, կանգ առին։

Տընիզ յոգնած էր. դէմքէն կը հասկցուէր։ Իր երջանիկ հոգին կ'երազէր անդադար վերանորոգուող ուժեր, բայց շուտով խոնջած մարմինը կը հակադրէր իր երազանքին։ Անտոէ, Տընիզի տեղունիլը տեսնելով, թեւն առաւ զայն, և անոր նեցուկ ըլլալով առաջնորդեց մինչեւ մօտաւայ նստարանը։ Նստան։ Կամաց կամաց, աղջկան թեթեւ անհանգստութիւնը անցաւ, բայց հակառակ ամէն բանի, թոյլ, տկար կը մնար։ Ժպտեցաւ, բայց ակամայ արցունքներ հոսեցան աչքերէն։ Որքա՛ն երջանիկ էր իր սիրելին մօտիկը տեսնելով, և որքա՛ն տխուր, չկրնալուն համար ըլլալ անոր՝ առողջութեամբ լեցուն նշանած մը, ինչպէս իր սիրտը լեցուն էր սիրով։ Երկուքն ալ լռեցին։ Անտոէ անոր կողմը ձեռնեցաւ, և համբոյր մը դնելով անոր տեղոյն ճակատին վրայ, ըսաւ.

— Տընիզ, կը սիրեմ ձեզ։

— Անտոէ՛, պատասխանեց աղջիկը։

Եւ այս անունին մէջ, զոր առաջին անգամ կ'արտասանէր անոր առջեւ, անհուն խանդաղատանք մը դրաւ։

Ասիկա եղաւ իրենց խորհրդաւոր նշանախօսութեան դաշինքը։ Իրենցմէ ոչ մէկը կը խաբուէր։ Գուցէ երբեք չպիտի ճանչնային սովորական բնտանիքի մը հաճոյքները, Տընիզի առողջութիւնը չատ երբերուն էր։ Այս լուրթեան մէջ հոգիի բոյն մը կը հիմնէին միայն։ Բայց անճառելի և կրօնական արարողութեան մը չափ հանդիսաւոր այդ ժա-

մուն մէջ, որ զրկախառնումի մը նման զմայելի էր, տա-
ռանց վերապահութեան շատ գեղեցիկ կը գտնէին ինչ որ
Աստուած իրենց կուտար: Այսուհետեւ լռին համաձայնու-
թեամբ մը, մէկ մէկու Տընիզ և Անտոէ միայն կանչեցին:
Ասիկա տեսակ մը նուիրագործում էր իրենց մտերմութեան:

Երկար լռութենէ մը ետքը, Տընիզ ըսաւ.

— Փոխուած կը տեսնեմ ձեզ:

— Աստուած բացաւ աչքերս, պատասխանեց Անտոէ:
Զարմացած և հիացած միանգամայն, Տընիզ չարունա-
կեց.

— Պիտի պատմէ՞ք թէ ի՞նչպէս:

— Այո՛, պատասխանեց Անտոէ պարզօրէն:

Եւ պատմութիւնը ըրաւ մեծ հանդիպումին:

Տընիզ ինքնամփոփ մտիկ կ'ընէր: Երբեք չէր զգացած
այսքան բարձր յուզում մը: Անտոէ հաւատցեալ մը եղած
էր. այս գիաւկցութիւնը սիրտը կը լեցնէր հրճուանքով:
Կը զգար նաեւ որ իրենց սէրը կը թելածէր տարբեր մա-
կարդակի մը վրայ որ նախորդէն աւելի բարձր էր: Եւ կը
հրճուէր այս բարձրացումէն որ այսուհետեւ անսահման կը
թուէր իրեն:

Գ.

Անտոէ գիւղին միակ պանդոկը այցելութիւն մը տալէ
ետքը, որոշեց գալ հասնակիլ: Հին, խոնարհ շէնք մըն
էր, բայց ատիկա փոխանակ հեռացնելու՝ զայն իրեն կը
ձգէր. մանաւանդ որ այնտեղ զրեթէ միեւնոյն յարկին տակ
պիտի ըլլար Տընիզի հետ, աշխարհէն հեռու, անո՛ր նուիր-
ուած, և Աստուծոյ ալ աւելի մօտ:

Երիտասարդին խորհրդապաշտ խանդավառութիւնը որ
օրօհան եղած էր իր կրնական կեանքին, կը մեղմանար
օրէ օր: Այդպիսի խանդավառութիւն մը երկար չի կրնար
տեւել, ատիկա մարդկային ուժէն վեր պիտի ըլլար:

Եւ արդէն կը գուշակէր թէ իր հոգեկան կեանքին
այս բարեշրջումը բարեբար արդիւնք մը կ'ունենար:

Հաւատքին ամենէն աւելի պատշաճող գիրքը խոնարհ
հութիւնն է, ինչպէս փորձառարար պիտի հասկնար ամբողջ
կեանքին մէջ: Այս պատճառաւ, Աստուծոյ ձեռքը — զին-
քը բարձրագոյն կատարները հանելէ ետքը, — կը բերէր
կը դնէր սովորական մարդին մէջ: Եւ այստեղ, հաւատքը
ո՛չ այնքան խանդավառութենէ կազմուած է, որքան հնա-
զանդութենէ:

Ն... գիւղին մէջ անցուած առաջին շաբաթները Ան-
տոէի համար ինքնամփոփման շրջան մը եղան: Ասիկա իսկ
լաւ էր իրեն համար: Նախորդ ճամբան վերջացած էր, ա-
նիկա սարսափ կ'ազդէր իրեն: Նոր կեանք մը կը սկսէր:
Անտոէ կը բաղձար որ ազնիւ ըլլար այս կեանքը և օգտա-
կար. բայց յատկօրէն չէր տեսներ թէ ո՛ւրկէ պիտի անցնի
վաղուան ճամբան:

Պիտի սպասէր: Սպասումի այս օրերը իրենց քաղցրութիւնը ունէին: Թագուն հրապոյր մը հիմա նոր հաւատացեալը կը մղէր զէպի ներքին կեանքը:

Անտոէ կը նախազգար թէ գործը նուազ գեղեցիկ է քան երազը: Ինչօ՞ւ երթալ հեռուն փնտնել կեանքը, երբ հոս, մօտիկ է ան: Ուրիշ բան պէտք չէր ընէր, եթէ ոչ իր ներքին կեանքին մէջ ամփոփուիլ: Այն տե՛ղ էր ապահով ապաստանը: Այնտեղ չէ՞ր գտներ Աստուծոյ ներկայութիւնը սրտի խաղաղութեան մէջ, և Տընիզի սէրը՝ իր սարսուռնեւորուն մէջ: Եւ յետոյ, երկար ժամեր կ'անցընէր հիւանդ աղջկան մօտ:

Տընիզի առջեւ առանց քողի կը պարզէր իր հոգին: Անոր առջեւ բարձրաձայն խօսելով, լաւագոյն կերպով կը խորհէր: Անոր հետզհետէ կ'ըսէր իր խաբխափումները, նաեւ ապագայի իր տարտամ ծրագիրները: Իր կոորովի հաւատքը հիացումի մէջ կը թողուր Տընիզը: Անտոէ ի դուր կը ջանար ինքզինքն ստուերի մէջ թողուլ, խոնարհ դիրք մը առնել: Տընիզ կը զգար թէ իմացականապէս շատ զօրաւոր է ան, և այսուհետեւ իր նեցուկը, առաջնորդը պիտի ըլլայ:

Տօգդորը չաբաթը երեք անգամ Բօ կուգար: Նոյեմբերի վերջին օրերուն, աղջկան վիջակին մէջ թեթեւ բարւոքում մը նշմարեց, և թոյլատրեց որ կառքով պտոյտներ բնէ:

Անտոէ անձամբ Բօ գնաց ձի և կառք գտնելու: Առաջին պտոյտը «Փուտէֆ» մէջ ամէնուն համար ալ չշմարտատօնի օր մը եղաւ: Զգախէժ պատուած անիւներով վիգորիա կառքին մէջ նստած էին Տընիզ, հօրաքոյրը և Անտոէ: Լեռու ձորերէ կազմուած այս երկրին մէջ տեսարանը կը փոխուի անդադար: Ինչ որ կը հրճուեցնէր սակայն Տընիզի սիրտը, ո՛չ այնքան բնութեան տեսարաններն էին, որքան իր կրկին գործօն կեանքի դաւնալը:

Այս պտոյտներու միջոցին, երկու երիտասարդները երբեմն կանգ կ'առնէին, այցելելու համար աղքատ հիւանդի մը, և այնտեղ է որ կ'ապրէին իրենց սիրոյն ամենէն պայծառ ժամերը:

Արդէն ամէն օր կը զգային թէ իրար առաջուրնէ տարբեր և լաւագոյն կերպով կը սիրէին: Իրենց սիրտերը միեւնոյն զեփիւռէն ուռեցած, աւելի սեղմ՝ գրկախառնումով մը կը դառնային իրարու: Իրենց հոգիները միեւնոյն բնոյթն ունէին. իրենց յարաբերութեա՛ց մէջ ա՛լ չկար աններգաշնակութիւն. և ո՛րքան աւելի խորունկնար, այնքան աւելի քաղցրութիւն կը ստանար իրենց հաղորդակցութիւնը: Հիմա իրենց սէրը աւելի չքեղ պտուղներ ալ առաջ կը բերէր, կը բարձրանար զէպի Աստուած՝ իրբեւ արտայայտութիւն իրենց երախտագիտութեան, և կ'իջնէր զէպի յըժօ բախտները, եղբայրութեան ինքնաբուխ թափով մը:

Բարեգործական այսպիսի այցելութեան մը միջոցին, Անտոէ հանդիպեցաւ գիւղական երէցին: Իր 50 տարեկան, բարձրահասակ, նիհար մէկն էր: Իր վրայ նայուածք մը նետել կը բաւէր, հասկնալու համար թէ աշխարհիկ մարդու մը շարժումները ունէր: Երիտասարդը բարեկամներէ իմացած էր թէ Աբբա Տիւբօն տասը տարի Բարիզի մէկ Լիսէին երէցը եղած էր, հիւանդուրիւնը հարկադրած էր զինքը հեռանալ մեծ քաղաքէն. երկու տարի Բոյլի մէջ ապրելէ, մահուան աստիճանին հասնելէ, և հուսկ ուրեմն քիչ մը ուժը տեղը գալէ ետքը, հաստատուեր էր այս կորսուած գիւղին մէջ, ուր շատ բարիք կ'ընէր. ինք ալ աղքատ ըլլալով հանդերձ, անհրաժեշտէն ինքզինքը զրկելով, ամէնուն կը շռայլէր իր բարիքները: Մշակուած միտք մը ունէր, և իր ժամանակը կը նուիրէր մասամբ ուսումնաւորութիւններու և մասամբ այցելութիւններու իր գիւղական ժողովուրդին, որ ցրուած էր շրջակայ բլուրներուն վրայ:

Թաքուն ձգողութիւն մը մօտեցուց այս երկու մարդիկը. ուստի, քանի մը հանդիպումներէ ետքը, Աբբայ Տիւբօն հաւանեցաւ Անտոէի այցելել՝ նոր հրատարակուած քանի մը գիրքեր առնելու համար անկէ: Գիտէր թէ երիտասարդը բողոքական էր. բայց Բարիզի մէջ անցուցած

անոր։

Երիտասարդը, յաջորդաբար արբային, երէցին, տոբ-
գորին հետ ըրած պտոյտներուն միջոցին, ճանչցած էր գիւ-
ղին մարդիկը՝ մեծ մասամբ։ Իրենց ղախառած արտերէն
կամ իրենց բնակարանին սեմերէն՝ գրեթէ բոլոր հոգա-
գործները կը բարեւէին զինքը։ Այս հանդիպումները իրեն
համար առիթ մըն էին բարեացակամ խօսք մը ուղղելու,
համար առիթ մըն էին բարեացակամ խօսք մը ուղղելու,
հունձբերու վիճակին տեղեկանալու, և կամ իրենց բնտան-
նեաց առողջութիւնը հարցնելու։ Գիւղացիները ամէնքն
ալ զայն իրենց աւելի մօտիկ զգացին, երբ իմացան թէ

«Ֆուտէճի» կալուածը գնած է: Անտոէ ասիկա ըրած էր, Տընիզի հաճոյք պատճառելու համար, նաեւ անոր համար ու այս երկիրը սիրած էր:

Ստուգիւ բնական էր որ Անտոէ սիրէ այն երկիրը, ուր մանկամարդ աղջիկը քիչ քիչ վերստանալ կը թուէր իր ուժը: Անտոէ, ասկէ զատ, տարտամօրէն պէտք կը զգար հաստատուելու Ֆրանսայի այս անկիւնը, զոր կրկնապէս կը սիրէր՝ իրեւ Ֆրանսացի և իբրեւ Ալգասցի: Բարիզը, իր աշխարհաքաղաքացիական կեանքով անկատար կերպով կը համապատասխանէր այս պէտքին: Ասկէ զատ, երիտասարդին մայրը, որ դատաւորի մը աղջիկն էր, Բոյի մէջ ապրած էր: Անիկա ութէն մինչեւ քսան տարեկան հասակը այս մթնոլորտը չնչած էր, և աչքերը յագեցած էին այս բնականարներով: Այս պայմաններուն մէջ, ինչո՞ւ զարմանա՞լ որ իր՝ Անտոէի՝ հոգին ալ առանց ձիգի իր արմատնե-
րը խորամխէ Պէառնի այս հողին մէջ:

Տընիզ եւս սաստիկ կը սիրէր այս գիւղը, որ իրենց երկուքին համար ամէն օր կը դառնար փոքրիկ հայրենիք մը՝ բարեբար, հիւրընկալ: Կը սիրէին զայն իրենց անկէ ստացած բարիքին, և թերեւս իրենց ալ անոր ընծայածին համար:

Տընիզ կը հիանար լայն հայեցակէտին վրայ, որ բա-
րեգործութեան ներշնչարան մը կ'ըլլար իր սիրելիին. ոչ ոք դուրս կը ձգուէր անոր նոսրիտառութիւններէն: Հա-
ւատացեալ թէ հայրնոյի, աղքատ թէ հարուստ, ամէնքն ալ, առանց քաղաքական կամ կրօնական խտրութեան, ճշ-
մարտապէս եղբայրական ընդունելութիւն մը կը գտնէին իրմէ: Ն... գիւղին մէջ, շատերու համար նորութիւն
մըն էր այս սէրը, որ երբեք հաշուի առնել չէր թուիր ինչ որ յաճախ մարդիկը կը բաժնէ իրարմէ: Սկեպտիկները
կը ժպտէին. չէին կասկածիր Անտոէի բարութեան վրայ, բայց կը կարծէին թէ շահախնդրական նպատակ մը ունի-
նրբ տեսան թէ երիտասարդը ո՛չ քաղաքական փառասի-

րութիւն մը ունի և ոչ ուեւ է հաշիւ մը, հարկադրուեցան
խոստովանիլ թէ աշխարհի վրայ տակաւին անշահախն-
դութիւն կայ:

Ընթերցումի և ինքնափոփման նուիրուած ժամերուն՝
Աւետարանը ջերմապէս կը շահագրգռէր Անտոէն: Ամէն
օր աւելի՛ եւս կը սիրէր Նաղարէթցի առողձագործի այս
աղուն խորհրդաւոր դէմքը: Անոր մէջ ամէն ինչ կը խան-
դավաւէր զինքը: Անոր անշուք Ծնունդը, անոր գութը՝
աշխարհի արհամարհուածներուն, Անոր աշխարհի մը չափ
մեծ հոգին, որ համակ սրբութիւն էր, և անսահման սէր:
Այս Դէմքը՝ լաւ հասկցուած՝ ո՛րչափ մարդկային և աստուա-
ծային կը մնար միանգամայն: Բոլոր ինչ որ կը սարսա-
ցնէ մարդը՝ անծանօթ չէր անոր: Իր ամենավսեմ
խօսքերուն, և ամենէն աւելի աստուածային գոր-
ծերուն մէջ կը զգայիր թէ յանձին Անոր եղբայր
մը ունիս: Բայց ի՞նչ բարձրութիւն. հոգիներու երկնքին
մէջ ան կը մնար առաջին կարգի մեծ Աստղը, միա՛կը,
որուն առջեւ կը տոգունին և կը խոնարհին բոլոր միւս
աստղերը:

Այս վսեմ Դէմքին առջեւ, Աստուէի հոգին, հետզհետէ,
ինքզինքը տակաւին մոռալ զգալով, պիտի ուզէր խոնար-
հիլ ճամբուն փոշիներուն մէջ. յետոյ խանդավառութենէն
սարսռուն, վեր կը կանգնէր, և կ'երազէր կոխտել այն
ճամբան ուրկէ քալած էր Քրիստոս, անոնց մօտ որոնք
կեանքէն հարուածուած՝ մինակ կ'երթան: Տընիզ, այս բո-
լոր հոգեկան յափշտակութեանց ակնատես վկայ, կը մաս-
նակցէր անոնց, և կ'ապրէր հոգեկան երիտասարդացումի
նոր կեանք մը. այս կերպով իրենց սէրը կը մխուէր կեն-
դանի աղբւրի մը մէջ, որ յաւիտենական թարմութիւն
մը կը հաղորդէր իրեն:

Դ.

Դեկտեմբերի մէջ մառախուղը կրկին երեւցաւ: Անարեւ
օրերուն մէջ կառքով պտոյտները ընդհատուեցան: Տընիզի
առօղջութիւնը ազդուեցաւ աղկէ: Նոյն իսկ Անտոէի այ-
ցելութիւնները երբ կ'երկարաձգուէին, կը յոգնեցնէին
զինգը: Երիտասարդը շատ աւելի անգամներ իր պանդոկը
մնաց. այդ առիթէն օգտուելով՝ վերստին պրպտեց ընտա-
նեկան թուղթերը, և մասնաւորապէս կարդաց իր հանգուց-
եալ հօրեղբոր՝ Կիւսդավ Վալլէի կազմած օրագիրը: Հօրեղ-
բոր կինը, երթալ Անգլիա հաստատուելու պահուն, այդ
օրագիրը Անտոէի յանձնած էր՝ անոր մէկ ընդօրինակու-
թիւնը իրեն պահելով:

Օրագիրը 1860ին սկսուած էր: Առաջին էջերը գրեթէ
անանձնական պատմութեամբ մըն էին: Իր տեսածները գրելէ
առաջ, Կիւսդավ Վալլէ կը բազմապատմել ինչ որ իրեն
աւանդուած էր իր նախնիքներուն վրայ: Մասնաւոր հա-
ճոյքով ծանրացած էր անոր վրայ, որ առաջին անգամ համ-
բաւաւոր ըրած էր Վալլէ անունը, այն է Առաջին կայսրու-
թեան մարաշախտը: Քանի մը էջ ալ նուիրուած էր Ալֆօնս
Վալլէի, որ մարաշախտին զաւակն էր: Միւլհուզի քաղա-
քապետ և սեղանաւոր եղած էր. և նոյն քաղաքը օժտած
էր բարեգործական տիպար Հաստատութիւններով:

1870-1871 տարիներու յիշատակները կը լեցնէին օրագ-
րին էջերուն մեծ մասը: Յաջորդաբար յուսալից էին այդ

էջերը. յետոյ կուգար պարտութիւնը: Կիւսդավ Վալլէ ար-
դէն հաստատուած էր Բարիզ: Ալգաս Լօւէն Գերմանիոյ
Դիացուելէ ետքը, Անտոէի հայրն եւս եկած էր իրեն միա-
նալու: Ի գին շատ մը զոհողութեանց, հաւատարիմ մնացին
անդամահատուած հայրենիքին:

Այս յուզիչ էջերու ընթերցումը երիտասարդին սրտին
մէջ արթնցուց հայրենասիրական զգացումը, զոր գեղիս,
զուարճասէր կեանք մը քնացուցեր էր: Քրիստոնէական
հաւատքը, զինքը լուսաւորելով, զօրացուցեր էր զայն:
Այդ լոյսով Անտոէ հասկցաւ թէ ազգերն ալ, անհատներու
նման, իրենց դերը ունին կատարելիք աստուածային ծրա-
գրին մէջ: Յրանսայի համար մեծ գեր մը վերապահուած
էր յայտնապէս: Յարգ ազգերու յառաջապահն եղած էր
ան. ի՞նչու պիտի նսեմանար հիմա: Ասիկա պէտք չէ որ
ըլլար. ատիկա պիտի պղտիկցնէր մարդկութիւնը, և պիտի
կասեցնէր անոր յառաջդիմութիւնը:

Բայց ի՞նչ պէտք էր ասոր համար: Անտոէ յստակօրէն
կը տեսնէր զայդ՝ այս ժամուն: Պէտք էր Յրանսան Քրիս-
տոնեայ դարձնել: Անիկա կը մեռնէր՝ Քրիստոնեայ չըլլա-
լուն համար: Ինչո՞ւ համար անհատին քով նշմարուի ար-
ժանապատութեան և իտէայի պակասը, և հաւաքականու-
թեան քով պակսի կարգապահութիւնն և անշահախորու-
թիւնը: Ինչո՞ւ դասակարգի բուռն և անխնայ պայքարնե-
րը, և գրեթէ ամէն կողմ այն տրտմութիւնը որ կարծես
ճակատագրական կերպով կը ծանրանայ մարդկային կեան-
քին վրայ, և որուն ու է իմաստ մը, դոյութեան պատ-
ճառ մը չի գտնուիր: Որովհետեւ կրօնական զգացումը բա-
ւական խորունկ արմատ չունէր Ֆրանսական հողին վրայ:

Այսպէս, Յրանսայի տալու համար փառք մը որ գերա-
զանցէ անցեալին բոլոր փառքերը, մեծ դարմանն էր ազգին
հոգիին լնծայել աստուածային զգացումը: Առանց այս
կենսունակ զգացումին, ազգերը՝ ինչպէ՞ս անհատները՝ խո-
տի պէս կ'ապրին ու կը մեռնին: Ընդհակառակն անոր հետ

ամէն բան կը կազմակերպուի ուժի և կեանքի ուղղութեամբ: Այն վարկեանին որ մարդ կը զգայ թէ Աստուծմէ կախեալ է, խոնարհ կարգապահութիւն մը բնականօրէն կը մտնէ իր մտածումներուն և, իր գործերուն մէջ: Այն ատեն կեանքը իմաստ մը կ'առնէ, վեհաշուք իմաստ մը: Մարդ կը զգայ թէ այս մեծափայլ տեսիլքին, որ համակ արդարութենէ և եղբայրութենէ կազմուած է, պէտք է ստորագասէ և իր քմահաճոյքները և իր շահերը, և կեանքի այս ուղղութեան մէջ կը գտնէ խաղաղութիւն և ուրախութիւն:

Արդ, համախոմբումները — ընտանիք, հայրենիք — կ'արժեն ճիշտ այն՝ ինչ որ է անհատը: Այնպիսի անձնաւորութիւններով որոնք ազնիւ բմբուռ մը ունին կեանքի, ընտանիքը անքակտելի կը դառնայ և հայրենիքը՝ նուիրական: Տլաք կը պատուեն իրենց ծնողքները, և քաղաքացիները՝ բոլոր գերադաս իշխանութիւնները: Ընտանեկան յարկին մէջ թէ դուրսը՝ կոիւր կը դագրի:

Վարանելու տեղի չկար. քանի որ գերագոյն դարմանը կար, պէտք էր գործադրել զայն: Առաջարկուած ուրիշ լուծումները՝ ամոքիչ առժամեայ պարզ զեղեր էին միայն: Ֆրանսան Քրիստոնեայ դառնելով գործնականապէս, իմացականապէս, — ինչ որ արդէն ամէնէն ապահով միջոցն էր զայն զգուշացնելու նախապաշարումներէ և սկեպտիկութենէ հաւասարապէս, — անոր պիտի ընծայուէր ներքնապէս միութիւն, և արտաքին աշխարհին հանդէպ ալ լուսափայլ ծաւալում:

Այս հայրենասիրական աշխատութեան պիտի հրաւիրէր բոլոր բարի կամեցողութիւնները: Այն ժամուն որ Ֆրանսա առաւել քան երբեք պէտք ունէր իր առոյգ ուժերուն, Անտոէի համար սրբապղծութիւն կը թուէին դասակարգային և դաւանական բաժանումները:

Ինչո՞ւ չմոռնային զիրենք բաժնող երանգները, և չի՞նչէին բարոյական և հայրենասիրական այն իտէալը միայն որ զիրենք կը միացնէ:

Բայց ի՞նչ գործնական միջոցով կարելի պիտի ըլլար իբրեւ հզօր խուրձ մը միացնել ցրուած բարի կամեցողութիւնները, և զանոնք մղել համերաշխ աշխատութեան, ազգային վերանորոգումը ի գլուխ հանելու համար: Այս կէտը յստակօրէն չկրնալով նշմարել, Անտոէ վարանոտ կը մնար հետեւելիք ճամբուն համար:

Դեկտեմբերի կէսին օգը նորէն գեղեցկացաւ. մաքուր օդին հետ մէկտեղ, Տընիզ վերստացաւ իր ուժերը: Անտոէ սկսաւ Ֆուժէնի մէջ աւելի երկար առնել մնալ: Մանկամարդ աղջկան նարգէզ իր գործունէութեան ծրագիրները որոնք հաստատուն ձեւ մը կ'առնէին: Տընիզ խորհուրդ տուաւ իրեն՝ վէպի մը ձեւին տակ պարզել ազգային վերանորոգման իր խիստ գեղեցիկ երազը:

Գաղափարը հաճելի եկաւ Անտոէի: Ինք ալ յաճախ մտածած էր առոր վրայ. պիտի փորձեր ուրեմն վէպ մը գրել: Այս կերպով Տընիզի ալ հաճոյք պիտի պատճառէր: Այսպիսի աշխատութիւն մը արդէն հաշտ պիտի գար իր կեանքի այժմու սովորութեանց: Եւ եթէ գիրքը յաջողութիւն գտնէր, ասիկա միջոց մը պիտի ըլլար մեծ արձագանգ մը տալու իր կոչին:

Քանի մը օրուան մէջ գրքին ծրագիրը կազմուեցաւ, այնքան լեցուն էր իր միտքը՝ ընտրուած նիւթով: Անմիջապէս գրել սկսաւ: Առաւօտները ժամը եօթնէն տասնըմէկ կը գրէր: Յետ միջօրէին, ցորեկուան ճաշէն ետքը, մանկամարդ աղջկան կը կարգար գրուած էջերը, և միասին կը վիճարանէին անոնց վրայ:

Անտոէ կը յուսար որ Տընիզ երբեմն երբեմն քննադատէ իր գրելու և արտայայտելու կերպը, բայց այս ընթերցումը լուռ և անվերապահ հիացում մը միայն կը պատճառէր մանկամարդ աղջկան:

Ո՛րքան երջանիկ էր Տընիզ՝ ինքզինքը գտնելով յանձին Սիւզանի, և Անտոէն ճանչնալով Փաֆի մէջ: Որովհետեւ այս երգուած սէրը՝ իրենց սէրն էր, թէեւ փոխուած, բայց

պիտի բացուէրն աստուածային լոյսին առջեւ: Պիտի գրէ՞ր այս գիրքը՝ իր ճշմունած, յօշոտուած մարմինին և իր խաղաղած հոգիին բեկորներովը: Անշուշտ ո՛չ, և առաւել քան երբեք ուժգնօրէն կը մղուէր սիրելու իր սէրը՝ ճիշտ այնպէս ինչպէս կարգադրած էր Աստուած:

Իսկ Տրնիգ՝ գրքին յառաջ բերած ներբողալից նա՝ մակաները կ'ընդունէր, մասնակցելով յայտնուած զգացումներուն: Երբեմն իրեն այնպէս կուգար որ իր սիրեցեալին անունին չուրջը հանուած աղմուկը կը վրդովէր իրենց քաղցր մտերմութիւնը: Ի՞նչ մը կը նախանձէր այս անանունն ամբօթէն: Միւս կողմէ, սակայն, զգալով սր այս խանգավառութեան հոսանքին մէջ ի՞նչ էր միակ սիրուածը, առով յաւազոյն կերպով կը չափէր իր վայելած առանձնաշնորհումին մեծութիւնը:

Ժամ եւ Սիւզանի երեւումը ողջունող համակրութիւնը կը յարատեւէր: Գրական շրջանակներու մէջ հեղինակը կ'ողջունուէր իբրեւ գրական նոր սեռի մը հնարիչը: Յօդուածը երեւցաւ Ռիվիւ ֆէ Տեօ Մոնիսի մէջ: Ասիկա գրական նոր խմբակցութեան մը աղմկալից մէկ յայտարարութիւնը դարձաւ: Հիմն էր կեանքի իրապաշտ մէկ նկարագրութիւնը՝ իր բոլոր ամօթալի ազդեցութիւններով, թաքուն արտոններով. որովհետեւ Աւետարանը բան մը չի վարագործեր մարդկային ամէնէն յոռի տկարութիւններէն: Բայց միայն այս ցեխը նկարագրելով ստորին կարգի գեղեցկութիւն մը միայն յառաջ կուգար: Այս անասնական կեանքէն անդին ուրիշ կեանք մը կայ, հոգիի՝ կեանք մը: Այս կեանքը, որուն գոյութիւնն իսկ չի կասկածիր ամբօթը, Գրիստոնէութիւնը երեւան կը հանէ և կ'ընծայէ: Եւ առով իսկ գերազանց աղբիւրն է գեղեցկութեան մը, որուն առջեւ կ'աղօտանան զուտ հեթանոս բոլոր՝ գեղեցկութիւնները. հո՛ն և հո՛ն միայն, արուեստը պիտի գտնէ երիտասարդացում մը: Չպիտի դադրի ճշմարիտ ըլլալէ, բայց պիտի հետանուզէ տակաւին գրեթէ կոյս գետին մը, փոխակերպուած հոգիի կեանքը:

Այստեղ, սէրը մասնաւորապէս, մարդկային կեանքի այս մեծ զսպանակը, պիտի գտնէ կենսունակութիւն մը, մաքրութիւն մը, որոնք մօքէ չանցած լուսապսակ մը պիտի կազմեն իրեն: Ա՛յն ատեն է նաեւ որ գրագէտը պիտի դադրի գրելու համար գրելէ, լաւ եւս բարձրը վատթարացնելու համար գրելէ: Իր արուեստը քահանայութիւն մը պիտի ընէ: Նոյն ինքն իրեն համար գտնելէ ետքը ճշմարիտ, երջանիկ կեանքի գաղտնիքը, պիտի երգէ զայն ուրիշներուն ալ: Թառեռագիր, վիպագիր, լանսատեղծ, լրագրող, և ուրիշ ամէն կարգի արուեստագէտներ համերաշխօրէն պիտի աշխատին այս գութի և փրկութեան գործին, որ անհատներու թէ հայրենիքի վերականգնումի գործը պիտի ըլլայ: Անշուշտ Արուեստը չպիտի բռնէ նկեղեցւոյ տեղը, անոր նման չպիտի լանաձեւէ բարոյականն և վարդապետութիւնները: Բայց իրեն առանձնայատուկ կերպով, արթուն պիտի պահէ հոգիները, և պիտի երգէ այն ամէն բաները, որոնցմով կ'ապրին հզօր անհատականութիւններն և մեծ ազգերը:

Եւ այս գործը իրականացնելու համար, հարկ չկայ գրական ճարպիկութիւններու և պայմանադրական պաշտպանողականներու: Տաղանդը, հանճարն ալ չեն բաւեր: Պէտք եղածը անկեղծութիւնն է. հոգեկան կեանքի դատը պաշտպանելու ելլել, երբ սիրտը յարած չէ անոր, ո՛չ միայն ապարդիւն, այլ փրօտակար գործ մըն է, մասնաւորապէս այս գեոնին վրայ դիւրաւ կը զգացուի ա՛ն որ ուրիշներէ լսելով կը խօսի, և ա՛ն որ գիտէ ինչի՝ վրայ որ կը խօսի. ասոնցն է միայն առաքեալի և գրագէտի դերը: Թող իւրաքանչիւրը երգէ գեղեցկութեան այն բաժինը որով տպաւորուած է իր հոգին: Ա՛յսչափ միայն: Այս փորձառական գետինէն անդին անցնելով, մարդ սխալ ճամբու կը հետեւի նոյն իսկ զուտ արուեստագիտական տեսակէտով:

Այս պաշտպանողականը խորունկ արձագանգ գտաւ: Խիստ շուտով, այս լայնօրէն մարդկայնական, բայց միեւ-

նոյն ատեն զուտ քրիստոնէական ծրագրին վրայ, Բարիզի մէջ կազմուեցաւ գրական խմբակցութիւն մը: Անտոէ բնականաբար հրաւիրուեցաւ անոր տնօրէնութիւնն ստանձակելու: Ստիպուեցաւ գալ նախագահել առաջին հաւաքումին:

Խանդավառութիւնը զոր ծնուցեր էր նախ վէպը և յետոյ Ռըվիլէի *Sto Wobis* յօդուածը, աւելի մեծցաւ, երբ տեսնուեցաւ թէ ո՛վ է անոր հեղինակը: Բոլոր ինչ որ գրած էր, նոյնը կ'ըսէր իր անձը: Ահա՛ թէ ո՛ւր էր նորութիւնը այս ընդհանրապէս սկեպտիկ միջավայրին մէջ: Ծանօթ ասացուածին համեմատ, կը դարմանային յանձին այս հեղինակին գտնելով մարդ մը, որ սրտովը կը գրէր, որ իր ներշնչումը իր կեանքին մէջ իսկ կը փնտռէր: Ասոր վրայ աւելցուցէք մանկական պարզութիւն մը զոր յաջողութիւնը չէր գինովցներ. ասիկա պէտք եղածէն աւելի էր, գրաւելու համար սնափառութեամբ սնած հոգիներ:

Ահա՛ այս պատճառով առաջին հաւաքոյթը ուշագրաւ եղաւ ըրջութեամբ և սիրալիր հանգամանքով: Անտոէի թէ անկէ վերջ ըլլոր խօսք առնողներուն վրայէն՝ զգացուեցաւ թէ անկեղծութեան և ճշմարիտ խանդավառութեան չունչ մը կ'անցնի. պիտի երթային ինքնամփոփ մտածումի տալ ինքզինքնին, յետոյ իւրաքանչիւրը գործի պիտի սկսէր խոնարհութեան զգացումով մը, հաւատարմօրէն, ամէն բանէ առաջ մտածելով ձեռնարկուած գործին մեծութեան վրայ: Յաջողութիւնը եթէ գար, լրումը պիտի ըլլար իրենց իղձին:

Երկրորդ գումարումին, առաջին ժամու հետեւորդներէն մէկ քանին ներում խնդրեցին որ չպիտի կրնան շարունակել. ատոնց մէջ էր Ժան Տէռիէ: Ինքզինքնին տարադրուածներ, օտար կը զգային այս մթնոլորտին մէջ, որ ոչինչ ունէր իրենց սովորական ակումբէն: Մնացեալները քսանի չափ կային, տարիքով և տաղանդով իրարմէ խիստ տարբեր, որոնք սակայն միեւնոյն հրայքէն մղուած էին: Եւ կը նուիրուէին ի ծաւայութիւն ազնիւ դատի մը:

Գրագէտներու այս փոքրիկ խումբին եկած միացած էին ճշակի և սրտի տէր քանի մը կիներ: Ասոնք ուժ պիտի տային այս գրական խմբակցութեան, ընկերային քարձր դասակարգերու մէջ իրենց ունեցած ազդեցութիւններով, իրենց ամէնուն ալ իտէալը կազմող նպատակին ի սպաս պիտի գնէին իրենց յարաբերութիւնները. իրենց հարստութիւնն ալ, այս կերպով հետեւելով Անտոէի տուած օրինակին: Որոշուեցաւ երրորդ գումարումն ընել ոչ թէ երիտասարդ գրագէտին բնակարանին մէջ, այլ Տիկ. Պ...ի տունը, որ Գերմանացի քրիստոնեայ մըն էր, և որ ջերմապէս նուիրուած էր Քրիստոնէութեան ծաւալման միջոցաւ ազգային վերականգնումը իրագործելու ազնիւ գաղափարին:

Ե.

Բարիք բնակութեանը միջոցին Անտոէ ամէն օր կը գրէր Տընիզի: Ատոնց պատրանքներ ունենալու ձեռնարկուած գործին գծուարութեան վրայ, գոհ էր սակայն ձեռք բերուած առաջին արդիւնքներէն: Իր նամակները տեսակ մը օրագիր էին, ուր ամէն բան կը յիշատակէր, նոյնիսկ ամէնէն աննշան դէպքերը: Անոնք տենդոտ էին զսպուած հրայքով, և կ'երգէին մանաւանդ վերագարձի ուրախութիւնը:

Մանկամարդ աղջկան համար, առանց Անտոէի ներկայութեանը, օրերը շատ յամր կ'անցնէին: Ֆիզիքապէս յուժեղ հուժկու էր, իսկ բարոյապէս՝ աւելի՛ տկար: Թէեւ օղը բացառիկ կերպով գեղեցիկ էր և նպաստաւոր, իր գիւղական բնակավայրը ա՛լ ոչ հրապոյր ունէր անոր համար:

և ոչ բանաստեղծութիւն: Հակառակ իր հօրաքրոջ և տոբ-դորին պնդումին, ետ կեցած էր կառքով պտոյտ ընելէ: Նոյն իսկ դադարած էր հիւանդներու այցելելէ: Հովիւին և արբային ժամանումն ալ աննշմարելի կ'ըլլար իրեն գրեթէ: Անհուն պարապ մը գոյացած էր կարծես իր կեանքին մէջ, ու ոչ մէկ ժամանց չէր կրնար այդ պարապը լեցնել կամ մեղմացնել: Երիտասարդին այցելութեան սովորական ժամերուն՝ զայն իրմէ հեռու զգալը այնքան ցաւազին էր Տընիզի համար, որ ոչ մէկ բան, ոչ իսկ աղօթքը, չէին օգներ իրեն՝ ինքզինքը գտնելու: Միայն Անտոէի ամենօրեայ նամակները քիչ մը կը մեղմացնէին իր ցաւը: Բայց ատոնց ալ բարեբար ազդեցութիւնը շատ կարճատեւ էր: Տընիզ հիմա բացարձակ, գուցէ հիւանդագին, բայց անխուսափելի պէտք մը կը զգար իր սիրելիին ձայնը լսելու:

Տիկ. տը Կոֆան վսխնալով այս աստիճանական ընկճումէն, գաղտնապէս երկտող մը գրեց Անտոէի, յայտնելով իր մայրական մտահոգութիւնները: Երիտասարդը շատ զարմացաւ: Մանկամարդ աղջկան նամակները շատ պայծառ էին: Տընիզ Անտոէի գրելու ատեն հօգօր ճիգ մը կ'ընէր, յայտնի չընելու համար իր երկիւղներն ու տառապանքները: Միայն նախապէս ազդարարութիւն ստացած մէկը պիտի կրնար անոր գիրէն ճանչնալ անոր տկարագուծը: Երջագիծերը շատ թոյլ էին, և գիծերու ուղղութիւնը կորանար կը խորապէս:

Տընիզի այս տկարութիւնը Տիկ. տը Կոֆանի գորովագին սիրոյն երեւակայածէն այլապէս խորունկ էր: Ինքը՝ Տընիզ՝ չէր խաբուիր: Կը զգար թէ ուժէ կ'իյնայ, կեանքը կը խուսափէր իրմէ, և ա'լ յենակէտ մը չէր գրտնէր կասեցնելու համար իր կենսունակութեան այս արագ փախուստը: Կը զգար թէ վերջնական տագնապն էր այս: Մանկամարդ աղջկան այս հուսկ պայքարը եղբրական եղաւ: Դեռ վերջերս, կարծես իր ուժը տեղը եկած էր, և ինք

վերստին կեանքը ապրիլ սկսած: Բնութիւնը շնորհ մը ըրած էր իրեն: Ա'ն, Անտոէ'ն մանաւանդ աւելի՛ մօտեցած էր իրեն: Եւ հիմա պէտք էր խղել այս բոլոր կապերը, իր ձեռքովը պատուել իր իսկ սիրտը: Ո'հ, ո'րքան կը բաղձար այս գերագոյն ժամերուն իր մօտն ունենալ Անտոէն: Ինք անոր ամէն բան պիտի ըսէր, և ան իր ըմբիշի հաւատքով և եռանդուն սիրով՝ երկինքէն կամ երկրէն անձանթ ուժեր պիտի հանէր, որոնք պիտի փոխակերպէին իրերը, և պիտի լուսաւորէին հորիզոնը: Ամէն պարագայի մէջ անոր հուժկու բազուկը նեցուկ պիտի ըլլար իրեն՝ այս վերջնական հանգրուանին մէջ: Եւ ան իր քովը չէ'ր, ու չէր համարձակիր կանչել: Ամէն օր կը յուսար անոր վերադարձը: Յետոյ, պահ մը, իր մանկունակ հաւատքով, կը խորհէր թէ լաւագոյն էր որ այսպէս ըլլար: Անտոէի բացակայութեանը թերեւս իրեն աւելի դիւրին պիտի ըլլար երկրէս հեռանալ: Նամակով մը հրաժեշտ պիտի տար անոր:

Իրիկուն մը, երբ խոնարհ համակերպութեամբ մը տոգորուած էր այսպէս, Տընիզ գրասեղանին առջեւ նստաւ, այս հրաժեշտի նամակը գրելու համար: Եթէ մահը յանկարծ վրայ հասնէր, — ասիկա իր նախազգացումն էր. սրտի զարկը քանի օրէ ի վեր ընդհատումներ կամ գահավէժ տրոփումներ ունէր —, այո', եթէ մահը վրայ հասնէր յանկարծ, նամակը պիտի կազմէր իրենց վերջին տեսակցութիւնը:

Իրիկուն ժամը հինգն էր. մարը մօնող արեւը իր տփոյն ցոլքով կը լուսաւորէր մերձակայ բլրակները, պարտէզը և իր պզտիկ սրահին պատուհանները:

Տընիզ սկսաւ գրել. —

Երեւոյթի, 20 Փետրուար
Իրիկուն միայն հիմն

«Սիրելի Անտոէ,

«Նորէն պիտի տեսնեմ ձեզ: Զգիտեմ: Զայն մը «ոչ» կ'ը-

սէ ինձ: Ամեն պարագայի մէջ գիտեմ թէ մեր վերապահութիւնը կարն պիտի ըլլայ: Եւ անա ասոր համար այս երկսուրը կը գրեմ ձեզ:

«Սիրելիս: Այս խեղճ տղերք շատ սկաւ կերպով պիտի բացատրեն ձեզ իմ սէրս եւ այն ուրախութիւնը զոր ինձ պատճառած է այն: Ձեզմէ ուրում ըլլալս գիտնալէ առաջ հազիւ սկսած էի ապրիլ: Ձեր սէրը խզեց կեանքիս նեղ պատեանը: Ձեզմով ամեն բան նոր, պայծառակերպութեամբ երեւցաւ ինձի: Ձեզմով ինքզինքս Աստուծոյ ալ մօտ զգացի, աշխարհի նեղութեանց ալ:

«Ո՛հ, որքան երջանիկ պիտի կրնայինք ըլլալ, կատարելապէս երջանիկ, եթէ միասին ընտանեկան յարկ մը հիմնէինք: Միասին կը տանք այս վիշտը, — կ'ուզեմ ամեն բան ըսել —, եւ այս մտածումին վրայ արցունքը կը հոսի աչքերէս: Վայրկեանէ մը պիտի վերսկսիմ նամակս:

«Պահ մը առաջ խիստ սկաւագայ: Այս գրասեղանին առջեւ նստելու ասեմ ինքզինքս զօրաւոր կը կարծէի: Կ'ուզէի մտքի կատարելապէս հանդարտութիւն դնել հրաժեշտ մէջ, բայց չկրցայ զսպել յուզումս: Շատ դժուար է աշխարհէս հեռանալ, երբ մարդ երիտասարդ է եւ կը սիրէ:

«Բայց այս արցունքները փրկարար եղան ինձի: Յուշուցին թէ պատրաստ չեի մնալ բարով քսելու ձեզի: Ձեզի պիտի գրէի հոսկ բաժանման խաղաղ, հանդարտիկ բառեր, եւ ընդվզումը տակաւին կը գոռար սրտիս մէջ: Մունկի եկած, հիմա ի գործ դրի այս բաժանումը: Աստուած այս շնորհքը ըրաւ ինձի: Հիմա զոհողութիւնը կատարեալ է: Կը զգամ թէ վերջնական է ան, եւ ասիկա մեծ սփոփանք մը կը հեղու սրտիս մէջ:

«Այս կերպով պիտի սիրեմ, արցունքս աչքերով, բայց առանց ընդվզումի «ցտեսութիւն» ըսելով ինձի «սիրագեղ կեանքի վերին փառաքին մէջ»:

«ՏԸՆԻՉ»

Այն ժամուն որ Տընիզ այս տղերքը կը գրէր, Անտոէ յանկարծական կերպով կը մեկնէր Բարիզէն: Տիկ, տը Կօֆանի նամակը վրդոված էր զինքը, ինքզինքը կը յանդիմանէր հիմա, Փռտէնէն հեռացած ըլլալուն համար: Մանկամարդ աղջկան առողջութիւնը շատ խախտու էր և կեանքը անստոյգ: Լաւագոյն չէ՞ր որ իր ընտանիքը ժամանակը նուիրէր անոր, զոր ամէն օր աւելի՛ և աւելի՛ կը սիրէր:

Հեռագրով մը իմացուց իր վերադարձը: Յաջորդ օրը ժամը տասնըմէկին միջոցները Փռտէն պիտի գտնուէր:

Այս լուրը շատ ուրախութիւն չպատճառեց Տընիզի, ի մեծ զարմացումն Տիկ. տը Կօֆանի: Նախորդ իրիկունն ներքին տոմար խորունկ եղած էր. բաժանումը շատ իրական էր, և կը շարունակուէր ու կ'ամբողջանար մանկամարդ հիւանդին սրտին մէջ:

Տասնհինգ օրուան բաժանումէ մը ետքը, Անտոէ արտասովոր կերպով փոխուած գտաւ զինքը: Աչքի զարնոյ կերպով նիհարեց էր: Նայուածքը կորսնցուցեր էր իր կենդանութիւնը: Տընիզ զայն ընդունեց ոչ թէ առաջուրէն նուազ գորովով, այլ աւելի հանդարտ կերպով: Անտոէ բան մը յայտնի չըրաւ իր մտահոգութենէն, իսկ Տընիզ՝ իր հոգեկան վիճակէն. ճաշը երբեմնի ճաշերուն յար և նման եղաւ:

Մթին, ցուրտ օդ մը կար: Արեւը ընդհատաբար կ'երեւար: Սպիտակ ամպեր, երբեմն ոսկեգոյն եղբրուած, կը վազէին հիւսիսի հովէն քշուած, և կարծես մեղմիւ կը հանդիպէին լեռներու կատարներուն վրայ:

Երիտասարդը Տընիզի ընկերացաւ մինչև իր սենեակը. արեւու ճառագայթ մը երեւցաւ, զուարթացնելով փոքրիկ սենեակը: Նախ երկարօրէն խօսեցան երիտասարդին Բարիզ բնակութեան վրայ: Տընիզ ամէն բան անոր բերնէն իմանալ կ'ուզէր:

Պահ մը խորհեցաւ իր հրաժեշտի նամակը ցուցնելու անոր: Այսուհանդերձ չըրաւ ատիկա: Նախորդ իրիկունը

այնքան շատ տառապած էր. որ չէր ուզեր Անտրէի գալուհի պէս նորէն խառնել այս տակաւին տաք մոխիրը: Արդէն խօսակցութիւնն ալ առիթ չընծայեց ատոր: Փոխանակ միտք բերելու ցաւազին յիշատակներ, կամ արծարծելու տխուր նախազգացումներ, քաղցր ժամ մը եղաւ այս, ինքնաժողովման դադար մը: Երբեք ցայնվայր միասին բարձրացած չէին այսպիսի վսեմ բարձունքներ:

Անտոէ վերադարձած էր, Յուլիէնէն մեկնած ըլլալու վիշտը ունենալով սրտին մէջ. սաստիկ ազդուած էր մանկամարդ աղջկան վիճակէն: Այս բոլորը կը կրկնապատկէին իր խանդաղատանքը:

Տընիզի ալամայ մէկ արցունքը յանկարծ պոռթկացուց այս խանդաղատանքը: Մանկամարդ աղջիկը եկեր նստեր էր այն միենոյն տեղը, ուր նախորդ օրը կը գրէր իր հրաժեշտի նամակը: Ասկէ՛ առաջ կուգար իր յուզումը: Անտոէ անոր ձեռքը բռնեց և համբոյրներով ծածկեց:

— Տընի՛զ, ըսաւ անոր, երբեք ձեզի ըսած չեմ թէ ի՛նչ եղած էք և ի՛նչ էք դուք ինծի համար: Իմ անձիս լաւագոյն մասը ձեզի՛ կը պարտիմ:

Եւ որովհետեւ գլխու թեթեւ շարժումով մը Տընիզ կը բողբէր, Անտոէ շարունակեց.

— Այո՛, շատ բան կը պարտիմ ձեզի: Արդէն, երբ առաջին անգամ ձեզ տեսայ, դուք ինծի ի վեր հանեցիք նոր մարդկութիւն մը, որու գոյութենէն հազիւ թէ կը կասկածէի: Յետոյ սիրեցի ձեզ. և ա՛յն ատեն զգացի թէ սէրը, երբ խորունկ է, ո՛րքան կրօնաբոյր բան մը ունի իր մէջ:

«Հակառակ ամէն բանի, կը նշմարէի ամէն ինչ որ կը բաժնէր մեզ իրարմէ: Ես հեթանոս եզերքին վրայ կը գտնուէի, իսկ դուք՝ քրիստոնեայ եզերքին վրայ: Սէրը եկաւ կամուրջ մը ձգեց մեր միջեւ:

«Ասիկա հրաւէր մըն էր ինձ՝ ձեզի միանալու: Այսպէս, անգիտակցօրէն կը բաղձայի միւս եզերքն անցնիլ: Իմ իմա-

ցականութիւնս խոչընդոտներ կը հանէր, բայց իմ սիրտս կ'ուրանար կամ կը տապալէր զանոնք: Եւ սիրտը յաղթեց: Այսպէս, Աստուած նախախնամաբար զձեզ դրաւ ճամբու իւրաքանչիւր անկիւնը, զիս առաջնորդելու համար դէպի նպատակակէտը: Այստեղ ճամբան կը ցուցնէիք ինծի, այնտեղ ձեռքէս կը բռնէիք. ամէն կողմ կը տեսնեմ զձեզ, աստուածային պատգամաւորի օրհնեալ դերին մէջ:»

— Անտոէ՛, կը չափազանցէք, կը հաւատասիմ ձեզ: Ամէն պարագայի մէջ, այս պահուս երջանիկ եմ խոնարհաբար ձեր լոյսին մէջէն քալելով: Ձեր քով ինքզինքս տղայ մը միայն կը զգամ:

— Եթէ իմ կեանքիս մէջ լոյսը երեւցաւ, պատճառը այն է որ դուք զիս ձեր ճամբուն վրայ քաշեցիք: Եթէ քիչ մը կը ճառագայթէ այսօր, Աստուծմէ ետքը ձեզմէ՛ է որ կ'առնէ իր լոյսին լուազոյն մասը: Գիտեմ զայս: Ասիկա ձեզի ըսելով, զուտ ճշմարտութիւնը կը յայտնեմ, և ինձ համար շատ քաղցր է, Տընիզ, այսքան պարտական ըլլալ ձեզի:

— Խիստ երջանիկ եմ այս կերպով ստուերի մէջ մնացած մասնակցելով այս երջանկութեան, և այն պաշտօնին՝ զոր Աստուած ձեզ յանձնած է: Երբեք չպիտի կրնաք գիտնալ, Անտոէ՛, թէ ո՛րչափ քաղցր է աղջկան մը համար ինքզինքը սիրուած զգալ, և գիտնալ թէ բեղնաւոր եղած է իր ներշնչած սէրը: Մենք կիներս երբե՛ք չենք երազեր ինքնին չողալ. բաւական է ձեզի՛ սիրող սրտի մը հանդիպիլ. և եթէ՛ յաւելուածաբար՝ այդ սիրտը աղնիւ է, եթէ Աստուած՝ անոր այցելելով՝ դրած է անոր վրայ կնիք մը որ սիրեցեալ էակը առանձնաշնորհաւ մէկը կ'ընէ, այն ատեն մեր սիրտը երախտագիտութեամբ կը զեղու: Ա՛լ ուրիշ բան չենք խնդրեր, կամ՝ լաւ եւս՝ Աստուծմէ մէկ բան միայն կը խնդրենք, այն՝ թէ այս երջանկութիւնը վերջ չունենայ:

— Տընի՛ղ, մեծ սէրերու առանձնաշնորհումն այն է որ
չեն ճանչնար վերջ ունեցող իրերու տխրութիւնը:

— Մա՛հը կայ:

Այս խօսքը թռաւ Տընիղի բերնէն: Երկուքն ալ՝ իրենց
երեւալ ուզածէն աւելի յուզուած՝ վայրկեան մը լռեցին:
Բաւական եղած էր այս «սարսափի թագուհին», ըստ աստ-
ուածաշնչական բացատրութեան, և ամէն բան մթաղնած
էր անոնց մէջ, և՛ լոյսով չողչողուն դաշտը, և՛ իրենց փո-
խադարձ մտերմասացութեամբ գերազրգոռած սէրը:

Անտուէ կրցաւ նախ ինքզինքին գալ. և ըսաւ.

— Մա՛հը նիւթականին վրայ միայն կրնայ ազդել. մար-
մինը կը տարրալուծէ, բայց ո՛չ հոգին: Հետեւապէս մա՛հը
բան մը չի կրնար ընել ճշմարիտ սիրոյն: «Մահուան պէս
հզօր», կ'ըսէր արդէն սիրոյ վրայ՝ Երգ Երգոցին հեղինա-
կը: Մահէ՛ն աւելի եզօր, կ'երգէ իր բոլոր էջերուն մէջէն
անմահութեան Աւետարանը:

Անտուէի բառերէն աւելի, անոր թրթռուն շնչաւ, ա-
նոր խաղաղութեամբ լեցուն նայուածքը, և անոր ներշնչ-
ուած դէմքը, այս ժամուն այս պզտիկ սենեակը տեսակ
մը «բարձունք» ըրած էին, նորէն Ս. Գրական պատկերը
գործածելու համար: Դարձեալ լռեցին: Իրենցմէ ո՛չ մէկը
չէր համարձակիր վրդովել այս յուսութիւնը, որ համակ ա-
ղօթք էր և ինքնամոփոփում: Տընիղի ձեռքը ա՛լ չէր հե-
ռանար Անտուէի ձեռքէն: Խոշոր բայց խիստ քաղցր կո-
հակներ կարծես վեր կը բարձրացնէին իրենց հոգիները,
որ յաւէ՛տ կենդանի էին և յաւէ՛տ միացած: Ժամանակին
մէջէն անհունութեան տպաւորութիւն մը կ'անցրէր:

Մանկամարդ աղջիկը սկսաւ հեկեկանքներ արձակել:
Այս տարապայման երջանկութիւնը խորազղեցիկ արտա-
յայտութիւն մը տուեր էր իր գէմքին:

Անտուէ մերձակայ թիկնաթոռին վրայ հանգչեցուց
զայն: Տընիղի աչքերը ա՛լ չըջակայ բաները տեսնել չէին
թուիր, բայց չրթունքները կը շարունակէին սկսուած
խօսակցութիւնը:

Ամբողջ կեանքը սրտին մէջ խուժած էր: Մարմինը կը
ծռէր, ինչպէս ծաղկի մը ցօղունը՝ անցնող հովին տակ:
Անզգալաբար չրթունքները դեղնեցան, նայուածքը՝ տար-
տամ՝ հեռուն կը դիտէր:

Անտուէ զգաց որ Տընիղի ձեռքը կը պաղի: Ուժեղ ձայ-
նով մը երեք անգամ պոռաց. «Տընի՛ղ, Տընի՛ղ, Տընի՛ղ...»:
Սրտի տրոփիւնի դադարում մը առանց ցնցումի ընդհա-
տեր էր այս երիտասարդ կեանքի ընթացքը: Տընիղ կը
մտնէր այն Խաղաղութեան Քաղաքը, որուն հիացիկ ներ-
բողը կ'ընէր իր սիրելին:

Ե. ՄԱՍ

Ա.

.

Հիմա աշխարհ պարապ կուգար Անտոէի:

Հարուածը այնքան անակնկալ, արագ եղած էր որ երբեմն կ'երեւակայէր թէ մղձաւանջի մը զոհը եղած է: Մահաշուք դէպքին յաջորդող գիշերուան մէջ, քանիցս ընդոստ արթնցաւ, պարտէզին ծառերուն մէջէն լսել կար-ծելով Տընիզի ձայնը որ զինք կը կանչէր:

Բայց հարկ եղաւ իրականութեան գալ: Յուղարկաւո-րութեան պատրաստութիւնները, անկողինը ուր կը հանգ-չէր հանգուցեալը՝ ծաղիկներու մէջ ձեփ-ձերմակ, գերեզ-մանը մանաւանդ, կը յայտնէին թէ աղէտը ճշմարիտ իրա-կանութիւն մըն է:

Աղջկան կամքին համաձայն, իր մարմինը կը հանգչէր գիւղին փոքրիկ գերեզմանատան մէջ, ճամբուն եզերքը, բլրակի մը վրայ, ուրկէ կը տեսնուէին չրջակայ դաշտերն և մասնաւորապէս Ֆուժէնը: Ընթերցումը հրաժեշտի նա-մակին, զոր յուղարկաւորութեան իրիկունն իսկ գտեր էր, յիշեցուց Անտոէի, մասնաւորապէս սրտայոյզ պարագանե-րու մէջ, թէ ո՛րքան մեծ էր ըրած կորուստը:

Ամէն օր Տիկ. տը Կօֆան և Անտոէ կը խօսէին Տընի-զի վրայ: Հաւասար էր իրենց վիշտը, և զանոնք աւելի՛ կը մօտեցնէր իրարու:

Շատ չանցած Տիկ. տը Կօֆան եղբօր աղջկանը ձգած ժառանգութեան խնդրոց համար ժընեւ գնաց: Երիտա, սարգո այն աստիճան տակնուվրայ եղած էր որ կը սպա-սէր որոշում մը տալու համար: Մերթ Ֆուժէնը զինքը կը յանկուցանէր. մերթ կ'ուզէր անկէ փախչիլ: Այստեղ ամէն ինչ չափազանց կը յիշեցնէր իրեն՝ վշտառիթ յիշատակներ:

Այս պահուն հիւանդագին պէտք մը կը զգար առանձ-նութեան, ինքզինքը քիչ մը նուազ ճնշուած կը զգար իրիկունը միայն, ճաչէն ետքը, այն ժամուն երբ լուռ է ամէն ինչ:

Այն ատեն յամրօրէն կը քալէր, ընկերակցութեամբ մեծ որսի շունին՝ «Ֆիտէլ»ի, որ տեսակ մը թաքուն մտայ-նութեամբ, իր տիրուհւոյն վրայ ունեցած սէրը Անտոէի փոխանցեր էր: Աղէտին իրիկունն իսկ «Ֆիտէլ» ամէն կողմ փնտոներ էր բացական: Յաւագին ձայնով գիշերը մինչեւ լոյս հարցուցեր էր զայն բոլոր արձագանգներուն: Պա-տասխան չստանալով՝ վերջի վերջոյ համակերպեր էր. միայն թէ ա՛լ չէր ոստոստեր ծառուղիներու աւազներուն վրայ, և քիչ կ'ուտէր. կը բաւականանար իրեն յատուկ երազանքով մը՝ գիշերները հաջել լուսնին:

Անքուն անցուած գիշերներէ ետք, Անտոէ ինքզինքէն կ'ամչնար ենթարկուած փորձին հանդէպ այնքան տկար գտնուելուն համար: Գիտէր թէ իր մէջ ունէր զոյգ մը խոշոր թռչնաթեւեր, և սակայն խղճալիօրէն կը սողար վիրաւոր թռչունի մը նման: Ո՛հ, բռնակալութիւնը աշ-խարհի վրայ այն ամէնուն որ նիւթն է միայն: Մարդ ինքզինքը զօրաւոր կը զգայ. մահը կ'անցնի քովէդ. բա-րեկամուհիդ որ կեանքիդ կեդրոնն էր, ո՛չ եւս է. և ահա՝ մինակ՝ ա՛յլ չես կրնար քալել:

Որովհետեւ Անտոէ ստիպուած էր խոստովանիլ թէ

վհատութեան պահեր կ'ունենար, որոնց միջոցին ոչինչ նեցուկ կ'ըլլար իր հոգիին: Ինչո՞ւ մահը զինք ալ առած տարած չէր Տընիզի հետ միասին:

Այն ատեն, ուժ և կորով առնելու համար, կը բանար սփոփարար Գիրքը: Ծունկերը կը կքէր և վեր կը կանգնէր նուազ վհատած, բայց ո՛րքան զուրկ առնական կորովէ: Անշուշտ բնաւ չէր կասկածեր աստուածային դարմանին ազդեցութեան վրայ, բայց վէրքը շատ խորունկ եղած էր և բուժումը կը յապաղէր:

Ժամանակը պիտի օգնէր իր սփոփման:

Կը փորձէր, բայց ի զուր, աշխատելու սկսիլ նորէն: Երբ մարդ խորունկ վիշտ մը ունի, չի կրնար գրել:

Առտու մը անկողնէն ելլելուն, հայելիին մէջ դիտեց թէ ո՛րքան փոխուած էր ֆիզիքապէս: Յայտնապէս նիհարեցած էր. սեւ մազերը արագօրէն ճերմկած էին, մանաւանդ քունքերուն վրայ: Ասիկա փոխանակ զինքը տօնաբեցնելու, ընդհակառակն հաճելի եկաւ իրեն: Ո՛րքան աւագ ըլլային հանգրուանները, այնքան շուտ պիտի աւարտէր չըջանը:

Ինչ որ ամէնէն աւելի կը ժաշեցնէր այս տարագրեալը, իր սրտին մշտատեւ պարապութիւնն էր: Ի զուր ժամերով կը մնար այն սենեակին մէջ ուր Տընիզ կը սիրէր ապրիլ, և ուր տակաւին ամէն ինչ անոր ներկայութիւնը կը բուրէր: Կէր գտնէր բացական այնտեղ:

Իբրեւ հաւատացեալ մը, գիտէր թէ կ'ապրէր ան. բայց կը զգար թէ իրեն համար կորսուած է, ցորչափ պանդուխտ մնայ ինք երկրի վրայ: Յուսացեր էր որ բաժանումէն ետքը իր սիրելին նուազ հեռու պիտի թուի իրեն:

Ինչ որ սկիզբները անթափա՛ցիկ դարձուցեր էր զիրենք բաժնող վարագոյրը, ֆիզիքական և բարոյական անհուն տկարացումն էր, որ երբեմն կ'ընկերանայ մեծ ազդեանքներուն, նոյնիսկ ամէնէն հաւատացեալներուն մօտ: Բայց հեռզհեռէ մարմինը կը գտնէր իր հաւասարակշռութիւնը, և հոգին՝ խաղաղացումը:

Եւ այն ատեն անզգալաբա՛ւ, վարագոյրը պատռեցաւ կարծես, և Տընիզ մօտեցաւ:

Անտոէ չէր կրնար ըսել թէ ասիկա ի՛նչպէս եղաւ: Բայց ընտանի առարկաները խօսեցան Տընիզի վրայ աւելի՛ զգալի կերպով մը, և Աւետեաց երկիրը նուազ հեռաւոր կը թուէր: Ասիկա Անտոէի համար մեծ մխիթարութիւն մը և առիթը եղաւ նոր կեանքի մը:

Հիմա յայտնապէս կը տեսնէր որ Ս. Գիրքին վրայ, առաջին չէն մինչեւ վերջինը, Անբերեւոյթը կը թեւածի: Առանց անոր ոչինչ կը բացատրուի, ո՛չ դիւցազներու գերմարդկային բարձրութիւնը, որոնք կ'ոգեւորեն աստուածային Գիրքը, ո՛չ իրաց նախախնամական ընթացքը որոնց ծոցին մէջ կը շարժին: Ասիկա յայտնապէս ճշմարիտ է ի մասին անոր որ հոգին իսկ է նուիրական Գրքին, այն է Քրիստոս: Անոր ամբողջ կեանքը ի յայտ կը բերէ Անտեսանելին, իր յարութիւնը կենդանի ապացոյցն է ատոր: Եւ Եկեղեցին ծնաւ և տակաւին կ'ապրի փռաւարտումով այս կեանքին որ չի վերջանար:

Այո՛, Տընիզ կ'ապրէր ճշմարիտ աշխարհի մը մէջ, որուն սեմքն է միայն այն աշխարհը զոր մեր ոտքերը կը կոխոտեն: Այն ատեն փորձելով երեւակայել թէ ի՛նչ է իր սիրելիին կեանքը, կը նշմարէր թէ Յաւիտենաւ կանութեան Գիրքը լուռ կը մնայ այս խիստ կարեւոր նիւթին վրայ: Ամէն տեղ կը հաստատէ այս Յոյսը Աշխարհին գոյութիւնը, բայց ոչ մէկ տեղ կը նկարագրէ զայն: Լաւ ևս, որոշակի կ'ըսէ ինչ որ չէ, քան թէ ինչ որ է: Բայց այս ժխտական սահմաններուն մէջ իսկ ո՛րքան մխիթարութիւն կայ սիրող սրտերու համար: «Վերը, երկնքին մէջ, ա՛լ չպիտի ըլլայ ո՛չ հիւանդութիւն, ո՛չ սուգ, ո՛չ ողբ, ո՛չ արցունք, և ոչ բաժանում»: Այս շատ պարզ խօսքերը հիմա լուսաւոր գրերով կը պարզուէին Անտոէի աչքերուն առջեւ: Այսպէս, Տընիզի համար ա՛լ հիւանդութիւն չկար, նոր և յաւիտենական երիտասար-

դուրսիւն մը զգեցած էր ան՝ հոգեկան մարմնի մը մէջ, զոր ո՛չ հիւանդութիւնը և ո՛չ չարիքը կը տառապեցնէին այլեւս: Երբեմնի Տընիզը կը մնար ան, բայց ազատա-
գործած այն բոլոր թշուառութիւններէն որոնք կ'անշար-
քընեն աշխարհի վրայ ու է արարած:

Ինքնամոլութեան, աղօթքի պահերու մէջ, Անտոէ իր քովիկը կը զգար այս այլափոխուած Տընիզը, և այն ատեն փորձառար կը ստուգէր ճշմարտութիւնը նուիրական Գրքին այն հաւաստումին թէ միւս կեանքը մօտ է, և պիտի չըջապատուինք վկաներու բազմութեամբ մը:

Իրենց մտերմութեան այս նոր երևոյթին մէջ, ոչինչ կար սակայն տարօրինակ կամ հիւանդագին: Անտոէ Տը-
նիզէն չէր ստանար մասնաւոր ցուցումներ. երբեք չէր լսեր անոր ձայնը. բայց անկէ կը ստանար երբեմն տեսակ մը ներշնչում: Այսպէս, իր զգացումի կեանքը՝ թէեւ տար-
բեր ձևի մը տակ՝ կը շարունակուէր, ո՛չ թէ պարզ և քիչ մը ցուրտ վաղանցիկ յիշատակի մը մէջ, այլ ճշմարիտ հա-
ղորդակցութեամբ մը:

Հոգիի կապերը զոր մահը խզեր էր բրտօրէն, հա-
ւատքը նորէն կը միացնէր: Այս կարգ ու կանոնի, և զե-
ղեցկութեան երկիրը, որուն կենդանի սկզբունքն է Աս-
տուած, հիմա սովորական կերպով կը մնար Անտոէի աչ-
քերուն առջեւ, յաջորդաբար, իրեւ տիպար մը, — պէտք էր աշխատիլ մեր խեղճ մոլորակը անոր փոխակերպելու,
— և իրեւ աղբիւր մը բանաստեղծութեան և ներշնչումի,
հոգիին և սրտին համար:

Օր մը, իր բարեսիրական այցելո թեանց միջոցին, զորս Անտոէ վերսկսեր էր, կանգ առաւ խեղճ այրիի մը քով որ մինակ կ'ապէր: Մահճակալին մօտ պատին վրայ գտնուած գտաւ Հնդկաստանի քարտէս մը: Զարմացած, շուտով ստացաւ բացատրութիւնը՝ այդ խեղճ կնոջ նոյն հեռաւոր երկրին մասին ունեցած տարօրինակ նախասի-
րութեան. — իր մէկ հատիկ զաւակը այնտեղ կ'ապէր իրեւ

զինուոր: Այդ օրէն ի վեր, նոյն հեռաւոր երկիրը՝ մօրը համար աշխարհի կեդրոնը եղած էր: Նոյնն էր Անտոէի համար ալ: Յորմէ հետէ Տընիզ կ'ապրէր վարագոյրէն ան-
դին, միւս Աշխարհը իրեն համար գերագոյն իրակա-
նութիւնն էր:

Բ.

Անտեսանելիին հետ այս հաղորդակցութիւնը, իր ընծայած անվրդով ուրախութենէն դուրս, Անտոէի հա-
մար հրաշալի կերպով ստեղծագործ ուժ մը եղաւ:

Բիչ քիչ երիտասարդը ինքզինքին տէր դարձաւ: Յստակօրէն տեսաւ թէ ի՞նչ պէտք է ըլլար, ի՞նչ կրնար ըլլալ իր կեանքը: Տիկ. տը Կօֆանի հետ քով քովի պիտի քալէին, որպէս թէ բացական հոն ըլլար: Զմեռը Բարիզ պիտի բնակէին: Միեւնոյն տան մէջ երկու յարակից յար-
կաբաժիններ բնտրած էին: Ամառը Ժընէվի լիճին եզեր-
քին վրայ պիտի անցընէին, իսկ աշունը Բոյի շրջա-
կայքը:

Պէտքերի գարունին քաղցրութեան հակառակ, Անտոէ Ֆուժէնէն մեկնեցաւ Ագրիլին: Բարիզ եկաւ և հաստա-
ուեցաւ Պուլվառ Էմիլ-Օթիէ, Միւլթի մօտ: Այս հանդար-
տիկ թաղը շատ աւելի կը յարմարէր իր հոգեկան վիճա-
կին. քան Շանզ-Էլիզէի աղմկալից պողոտան:

Բարիզ վերահաստատուելէն ետք էր որ, օրէ օր չափեց իր մէջ կատարուած փոփոխութեան խորութիւնը: Այնտեղ, այն շրջանակին մէջ ուր անցեր էր իր երբեմնի կեանքը, հազարումէկ բաներ զէմ յանդիման կը բերէին «ի՛նչ

մարդը» և «նոր մարդը»: Գիտակից էր թէ իր մէջ առաջինը մահացու կերպով վիրաւորուած էր, իսկ երկրորդը՝ յաւիտենապէս կենդանի, և, ամէն օր նորոգուող ուրախութեամբ մը, կ'ըմբռնէր հոգիին՝ միսին վրայ տարած յաղթանակը, որ սովորական էր և ամէն պարագայի մէջ կարելի էր միշտ: Փորձութիւնները որ երբեմն և նոյն իսկ յաճախ այնքան ուժգին էին, հիմակ այլեւս ուէ ազդեցութիւն չունէին իր փոխակերպուած հոգիին վրայ: Երբեմն ալ սակայն, թէեւ հազուադէպ կերպով, այդ փորձութիւնները երեւան կ'ելլէին սպառնալից, բայց պայքարը սովորաբար Անտոէի յաղթութեամբ կը վերջանար: Այսու հանգեւրձ, գուշակելով թէ չարիքին անակնկալները ո՛րքան վտանգաւոր կրնան ըլլալ նոյն իսկ վերանորոգուած հոգիին համար, մեծ խոհեմութեամբ կը վարուէր: Գիտէր թէ մեր բարոյական ումը, որ միշտ խախուտ է, աչալրջութեամբ և խոնարհութեամբ կ'ամրապնդուի:

Անտոէ այս ատեն ճանչցաւ Բարիզը որ «բարեոք պատերազմը կր պառնարգմի»: Այն ատեն յարաբերութիւն հաստատեց Տիկին տը Պ...ի բնակարանը հաւաքուող այն դասակարգին հետ, որ ամէնէն աւելի կը շահագրգռուէր ազգային վերանորոգութեան գործով: Այնտեղ հանդիպեցաւ մտքով ու սրտով նշանաւոր քանի մը անձերու, որոնց իւրաքանչիւրին ընթացքէն յայտնի կ'երեւէր բարձր անձնաւորութիւն մը ըլլալը: Տափակ բան մը չկար ատոնց ու է մէկուն ո՛չ դէմքին վրայ և ոչ խօսակցութեան մէջ: Այնտեղ կը տեսնուէր ընկերային բարձր դասակարգի սովորութեանց ամբողջ հրապոյրը, բոյց բնաւ երբեք այդ դասակարգի աշխարհիկ թեթեւ ոգին: Այս պերձ, և սակայն խոհական և չափաւորութիւններէ զգուշացող շրջանակին մէջ կը խօսէին անժառանգութեան վրայ՝ իրական համակրանքով մը, լաւ ևս անոնց համար կ'աշխատէին, անոնց կը նուիրուէին: Այս անձնաւորութեանց մեծ մասին համար բարոյական իրերը ոչ միայն իրականութիւն մըն էին,

այլ և կեանքի մեծ իրականութիւնը: Անտոէի համար յայտնութիւն մըն էր այս ընտրուած, անձնուէր, քրիստոնեայ Բարիզը, և երջանիկ էր միասին գտնելով այնտեղ լըրութիւնն և հմայքը, ժպիտն ու զոհողութիւնը:

Անտոէի խնդրանքին վրայ, Յունուար ամսոյ մէջ, իր մեկնումի միջոցին կազմուած գրական խմբակցութեան հաւաքումները ամօրեայ եղան, և շարունակուեցան իշխանուհի տը Պ...ի բնակարանը, Հանսի-Մաթէն պողոտային վրայ:

Այս նշանաւոր կնոջ միջոցով է որ Անտոէ անդամակցեցաւ Կարմիր խաչին: Իշխանուհին զայն ներկայացուց նոյն ընկերութեան ծանօթ կեդրոնատեղին, Մարինեօն փողոց: Անտոէ յաճախ պիտի ստիպուէր մագլցիլ այդ համեստ սանդուղներէն, թէ՛ սորվելու համար վիրաւորները պատգարակով փոխադրելու եղանակը, և թէ ուրիշ այդ կարգի հրահանգներ ստանալու համար: Անտոէ կը սիրէր այս գործը, իր մարդասիրական և միեւնոյն ատեն հայրենասիրական հանգամանքին համար:

Այսպէս, Անտոէի համար որէ օր ծրագրուեցաւ նոր և լեցուն կեանք մը:

Տիկին տը Կօֆանի միջոցաւ, զոր ամէն օր կը տեսնէր, կը յարատեւէր սիրելի յիշատակներու չղթան: Տընիզի անունը շարունակ կը յեղեղուէր իրենց խօսակցութեանց մէջ. որովհետեւ այս յիշատակը իրենց համար տեսակ մը թաքուն պարտէզ էր, զոր կը պահպանէին ջերմ նախանձով մը: Այնտեղ կուգային ամէն օր, առանձին կամ երկուքը միասին, և կը մեկնէին անկէ՝ սրտերնին նուազ վշտագնած, հոգիին աւելի բարձր: Այս պարտէզը զոր կ'անդիտանային Անտոէն շրջապատողներէն շատեր, իրեն համար ամէնէն նախասիրած մէկ վայրն էր:

Այս կերպով սիրտը գոհացում գտնելով, կրնար դուրսը ամբողջովին նուիրուիլ: Ազգային վերականգնումի իր փորձը ամէն օր աւելի ևս կը շահագրգռէր զինքը: Գրա-

վաճառ մը չատ լաւ հասկցած էր այս ծրագրին վեհոնձնոգին, և կը հրատարակէր գրական խմբակցութեան գործերը՝ պարզ բայց խնամուած տպագրութիւններով, և շատ աման գիներ կը դնէր, որպէսզի լոյսի այս գործերը կարենան ամէն կողմ թափանցել:

Անտոէի համար մեծ հաճոյք մըն էր, երբ իր ուղեւորութեան միջոցին ամէն կողմ կը տեսնէր զանոնք, սալօններու մէջ, Օվէնի գիւղացիներու քով, և Մոնմառոյ գործաւորներու կամ հիւսիսի հաճագործներու մօտ:

Քրիստոնեայ Գրական Խմբակցութեան այլեւս դասալքութիւններ չկային: Ամէն տարի՝ ընդհակառակն՝ նորանոր անդամակիցներ կ'աւելնային: Եւ արդէն, քանակէն աւելի որակը կը փնտռուէր: Ընկերային և բարոյական իտէալը զոր Անտոէ մատնանշեր էր իր յայտագրին մէջ, անզգալաբար հարկեցուցիչ պէտք մը դարձած էր: Մամուլը կ'ազդէր ծագրելէ կամ դիւրին հեգնանքներ արձակելէ: Թատերախաղ մը՝ Գաթերին՝ զոր ծանօթ գրող մը ստորագրած էր, այս իտէալին իր վերջնական նուիրագործումը, իր ազնուականութեան վկայագրերը տուած էր, այսպէս ըսելու համար: Այդ խաղը ամբողջ ձմեռը Քոմէտի Ֆրանսէզի ծանուցումներուն վրայ երեւցած էր: Վերջապէս համոզում կը գոյանար օրինակով մը թէ քրիստոնէական իտէալը ոչ միայն հաշտ էր մեծ Արուեստին հետ, այլ և գրական հաւասար արժէքով մը առանձնաշնորհալ աղբիւր մը կը մնար գեղարուեստական յուզումի:

Յաջողութիւնը եռանգ յառաջ կը բերէր: Անտոէ ատոր օրինակը կուտար: Տարիներով մահուան համար սերմաներ էր. հիմակ ինքզինքը կը բազմապատկէր, կեանքի համար առատօրէն սերմանելու: Ամէն ոք կը զգար արդէն թէ ո՛րքան ազնիւ է գրագէտի դերը՝ այսպէս հասկցուած: Այնքան խորհողներու կողմէ երազուած անմահութիւնը հոն էր, և հոն էր մրայն: Իր գրութիւններովը ստեղծել կեանք մը որ չանցնիր այլ կը ծաւալի յաւիտենական կեանքի մէջ. ասիկա չէ՞ սսոյգ անմահութիւնը:

Ինչ որ մասնաւորապէս կ'ուրախացնէր Անտոէն, սա հաւաստումն էր թէ Քրիստոնէական Գրական Խմբակցութեան գործերէն ոմանք կատարելապէս կը պատշաճէին ժողովրդային դասակարգերու ձգտումներուն: Այսպէս էր առանց հեղինակի անուան հրատարակուած վերջին վէպը՝ Մալք, որ տեսակին մէջ գրեթէ կրնար իբրեւ տիպար ցուցելի: Նոյնքան հեռու գոհակութենէ որքան նուրբ սեթեւեթներէ, այդ վէպը պատրաստուած էր կարծես յատկապէս դաշտերու թէ գործարաններու մէջ ձեռքի դժուարին աշխատութիւններու հետեւող գործաւորներու անհուն բանակին համար: Այս գիրքը մեծ արձագանգ գտաւ. երկու ամսուան մէջ հարիւր յիսուն հազար օրինակ հրատարակուեցաւ: Օր մը, և թերեւս շատ չուտով, այս սերմերը պիտի բեղմնաւորէին, իբրեւ հունձք տալով Փրանսական ազգին վերադարձը՝ դէպի հովիտ և սուրբ աւանդութիւնները:

Այս քրիստոնէական ուղղութիւնը կը հարկադրէր գրողները՝ միշտ յարաբերութեան մէջ գտնուելու ժողովրդային շրջանակներու հետ: Գործաւորը, գիւղացին գրաւելու համար, պէտք է ճանչնալ զանոնք: Եւ ի՞նչպէս կարելի է ճանչնալ, եթէ ոչ անոնց մօտ ապրելով, անոնց կեանքին, անոնց աշխատութեանց, զբօսանքներուն խառնուելով, անոնց ընտանեկան յարկերն այցելելով, զանոնք սիրելով: Արդ, այս յարաբերութիւնները փրկարար էին ժողովրդային խաւերուն և զարգացեալ շրջանակներուն համար հաւասարապէս: Ընկերային ցաւալի խնդիրները առաջ չե՞ն գար մա՛նաւանդ հասարակաց կեանքի և եղբայրական յարաբերութեանց չզոյլութենէն:

Անտոէի և իր խումբին առաքելութիւնը կը տեւէր եօթը տարիէ ի վեր: Ազդագրերով, լրագրերով, գրքերով առատօրէն բարի սերմը սերմաներ էին քաղաքներու և գիւղերու մէջ: Լաւ, քաջարի գործաւորներու նման, ու է վատութիւն չէին զգար: Գիտէին թէ իմացական աշ-

խարհին մէջ, ինչպէս բնութեան մէջ, ո՛չ մէկ բան չի կորսուիր: Բայց ե՞րբ պիտի երեւային սպասուած հունձքին առաջին հասկերը: չէին գիտեր:

Այսուհանդերձ, այս ու այն կողմ քաջալերական նշաններ չէին պակսիր:

Յեղափոխական վարդապետութիւնները վարկաբեկ եղած էին: Ամբոխին մէջ յօժարակամ գլուխներ կը բանային դրօշին առջեւ: Քանի մը հոգի քաջութիւնը կ'ունենային երեւալու զանազան եկեղեցիներու պաշտամունքներուն: Ասոնք հանրային կարծիքի անկայուն փոփոխութիւններէն էին միայն, թէ Թրանսայի նոր ճամբու մը մէջ մտնելը կը ցուցնէին:

Անտոէ ուռչեց գիտնալ այս կէտը: Երբ իր բարեկամներուն հետ մէկտեղ ձեռնարկեց ազգային վերականգնումի գործին, հայրենիքը ծանրապէս հիւանդ էր: Դուրսէն եկած գրգռութիւններուն կը պատասխանէր, միշտ ընկրկելով: Ներքնապէս իր լաւագոյն ուժերը հակակրօն պայքար մը կը մղէին: Մտքի այս վիճակին իբրեւ հետեւանք, ոճիրներու թիւը կ'աւելնար տարուէ տարի, և ալքոլամոլութիւնը կը բազմապատկէր իր նախնիները: Փորձեր էին ատոր հակազդել: Անկումի շարժումը կասած էր, յոյս կա՞ր բուժման:

Պէտք էր հասկնալ ասիկա: Ասոր համար Անտոէ հրապարակային հարց մը մէջտեղ նետեց: Մեկնելով այն գաղափարէն թէ մեծ ազգի մը համար պէտք է ազգային տօն մը որ յիշեցնէ իր պատմութեան ամէնէն նշանակելի թուականը, կամ իր դիւցազներուն ամէնէն փառաւորը, Անտոէ կ'եզրակացնէր թէ ամբողջ Թրանսա պէտք է բուժուի ժան տ'Արքի շուրջը. ի՞նչ կը խորհէր հանրային կարծիքը ասոր վրայ:

Արդիւնքը Անտոէի ակնկալութիւնը զլեց անցաւ: Ամէն կողմ, գիւղերու թէ ճարտարագործ քաղաքներու մէջ, խնդրազրերը ծածկուեցան անհամար ստորագրութիւններ

րով: Կը խնդրուէր Խորհրդարանէն որ անյապաղ վճռէ թէ ժան տ'Արքի տօնը ապագային ազգային տօն նկատուի: Հանրային կարծիքի այս հսկայ մղումին առջեւ, Խորհրդարանը խոնարհեցաւ: Գրեթէ առանց վիճաբանութեան, ձեռամբարձ քուէարկութեամբ ժողովրդային պահանջն ընդունուեցաւ:

Տոնոյնի դիւցազնունհին ի պատիւ առաջին ազգային տօնը կատարուեցաւ մայիսի կիրակի մը: Բարիդի մէջ բնութիւնն ալ կարծես ուղեց մասնակցիլ տօնին:

Պայծառ օդ մը կար. թեթեւ հով մը կը փչէր արեւելքէն: Պատուհաններու մեծ մասը դրօշազարդուած էր, մանաւանդ ժողովրդային թաղերու մէջ: Ժան տ'Արքի զանազան արձանները, մասնաւորապէս Սէնդ-Օկիւսդէն հրապարակին վրայ գտնուածը, ծաղիկներով ծածկուած էին: Անտոէ կանուխ դուրս ելած էր: Հետիտան կը պտտէր զանազան թաղերու մէջ: Չէր յոգնիր չորս կողմը դիտել: Առանց զգալու քայլերը կ'երագէր. կարծես կը բաղձար միեւնոյն ատեն տեսնել բոլոր փողոցները, երբ հովը քիչ մը սաստիկ փչէր, դրօշակները կը շաչէին անոր առջեւ: Այն ատեն իրեն այնպէս կուգար թէ ամբողջ ժողովրդեան մը ծափերը կը լսէ:

Ժամը ութի միջոցները Լաֆայեթ փողոցէն կ'անցնէր: Զանազան եկեղեցիներու զանգակները կը հնչէին ուրախ: Անոնք ալ կը ներբողէին դիւցազնունհին, որուն իր կոչումը յայտնէր էին գիւղական զանգակները: Իրենց հնչիւնը հիմա կը խառնուէր դրօշներու շառաչիւնին: Երիտասարդներու թափոր մը, ձեռքերին ծաղիկ բռնած, կանոնաւոր կարգով, փողոցն ի վար կ'իջնէր, խճուղիի մէջտեղէն. կ'երթային ծաղկազարդեալու Փլաս տը Փիրամիտի արձանը: Յանկարծ այս երկու հազար կուրծքերէն պոռթկաց բարձրագոյն աղաղակը. «Կեցցէ՛ Թրանսա, Կեցցէ՛ ժան տ'Արք»: Ու զանգակները կը հնչէին, ու դրօշները կը շաչէին փչող հովին առջեւ...:

Անտոէ կանգ առաւ. գլուխը բացաւ թափորին առջեւ : Ուրախութենէն կուլար : Տարակոյս չկար, բարի սերմը բուսած էր : Աստուած իր բարերար ցօղը իջեցուցած էր անոր վրայ : Այս օրուան տօնը բացայայտ ապացոյցն էր ազգային խղճի զարթնումին : Եւ քանի որ ժան տ'Արքայա զարթնումը կը խորհրդանշէր, շատ բան կարելի էր սպասել անկէ : Եւ յիշուի, ան չէ՞ր ամենամաքուր հայ-րենասիրութեան և ամենաջերմ հաւատքի վառաւորումն իսկ :

Գ.

Այն ձմեռը մասնաւորապէս յոգնեցուցիչ եղած էր Անտոէի համար : Յաջող արդիւնքի մը յանգեցնելու համար ժան տ'Արքի տօնին համար մէջտեղնետուած հարցը, ինքզինքը բազմապատկեր էր : Եւ յետոյ, ամբողջին մէջ քանի անգամներ բուռն կերպով թշնամանուեր, ծաղրուեր էր : Այս պատճառով, երբ ամառը եկաւ, իր ջղային դրութիւնը տկարացած, սպառած էր : Պէտք ունէր հանգչելու : Բայց տոյսպէս չըրաւ : Ուզեց վերջին անգամ մըն ալ աչքէ անցնել «ժան տ'Արք»ի վրայ իր գիրքը, որ ընդհուպ լոյս պիտի տեսնէր : Բայց անհանգստութիւնը հետզհետէ կ'աւելնար : Ժրնեւ գտնուած պահուն բժիշկ մը տեսաւ, որ իրեն յանձնարարեց քանի մը ամիս համադիստ ընել բարձր, օդաւէտ տեղ մը :

Անտոէ դիւրաւ հետեւեցաւ տոգորին խորհուրդին, որովհետեւ կը զգար թէ տկարացած էր : Յառաջիկային յե-

տաճեց իր գործին հրատարակութիւնը, փնտոեց ալպեան կայան մը՝ ձմեռը անցընելու համար : Կը խուսափէր մեծ պանդոկներէն և այնտեղ յաճախող ծոյլ և աշխարհաքաղաքացի ամբոխէն : Իր բարեկամին՝ Ժաք Տիւրուայի մէկ այցելութիւնը վերջ տուաւ իր փնտառութեան : Բրօֆէսէօնը ամառը բնակեր էր Գոյի և Նէյի ժայռերուն միջեւ գտնուող ամառանոց մը : Անտոէի համար շատ դիւրին պիտի ըլլար վարձել այդ տունը, ինչ որ ըրաւ նոյն իրիկունն իսկ : Գանի մը օր ետքը՝ Բօ գնաց՝ Մօնէօի վրայ : Այնտեղէն, ջորիի մը վրայ հեծած, երկու ժամուան գնաց, քով մը հասաւ վարձած չէնքը :

Մեկուսացումը կատարեալ էր, նոյն իսկ քիչ մը չափազանց, Անտոէի կարծեօք : Ժան Տիւրուա այնքան ներբողալից կերպով երգեր էր տեղին գեղեցկութիւնը, որ Անտոէ մոռցեր էր անոր հարցնել թէ ձմեռը այնտեղ բնակութիւնը դժուար չպիտի ըլլար :

Շուտով տեղաւորուեցաւ այնտեղ : Շէնքը պարզ էր, բայց ամուր կերպով շինուած և լաւ պատսպարուած : Միայն թէ պարենաւորումը այնքան դիւրին չէր : Իր բարեկամին ցուցումին համաձայն, Անտոէ կարգադրութիւն մը ըրաւ ամէնէն մերձակայ հովիւին՝ Ատօլֆի հետ, որուն ազարակը իր բնակարանէն երկու քիլօմէթրի չափ հեռու էր :

Անտոէ շուտով վարժուեցաւ սակայն. այս կատարեալ առանձնութիւնը, որ սկիզբները ճնշած էր իր վրայ, ի վերջոյ շատ սիրեց : Զգաց թէ բարերար կ'ըլլար այն իրեն : Գտնուած բարձունքը ոգեւորեց իր մէջ այն կորովը որ կարծես անդամալուծուած էր տարապայման յոգնութեան և ենթարկուած քառօրեկ յուզումէն : Շուտով ինքզինքը նուազ ջղայնոտ, աւելի առոյգ զգաց : Հետզհետէ վերսկսաւ աշխատութեան, և առանց ու ե յոգնութիւն զգալու :

Այնուր կերջ գտաւ յանկարծ : Նոյեմբերի կէսին սաս-

տիկ ցուրտ մը ըրաւ, և ձիւնեւ սկսաւ: Այն ատեն իր գտնուած վայրը անբաղդատելի գեղեցկութիւն մը առաւ:

Վարը գրեթէ ամբողջութեամբ կ'երեւար լեւմանի լիճը, և մասնաւորապէս այն շնորհալի կորութիւնը, ուր կարծես արեւուն մէջ կը քնանան Քլարէնս, Մօնոէօ և Թէռիթէ: Զուրին մութ կապոյտէն անդին կը բարձրանային ձիւնապատ սեպ լեռներ:

Իր շուրջը ամէն ինչ, բացի լիճին կապոյտ ջուրերէն, պայծառ սպիտակութիւն մը ունէր: Եւ մօտը թէ հեռուն, հանդարտութիւնը կատարեալ էր: Դաշտի լոռութիւնը գրեթէ աղմկալից կը թուի, երբ բաղդատուի բարձունքներու լոռութեան հետ, մանաւանդ ձմեռը՝ երբ ձիւնի թանձր խաւը կը խափանէ ամէն աղմուկ:

Բարիզի գործօն, տենդոտ կեանքէն ետքը, այս լոռութիւնը խորապէս կ'աղդէր Անտուէի վրայ, և զայն ինքնամոփոման կը մղէր: Այն ատեն որոշակի կը զգար իր կեանքի թերիները: Այդ կեանքը, սկզբունքին մէջ լաւ, մակերեւութային կը մնար իր զարգացման մէջ: Այս ժամուն կը ցաւէր որ վերջին եօթը տարիներու միջոցին աւելի տեղ տուած չէր ներքին կեանքի: Այն միայն խորունկ է և ստեղծագործող: Հանրային պայքարէն մղուած, պէտք եղածին չափ ինքնամոփոմուած չէր:

Այստեղ, այս առանձնութեան մէջ, երեւան կ'ելլէր այդ մոռացումը: Մարմինին հետ մէկտեղ, իր հոգին ալ կը թրծուէր կենդանի աղբիւրներու մէջ:

Անտուէ սկսեւ էր վերստին աչքէ անցընել այն էջերը, որոնց մէջ փորձեր էր վերապրեցնել ժան տ'Արքը: Եւ, հին վաւերագրեր թղթատելով, կարծես ի նորոյ իր ուշադրութիւնը գրաւեր էր թէ դիւցազնուհիին կեանքին մէջ ո՞րքան մեծ տեղ մը կը բռնէր ներշնչումը, թաքուն կեանքը:

Այս կարգապահ կեանքին մէջ, երիտասարդը հաճոյքն ունեցաւ զգալի գտնելու իր մօտ Տընիզի ներկայութիւնը:

Ամբոխի եռուղեռին մէջ պայքարն այնքան բուռն էր որ մասամբ կը քողարկէր «հոգիներու աշխարհը», որու անուշով կը մղուէր բարուք պատերազմը, և այս պատճառով իսկ, սիրեցեալին գէմքը հեռաւոր կը մնար, կը քողարկուէր: Եւ հիմա, քաղաքին աղմուկներէն և փառամոլութիւններէն հեռու, «Վերին Քաղաքը» աւելի՛ իրական կը դառնար, և Տընիզ կը մասնակցէր այս վերականգնանքին:

Այս ուրախութեան վրայ աւելցաւ ուրիշ բարոյական ուրախութիւն մը: Ժան տ'Արքի տօնին յաջորդ օրը, ու է կրօնական գաղափարի անհաշտ հակառկորդները, ցոյցին շահած յաղթանակէն զայրացած, կրկնապաւկեր էին իրենց բուռն յարձակումները: Ծաղրի տարափներ տեղացուցեր էին Տօնուէմի դիւցազնուհիին և անոր դրօշակիրներուն վրայ: Բարիզի բժշկական համալսարանին մէկ բրօֆէսէօրը, աղմկալից յօդուածի մը մէջ յիմար կոչեր էր թէ՛ ժան տ'Արքը և թէ՛ զայն պաշտպանողները, և փորձեր էր ցուցնել թէ կրօնական խորհրդապաշտութիւնը վատասեման նշան մըն է պարզապէս: Ժողովրդական օրաթերթ մը յօդուածին էական կէտերն ամփոփեր էր, և գիտնականին հեզնութիւններուն վրայ աւելցուցեր էր իր թշնամանքները: Անտուէ Վալլէի անունն ալ տուեր էին, և փորձեր էին հիմնադրապէս կործանել անոր հեղինակութիւնը, պարզելով անոր անցեալ կեանքի թեթեւութիւնները, իր կարծեցեալ դարձէն առաջ:

Հարուածը ըմբիշին սրտէն զարկած էր: Եւ որովհետեւ յուլիսի մէջ երկիցս կրկնուած էր յարձակումը, Անտուէ՝ տկարացած՝ չէր կրցած հակազդել:

Բարձունքներու լոռութեան մէջ ամէն բան կը փոխուի: Այստեղ տարակոյսի հեզնանքները, չարերու թշնամանքները չէին հասնիր: Անտուէ միս մինակ էր Աստուծոյ հետ: Այն ատեն, առանց ճիգի, բնականօրէն վերսկսաւ ներքին խօսակցութիւնը՝ արարածին և Արարչին միջեւ: Վհատու-

թիւնը անհետացաւ, ինչպէս ծուխը՝ հովին առջեւ: Գեղեցկութեան այս շրջանակին մէջ չկար բան մը որ Աստուծոյ վրայ չխօսէր, և մարդոց չարութիւնը, ինչպէս նաեւ անոնց ծափերը ոչինչ կամ չատ աննշան ազդեցութիւն մը ունէին:

Այնտեղ ամէն բան, աստղերը ինչպէս նաեւ սիրտը, կ'ըսէին թէ աստուածային գնահատութիւնն է միայն կարեւոր և բաւարար: Այս ցմիշտ ձեռք բերուած ստուգութենէն՝ երջանիկ, Անտոէ սրտովին կը վայելէր խաղաղեցուցիչ մթնոլորտը:

Բարոյական այս վերջին ցնցումը կը յիշէր, միմիայն ինքզինքը աւելի վարժեցնելու համար խոնարհութեան: Անձնական յաջողութիւնները գինովցուցեալ էին զինքը: Իր գաղափարներուն յաղթանակը մոռցուցեր էր իրեն՝ իր տկարութիւնը: Ուրիշ ձեւի մը տակ, հպարտութիւնը երեւցեր էր իր կեանքին մէջ: Աստուած զինքն այստեղ առաջնորդեր էր, կարծես նոր ի նորոյ յայտնելու համար քրիստոնէական խոնարհութիւնը, որ աղբիւրն է ամէն ուժի և գեղեցկութեան: Այսպէս, մանաւանդ իրիկունները, երկնքի անհունութիւնը լեցնող անվախճան աշխարհներէն կը խնդրէր յիշեցնել իրեն՝ իր ոչնչութիւնը: Այս շրջանակին մէջ ամէն բան, լեռներն ու աստղերը, կը յիշեցնէին իրեն իր պզտիկութիւնը: Եւ յետոյ, Ծնունդը կը մօտենար: Անտոէ կը հիմուէր, որ այստեղ հովիւներուն հետ պիտի տօնէ զԱյն, որ փառաւորելու համար խոնարհութիւնը, ուղեց Մսուրի մը մէջ ծնիլ:

Այսպէս, ամէն օր, լեռը և անոր ընծայած բարերար առանձնութիւնը աւելի՛ սիրելի կը դառնային Անտոէի:

Դ.

Ծննդեան տօնին առթիւ Անտոէ մինակ չպիտի ըլլար: Առաջուրնէ կը հրճուէր ժան Տիւրուայի մերձաւոր այցելութենէն, զոր ծանուցեր էր ան: Այս այցելութիւնը պի-

տի խզէր իր կեանքին միօրինակութիւնը: Իր բարեկամին միջոցաւ լուրեր պիտի ստանար նաեւ Տիկին տը Կօֆանի վրայ, որ ժընեւ մնացած էր անհանգստութեան պատճառով:

Առանձնութեան այս երկար իրիկուններէն ետքը, բրօքէսէօրին ժամանումին հեռանկարը Անտոէի մէջ արթնցուց ընկերականութեան զգացումը: Մերթ ընդ մերթ, իր ձայնը լսելու համար, խոհանոց կ'իջնէր. խօսակցելու իր երկու սպասաւորներուն հետ, որ Պէարնցի ընտանիք մըն էր: Շատ անգամ ալ անհամբերութեամբ կը սպասէր Ատօլֆի գալուն, որ իր կնոջ մահէն ի վեր իրեն հետ կը պտըտցնէր իր երկու աղջիկները՝ Լոթը և Ութը տարեկան: Վայրկեան մը անոնց հետ խաղալով ժպտուն չեշտ մը կը բերէր իր խստամբեր առանձնութեան մէջ:

Վերջապէս Ծննդեան տօնին նախորդ երեքշաբթի ժաք Տիւրուա եկաւ: Իրիկունը հիանալի անցաւ, զուարթ և սիրալիր խօսակցութեամբ մը: Անտոէ, մասնաւորապէս, կարծես իր երկարատեւ լռութեան փոխարէն, սրբազան և առատ խօսեցաւ:

Վաղայաջորդ օրը, հինգշաբթի, Ծննդեան նախորդ իրիկունն էր: Առտուն սկսաւ ձիւն տեղալ: Երկու բարեկամները նոյն օրը մինչեւ իրիկուն տունը մնացին, ժամը չորսին՝ սակայն՝ կարճ պտոյտ մը ըրին: Յանկարծ, այն վայրկեանին որ արեւը կ'աներեւութանար հեկայ ժայռերու ետին, հեռաւոր գանգակի մը հնչիւնը լսուեցաւ: Հետզհետէ դաշտէն ու լեռներէն ուրիշ գանգակներ կարծես պատասխանեցին անոր: Այս տարօրինակ մթնոլորտին մէջ, որ սպիտակութենէ և մթութենէ կազմուած էր, գանգակներու ձայնը աննիւթական բան մը ունէր: Չէր գիտցուիր թէ երկրիէն թէ երկինքէն կուգար, հետզհետէ քաղցր, դաշն և լուրջ: Ծնունդի այս իրիկունը, կ'երգէր երկրի հրճուանքը, ի պատասխան երկինքի Պարգեւին:

Առանց նախապէս խորհելու, երկու բարեկամներ միե-

նոյն վայրկեանին կանգ առին. եղբայրաբար զրկախառնուեցան. իրենց հոգիներն իրար կը ձուլուէին: Զանգակներու մեղմ դաշնաւորութենէն մղուած, կը կորսուէին զերազոյն խորհուրդին մէջ, Աստուծոյ անչափելի բարութեան մէջ:

Տուն վերադարձան անխօս: Հիմա իւրաքանչիւրը իր կեանքին մէջ կը դասաւորէր այդ բարութեան ապացոյցները: Անտոէ իր ճամբուն վրայ ամէն կողմ զայն կը գտնէր:

Պահ մը, հովին մէջէն ուր կը սկսէր փչել, լսեցին ահագին աղմուկ մը, խուլ, երկարատեւ: Ժաք Տիւբառ կարծիք յայտնեց թէ ատիկա ահաւոր ձիւնակոյտի մը զլորման աղմուկն էր:

Հազիւ թէ տուն հասած էին, երբ սպասաւորը իր տիրոջը դիմացը վազեց.

— Պարոն, ըսաւ, Ատուրֆ տակաւին չեկաւ. սովորական կաթի եւն. պաշարը բերելու գացած էր. ընդհանրապէս ժամը երեքին կուգար, հիմա վեցն է. ինչ պէտք է ընել:

— Ստուգիւ զարմանալի է, ըսաւ Անտոէ: Հովիւը շատ ճշդապահ էր, սպասենք, հիմա ուր ուր է կուգայ:

Ճաշէն վերջ երկու բարեկամները կը պատրաստուէին ինքնամփոփման մէջ անցընել Ծնունդի այս գիշերը, երբ ժամը տասնին դուռը զարնուեցաւ: Շրջակայ գիւղացի մըն էր, որ քանի մը անգամ եկած էր Ատուրֆի տեղը: Պատմեց թէ ժամը հինգին տեսնեց, հովիւին և իրեն բնակած հովիտին մէջ ձիւնակոյտ մը զլորեց էր: Ատոր յառաջ բերած յանկարծական մորիկին մէջ իր բնակարանը սաստիկ ցնցուած և խախտած էր, բայց ոեւէ լուրջ վնաս առաջ եկած չէր: Դժբախտաբար այդպէս չէր եղած հովիւին ագարակին, որ ամբողջովին կործանած էր: Հայրը սրունքէն վիրաւորուած կ'երեւար, և պզտիկ աղջիկը՝ գլուխէն միւսը վնաս չէր կրած:

Անմիջապէս երկու բարեկամներն և սպասաւորը աղէտին վայրը վազեցին: Անտոէ միասին առաւ իր հիւանդապահի պայուսակը: Կարմիր խաչին մէջ ստացած փորձառութեամբ կրցաւ հաստատել թէ աղջկան վէրքը աննշան էր. ընդհակառակն հօրը վէրքը շատ ծանր կ'երեւար:

Մեծ զգուշութեամբ երկու վիրաւորեալները փոխադրել տուաւ մերձակայ չէնք մը որուն խնայած էր ձիւնակոյտը:

Գետնայարկը կովերուն յատկացուած էր, իսկ առաջին յարկը յարդ ամբարուած: Այնտեղ երկու անկողին ձգել տուաւ, որոնք փլատակներուն տակէն ազատուած էին, և հոն պառկեցուց վիրաւորները: Եւ այն ատեն ըրաւ նախնական դարմանումները, սպասելով բժիշկին որուն լուր զրկուած էր:

Յարգանքը փակող դուռը մըրիկէն տարուած էր: Հակառակ ասոր, շնորհիւ յարդին և անասուններու մօտաւորութեան, մթնոլորտը եղկ էր: Առտուան ժամը երկուքին տեսնեցին վիրաւոր աղջնակը քնացաւ, հետեւապէս վէրքը թեթեւ էր: Գալով հօրը, առաջուան չափ չէր տառապիր, և կը սկսէր մտահոգ ըլլալ իր զաւակներուն և անասուններուն մասին:

Յուրաքանչէր կը սաստկանար, և Անտոէ շատ կը բաղձար որ տաք ըմպելի մը խմցնէ վիրաւորին: Ատիկա պատրաստելու համար, որոշեց մերձակայ բնակարանը երթալ, տան տիրոջ ընկերակցութեամբ:

Այս վայրկեանին փոփոքակալից հով մը կը փչէր: Զիւնը կը մտրակէր մարդուս դէմքը: Հազիւ հարիւր մեղր տեղ քալել էին, երբ երկրորդ ձիւնակոյտ մը զլորեցաւ: Գիւղացին որ առաջին հարուածը կրել էր, գետին տապալեցաւ, բայց կրցաւ անմիջապէս ոտքի ելլել, թեթեւ ճմլումներ միայն ստացած ըլլալով: Անտոէ, ընդհակառակն, եղելինի ծառէ մը զգեանուեց էր:

Ժաք Տիւբառ և սպասաւորը ձիւնակոյտի աղմուկէն Դեպի Լոյսը

սարսափահար, դուրս ելան իրենց երկու ընկերները փրկ-
տուելու: Անտոնէն գտան նուազած վիճակի մէջ: Հնար եղած
զգուշաւորութեամբ տարին պառկեցուցին զայն յարդանո-
ցին մէջ, միւս վիրաւորներուն քով: Պառկած տեղէն, դը-
րան բացուածքէն յստակօրէն կ'երեւար վերջին ձիւնակոյ-
տին հետեւած քանդիչ աւերիչ ընթացքին հետքը: Ձիւնը
ա էն կողմ արատաւորուած էր: Ամէնէն հսկայ եղեւինը
գետին տապալած էր: Հովիտին բարձունքը կը նշմարուէր
նաեւ քարէ հսկայ խաչ մը, որ մինակը կանգուն մնալով,
իշխող դիրք մը ունէր այս ամբողջ աւերակոյտերուն վրայ:

Երբ Անտոնէն նուազումէն սթափեցաւ, ժաք Տիւբոա
բռնեց անոր ձեռքը: Վիրաւորը ճանչցաւ զայն, բայց կը
զգացուէր թէ չառ կը տառապի: Եւ սակայն մարմինը աչ-
քի զարնող վէրքի նշան մը չուներ:

Առտուան ժամ հինգին բժիշկը եկաւ: Բնաւ չգրադեցաւ
աղջնակով որ խորունկ կը քնանար միշտ: Ատոլֆի վէրքը
ո՛ր է վրդովիչ բան չուներ. բայց հարկ էր զինքը Մօն-
ոէօի հիւանդանոցը փոխադրել: Անտոնէի վիճակը խիստ
ծանր էր սակայն: Եղեւինին բազխումէն կուրծքը խոր-
տակուեր և հիւանդը ներքին վէրքեր ստացեր էր: Հա-
զիւ քանի մը ժամ կրնար ապրել:

Ժաք Տիւբոա խելակորոյս եղած էր:

Երբ բժիշկը մեկնեցաւ՝ իրեն հետ տանելով միւս հի-
անդները, ժաք նստաւ իր բարեկամին սնարին մօտ:
Ժամը եօթն էր. Անտոնէ առաջուան չափ սաստիկ չէր տա-
ռապիր: Կատարուած ներարկումին շնորհիւ, քիչ մը հան-
դարտած էին ցաւերը: Այս վայրկեանին յոյսը վերածնաւ
ժաքի սրտին մէջ:

Բայց լաւացումը առերեւոյթ էր. չառ չանցած ցաւերը
վերսկսան: Անկողնին վրայ ծռած, ժաք Տիւբոա լոին ու-
շադրութեամբ մտիկ կ'ընէր իր բարեկամին մրմնջած բա-
ռերը: Անտոնէ՝ վիճակին ծանրութիւնն զգալով՝ մահուան
կը պատրաստուէր: Դէմքին վրայ կը կարդացուէր խո-

նարհութեան արտայայտութիւն մը որ ստուգիւ գրաւիչ
էր: Ձեռքերը միացուցած, աչքերը փակած, չրթունքը
երկիցս արտասանեցին. «Ոչինչ է մարդ»:

Հիւանդը ուժաթափ եղած էր բոլորովին: Դէմքին
տոգունութիւնը դալուկ գոյն մը առած էր: Ժաքի այն-
պէս թուեցաւ թէ վախճանը մօտալուտ է: Տոքորին պատ-
ուէրին համաձայն, առաջինէն աւելի ուժով նոր ներար-
կում մը ըրաւ: Վայրկեան մը ետքը Անտոնէ կարծես քիչ
մը կենսունակութիւն և ատոր հետ մտքի կատարեալ պայ-
ծառութիւն վերստացաւ:

Հակառակ զգացած ցւերուն, հիւանդին դէմքը կ'այ-
լափոխուէր: Անձկութենէն և խոնարհութենէն ետքը. հի-
մա ներքին հտնդարտութիւն կ'արտայայտէր: Այդ վայր-
կեանէն սկսեալ բրոֆէսէօրը անոր բնականէն արտայայտիչ
դէմքին վրայ յայտնապէս կարդաց ինչ որ կ'անցնէր իր
բարեկամին հոգիին մէջ:

Նախ ժպտուն պայծառութիւն մը երեւցաւ դիմագծե-
րուն վրայ. հիմա բառ մը կուգար մահամերձին չրթուն-
քին վրայ: Ժաք գուշակեց թէ նշանածին տունն է: Տը-
նիզ հոն էր. այս գերագոյն վայրկեանին, ներկայ էր խոր-
հըրդաւոր կերպով:

Քիչ յետոյ, արտայայտուած ուրախութիւնը աւելի
լուրջ և լուսաւոր դարձաւ: Բարեկամը հասկեցաւ, հիւանդը կը
դադրէր Տընիդի հետ խօսակցելէ, և Աստուծո՛յ կը խօսէր:

Առտուան ժամը եօթնին միջոցները, հիւանդին դէմքը
յանկարծ գերմարդկային գեղեցկութիւն մը ստացաւ: Ինչ-
պէս իր հօրեղբօր յուշարկաւորութեան օրը, Անտոնէ ինք-
զինքը եկեղեցի մը փոխադրուած զգաց: Բայց Ծնունդի
այս օրուան մէջ եկեղեցին անսահման համեմատութիւն-
ներ կ'առնէր: Խորը կ'երեւար Խաչը. իրապէս կը կանգնէր
ան, վեհափառ չքեղութեամբ մը, հովիտին վրայ իշխող
գագաթը: Արշալոյսին հետ մէկտեղ, անոր շուրջը, երկնքի

կապոյտ անկիւն մը կ'երեւար, անոր լուսապսակ մը չի-
նելով: Ընդարձակածաւալ տաճարին մէջ ձիւնի հափկնե-
րու ձեւին տակ հրեշտակներ կ'իջնէին: Եղեւիններու մէջ-
տեղէն, հովը՝ մերթ երգէոնի դաշնաւորութեամբ, մերթ
տաւդի բամբ ձայնով կ'երդէր Ծնունդի Պատգամը. «Եւ յեր-
կիր խաղաղութիւն...»: Աստուածային այս կոչին կը պա-
տասխանէր մանկական խմբերդ մը՝ ժպտուն ու թրթռուն
ուրախութեամբ մը. «Ամէն եղիցի եւ եղիցի»: Այս երգչա-
խումբին կը մասնակցէր Անտոէ: Երկնային Մանուկին
մօտրին քով ան կը զտնէր մանկունակ հոգի մը: Կ'ըմ-
բոշխնէր ստացած խաղաղութիւնը, Ծնունդի այս խաղա-
ղութիւնը, որ Հօր Աստուծոյ սիրոյն վստահութեանը մէջ,
կը գերազանցէ ո եւ է իմացականութիւն:

Ու մինչ վարը, Խաչին շուրջը, այս կապոյտ երկնքի
անկիւնը աւելի՛ վառ կապոյտ երանգ մը կ'առնէր, Անտոէ
կը մտնէր Լոյսին մէջ այն օրուան, որ ըստ նուիրական
պատգամին, գիշեր չգիտի ունենայ:

Վ Ե Ր Ջ

ՀՀ Ազգային գրադարան

№ 0245

